

OKTATÁSI
HIVATAL

NAT
2020

10

Ének-zene

tankönyv

NYOMDAI ELŐKÉSZÍTÉS ALATT

Ének-zene

10.

tankönyv

A kiadvány 2021. 02. 10-től 2026. 08. 31-ig tankönyvi engedélyt kapott a TKV/98-7/2021. számú határozattal.

A tankönyv megfelel a Kormány 5/2020 (I. 31.) Korm. rendelete a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról szóló 110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet módosításáról megnevezésű jogszabály alapján készült.

Kerettanterv a gimnáziumi nevelés-oktatás 10. évfolyama számára megnevezésű kerettanterv ének-zene tantárgy előírásainak.

A tankönyvvé nyilvánítási eljárásban közreműködő szakértő: Baloghné Zupkó Andrea

Tananyagfejlesztő: dr. Lakner Tamás

Kerettantervi szakértő: dr. Lakner Tamás

Pedagógiai szakértő: Baloghné Zupkó Andrea

Lektor: Kertész Attila

Fedélterv: Slezák Ilona

Fedélfotó: Juan Gris: Absztrakció, gitár és üveg, 1913 (Art Institute of Chicago, Chicago, wikimedia/Sailko)

A tankönyv szerkesztői köszönetet mondanak a korábban készült tankönyvek szerzőinek. Az általuk megteremtett módszertani kultúra ösztönzést és példát adott e tankönyv készítőinek is.

© Oktatási Hivatal, 2021

ISBN 978-615-6178-92-3

Oktatási Hivatal
1055 Budapest, Szalay u. 10–14.
Telefon: (+36-1) 374-2100
E-mail: tankonyv@oh.gov.hu

A kiadásért felel: Brassói Sándor mb. elnök

Raktári szám: OH-ENZ10TA

Tankönyvkiadási osztályvezető: Horváth Zoltán Ákos

Műszaki szerkesztő: Görög Istvánné

Grafikai szerkesztő: Téglásy György

Nyomdai előkészítés: WOW Stúdió Kft.

Terjedelem: 16,09 (A/5) ív Tömeg: 310 gramm

1. kiadás, 2021

Nyomta és kötötte:

Felelős vezető:

A nyomdai megrendelés törzsszáma:

Előszó

„Lehet élni zene nélkül is. A sivatagon át is vezet út. De mi [...] azt akarjuk, hogy az ember ne úgy járja végig élete útját, mintha sivatagon menne át, hanem virágos réteken.”

Kodály Zoltán

Kedves Ifjú Barátaink! Kedves Kollégák és Szülők!

Az ember csak emberi közösség által válik emberré. Ilyen közösség a család, de ilyen közösség az iskola is. Ezekben szocializálódunk, és hogy milyen hatások érnek bennünket, azok meghatározzák személyiségünk fejlődését.

A zene mint a művészet egyik legfontosabb ága megtanít minket megismerni a világot és önmagunkat, fejleszti az érzelmi intelligenciánkat. *„A zene rendeltetése: belső világunk jobb megismerése, felvirágozása és kiteljesedése.”* (Kodály Zoltán)

Az élet igazi tartalmát az alkotás pillanatai jelentik, és erre a zeneművészet korlátlan lehetőséget nyújt. Például egy zenemű befogadása fejleszti a képzeletet, előadása az empátiát, együttesen az alkotóképességet.

A világ mindig akkor ment előbbre, amikor voltak, akik kreativitásukkal új területeket hódítottak meg az emberiség számára.

A zeneművészet segítségével igyekszünk megteremteni azokat a feltételeket, amelyek a tanulók személyiségének fejlődését optimális útra tudják terelni.

Továbbra is keressük a kapcsolatot életünk és a művészetek között. Minden népdal reakció egy-egy jellegzetes élethelyzetre, amelyek emberöltőkön keresztül sem változnak. A mai ember is ugyanazokkal az érzelmekkel él, mint elődeink.

A kiválasztott dalokban megtalálhatjátok önmagatokat. Betekinthettek nagy zeneszerzők alkotóműhelyébe. Folytathatjátok már megkezdett felfedezőutatokat a zeneművészet világában.

A tanár megismertetheti diákjaival kedvenc dalait is, de figyelmet kell fordítani a zenei rétegműfajok napjainkban folyamatosan változó jelenségeire. Ezek sajátos értékrendet képviselnek, társadalmi szerepek szerint formálódnak. A kialakult évezredek értékrendhez képes gyakran változó normák miatt a tanár csak naprakész ismerettel tudja az ízlésformálás eszközeként alkalmazni a zenét. Ezt a tanár a rendelkezésére álló szabad órásvan teheti meg.

A népdalokat tetszés szerinti sorrendben lehet tanítani, akár szétosztva a zenetörténeti korok között is.

A ritmikai és dallami ismeretek összefoglalása a tankönyv végén található.

A tananyag a kerettanterv elvárásaihoz képest kiegészül számos zenetörténeti ismerettel. A tanár választásán múlik, mit épít be a tanórákba, a szabad órásvba vagy a művészetek műveltségterület nyújtotta további lehetőségekbe.

Tartsatok velünk!

Himnusz

Kölcsey Ferenc verse

Erkel Ferenc
(1810–1893)

Andante religioso ♩ = 60

The piano introduction consists of three measures. The right hand starts with a half note chord (F major) and a dotted quarter note chord (F major), followed by a quarter note chord (F major) and a half note chord (F major). The left hand starts with a half note chord (F major) and a dotted quarter note chord (F major), followed by a quarter note chord (F major) and a half note chord (F major). The tempo is marked 'Andante religioso' with a quarter note equal to 60 beats per minute. The dynamic is marked 'p'.

The first line of the hymn features a vocal line and piano accompaniment. The vocal line begins with a whole rest, followed by the lyrics "Is - ten, áldd meg a ma-gyart,". The piano accompaniment consists of three measures. The right hand starts with a half note chord (F major) and a dotted quarter note chord (F major), followed by a quarter note chord (F major) and a half note chord (F major). The left hand starts with a half note chord (F major) and a dotted quarter note chord (F major), followed by a quarter note chord (F major) and a half note chord (F major). The dynamic is marked 'p'.

The second line of the hymn features a vocal line and piano accompaniment. The vocal line begins with the lyrics "Jó kedv - vel, bő- ség - gel, Nyújts fe- lé- je". The piano accompaniment consists of three measures. The right hand starts with a half note chord (F major) and a dotted quarter note chord (F major), followed by a quarter note chord (F major) and a half note chord (F major). The left hand starts with a half note chord (F major) and a dotted quarter note chord (F major), followed by a quarter note chord (F major) and a half note chord (F major). The dynamic is marked 'p'.

vé- dő kart, Ha küzd el-len - ség - gel;

mf Bal sors, a - kit ré - gen tép, *f* Hozz - rá víg

ff esz - ten - dőt, *dim.* *p* Meg - bűn-hód - te már e nép A

múl - tat s'jö - ven - dőt!

Szózat

Vörösmarty Mihály verse

Egressy Béni
(1814–1851)

Andante religioso ♩ = 60

Ha-zád - nak ren - dü - let - le - nűl Légy hí - ve,___

oh__ ma - gyar, Böl-csőd az s'maj - dan__ sí - rod__ is,

Mely á - pol s'el - ta - kar. A nagy vi - lá -

gon__ e__ kí - vűl Nin - csen

szá - mod-ra hely; Áld-jon vagy ver - jen sors ke-ze:

Itt__ él - ned, __ él - ned, hal - nod__ kell!

Vörösmarty Mihály 1836-ban írta meg versét. Egressy Béni a Nemzeti Színház pályázatára 1843-ban zenésítette meg, és nyerte el az első díjat vele.

A Szózatot második himnuszunknak tartjuk.

 Egressy Béni,
Barabás Miklós festménye

„Csak énekelj, mert az énekben szív dobog!”

Bárdos Lajos

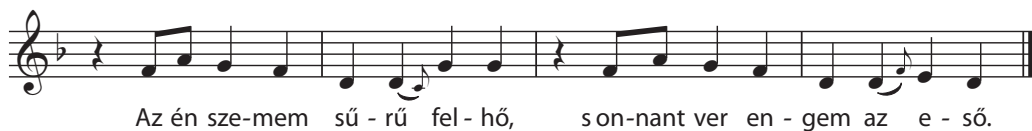

NÉPDALAINK VILÁGA

Azt gondoltam, eső esik

Parlando ♩ = 118

Kecskeméthy Csapó Dániel gyűjtése

Gyere rózsám, béküljünk meg, mi egymásnak engedjünk meg.
Mind így voltak kik így jártak, mind megengedtek egymásnak.

Nyújtsad kezed bár egy felet, bár még egy szót szóljak veled.
Nyújtsad kezed keresztesen, búcsúzzunk el örökösen.

Úgy fáj az én gyöngye szívem, nem tom tiéd fáj-e vagy nem.
Fáj, es annak mit tudsz tenni? Mikor ennek így kell lenni.
S ha a tied úgy tud fájni, soha nem tudunk megválni.

- ⋮ Keressétek meg a világhálón Sebestyén Márta és Muzsikás együttes felvételét! Adjatok magyarázatot arra, hogy a furulya közjátékainak milyen dramaturgiai funkciói vannak!
- ⋮ *Azt gondoltam, eső esik* – zenehallgatás

József Attila: [Töredékek]

Ha elhagysz, mint az ég alján a nap,
mit is tehetnék, hogy ne szánjanak

ki fogná föl szívével énekem,
ha te sem érzed, hogy ki vagy nekem

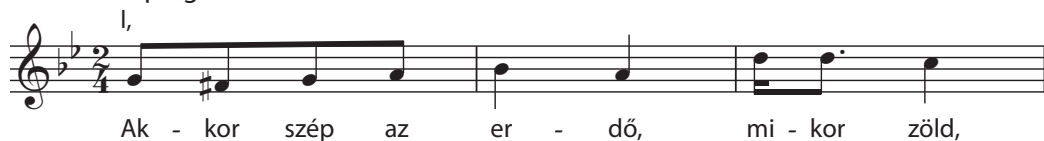
➤ Marcus Stone (1840–1921)
Absence Makes the Heart Grow Fonder

Akkor szép az erdő

Tempo giusto

Menyhe (Nyitra vármegye), Kodály Zoltán

1,

Ak - kor szép az er - dő, mi - kor zöld,

Mi - kor a vad - ga - lamb ben - ne költ,

A vad - ga - lamb o - lyan, mint a lány,

Ma - ga jár a szép le - gény u - tán.

Nem vagyok én oka semminek,
Édesanyám oka mindennek,
Mért nem adott engem olyannak,
Akit választottam magamnak?

Megvert az Úristen, de nem fáj,
Fügefafa levele lehullt már.
Fügefafa levele, gyógyíts meg,
Régi volt szeretőm, csókolj meg!

- A magyar népdal egyik jellegzetessége a kezdő természeti kép. Gyűjtsetek minél több népdalt, mely természeti képpel kezdődik!

Akkor szép az erdő – változat

Tempo giusto Belső-Mezőség

hm A

Ak - kor szép az er - dő, mi - kor zöld,

em D

Mi - kor a vad - ga - lamb ben - ne költ,

hm A D

O - lyan a vad - ga - lamb, mint a lány,

em fisz m hm

Sír - va sé - tál a pár - ja u - tán.

Erre gyere, erre, nincsen sár,
Az ajtómon nincsen semmi zár,
Az ajtómon van egy fakilincs,
Jaj, Istenem, még szeretőm sincs.

Téged látlak mindig álmomban,
Álmom után minden dolgomban,
Ha sóhajtok érted az panasz,
Ha örülök, érted vagyok az.

Ezt a kerek erdőt járom én,
Ezt a barna kislányt várom én,
Ez a barna kislány viola,
Én vagyok a vigasztalója.

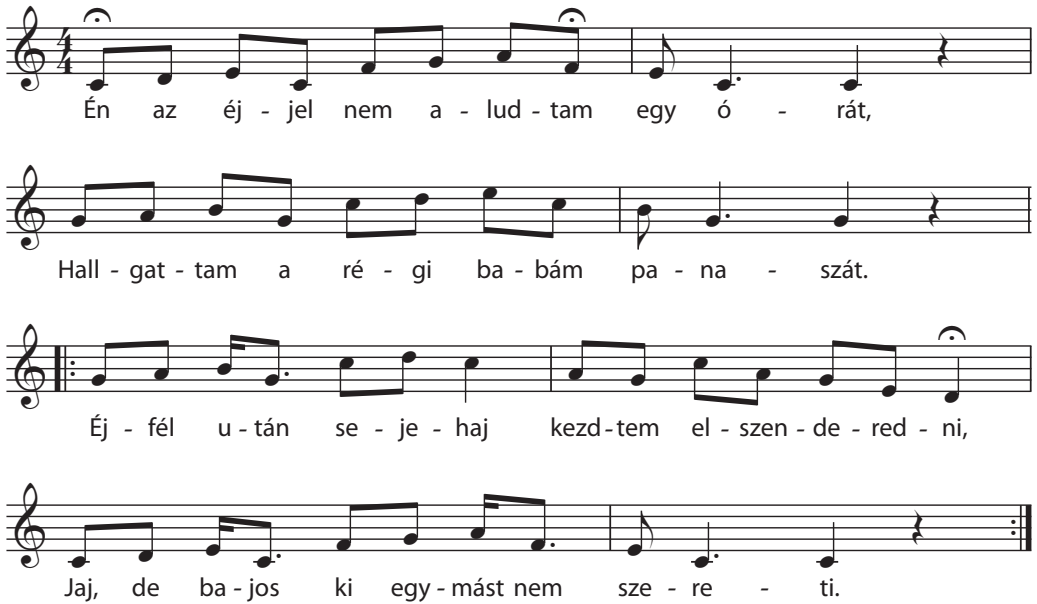
„A változat a népzene legtermészetesebb továbbfejlődése, hiszen maga a népzene sem egyéb, mint egymásból fejlődő, egymásba észrevétlenül átmenő dallamok végtelen sorozata...”
(Kodály Zoltán gondolatai a Fölszállott a páva c. műve kapcsán, 1939)

A dallami variációk mellett jellemző az azonos szövegek más-más dallammal történő megjelenése is.

- Keressetek erre példát az Énekeskönyv 9. és 10. népdalai között!
- Keressétek meg a világhálón, és hallgassátok a dalt a Téka együttes előadásában!
- *Akkor szép az erdő* – zenehallgatás

Én az éjjel nem aludtam egy órát

Székelyföld

Én az éj - jel nem a - lud - tam egy ó - rát,
Hall - gat - tam a ré - gi ba - bám pa - na - szát.
Éj - fél u - tán se - je - haj kezd - tem el - szen - de - red - ni,
Jaj, de ba - jos ki egy - mást nem sze - re - ti.

Úgy meguntam ezt a legényt szeretni,
De még jobban a gyűrűjét viselni,
Csütörtökön, sejhaj, megmondom az anyának
Köszönöm a jószágát a fiának.

Verje meg az Isten a te anyádat
Mért csinálta bolonduljak utánad.
Zúgjál erdő, sejhaj, csendülj mező, falevél
Szeresd babám, kit idáig szerettedél.

Nem úgy van már, mint volt régen

Miskolc (Borsod vármegye), Seemayer Vilmos

Nem úgy van már, mint volt ré - gën,

Nem az a nap süt az é - gën.

Nem úgy il - la - toz a vi - rág,

Két - szí - nű - vé lett a vi - lág.

Ne higgy a mézes beszédnek,
Kivált a fehér cselédnek,
Ritkán az aminek láccik,
Csak szembekötősdik játszik.

... Keressetek meg a népdal változatát Sebestyén Márta és a Muzsikás együttes előadásában a világhálón, és hallás után tanuljátok meg!

Nem úgy van most, mint volt régen,
Nem az a nap süt az égen,
Nem az a nap, nem az a hold,
Nem az a szeretőm, ki volt,
Aki volt már, rég elhagyott,
Szébre vágyott, de nem kapott.
Nem az a nap, nem az a hold,
Nem az a szeretőm, ki volt,
Szébre vágyott, de nem kapott,
Még olyat se, mint én vagyok.

... *Nem úgy van már, mint volt régen* – zenehallgatás

Sebestyén Márta és a Muzsikás együttes

Nézd meg, lányom, nézd meg jól

Tempo giusto

Kunszentmiklós (Pest megye), Szomjas György

Nézd meg, lá - nyom, nézd meg jól, ki ko - pog - tat az aj - tón!

Sej, a - nyám, a ka - nász, a ga - tyá - ja ka - na - vász*, nem köll né - köm az!

Nézd meg, lányom, nézd meg jól, ki kopogtat az ajtón?
Sej, anyám, a juhász, a subáján tetű mász, nem köll néköm az!

Nézd meg, lányom, nézd meg jól, ki kopogtat az ajtón?
Sej, anyám a paraszt, a gatyája hat arasz. nem köll néköm az!

Nézd meg, lányom, nézd meg jól, ki kopogtat az ajtón?
Sej, anyám, a csikós, a gatyája, inge gyócs*, nem köll néköm az!

Nézd meg, lányom, nézd meg jól, ki kopogtat az ajtón?
Sej, anyám, a kovács, olyan, mint a rossz bogrács, nem köll néköm az!

Nézd meg, lányom, nézd meg jól, ki kopogtat az ajtón?
Sej, anyám, a cigány, éjjel-nappal muzsikál, nem köll néköm az!

Nézd meg, lányom, nézd meg jól, ki kopogtat az ajtón?
Sej, anyám, a takács, olyan, mint a záptojás, nem köll néköm az!

Nézd meg, lányom, nézd meg jól, ki kopogtat az ajtón?
Sej, anyám, a báró, kaszinóba bejáró, nem köll néköm az!

Nézd meg, lányom, nézd meg jól, ki kopogtat az ajtón?
Sej, anyám, a diák, olyan mint a gyöngyvirág, az köll néköm az!

A téma feldolgozásának első példáit a 17. századi diákköltészetben találjuk, mely népszerű volt századokon át. A népzeneben **párválasztó** jellegű, **lakodalmos táncként** jelenik meg.

• Nézd meg, lányom – zenehallgatás

• A népdalokban gyakran felfedezhető a beszélt nyelv hanglejtésének, dallamának és az énekelt dallamnak a hasonlósága. Milyen példát találsz a fenti dallamban erre?

Irigyeim sokan vannak

Dávod (Bács-Bodrog vármegye), Kiss Lajos

I - ri - gye - im so - kan van - nak,
 mint a ku - tyák, úgy u - gat - nak,
 ha - gyok ne - kik oly na - po - kat,
 had' u - gas - sák ki ma - gu - kat.

Irigykedjtek, nem bánom, – leskelődjtek utánam, – féljen a fene tülletek, – kit akarok, azt szeretek.

Ördög bújjék kibe, kibe, – a dávodi legényekbe, – de abba se mindegyikbe, – csak a régi szeretőmbé.

Ördög bújjék a szívedbe, – de kivetettél belőle, – akkor jussak az eszedbe, – mikor bú száll a szívedbe.

Üssön meg babám a ménkő, – akkora, mint a malomkő, – halálotat nem kívánom, – de ha megüt, azt se bánom.

Az ablakban állók irigy pillantásokat vetnek egy jól öltözött, nyilvánvalóan magasabb rangú uraságra, aki nem figyel rájuk, el van foglalva a kezén ülő madárral. A kép szélén egy szegény ember halad zsákkal a hátán, lehajtott fejjel, aki túl alázatos ahhoz, hogy ő is részt vegyen az irigykedésben.

 Hieronymus Bosch: Hét főbűn – Irigység

Magos kösziklának

Poco rubato

Kolon (Nyitra vármegye), Kodály Zoltán

Ma-gos kő-szik-lá-nak ol-da-lá-ból nyí-lik a sze-re-lem or-vos-ság,
Mi az én szí-ve-met,gyen-ge ter-me-te-met, min-den-kor meg-ú-jít-ja,

A-ki a sze-rel-met so-ha nem pró-bál-ta, csak á-lom-nak ál-lít-ja.

Oh gyönyörűséges, mindeneknél kedvesb hervadhatatlan rózsza,
Kinek árnyékában, gyenge hajlékában én fejem nyugszik vala,
De tőlem távozték, hirtelen elmulék életemnek istápjá.

Valameddig élek, mindaddig ohajtlak, én szerelmem, tégedet,
Noha most elhagylak, de szívembe írtam az te ékes nevedet,
Nagy homályban szívem, siralomban lelkem, mig nem látlak tégedet.

Verge meg az Isten, ki miatt lött nékem tetőled elválásom,
A magas mennyiségből, soha az Istentől áldás reá ne szálljon!
De tégedet, szívem, hozzám hűségedben sok ideig megtartsion!

A dal szövege a *Vásárhelyi daloskönyvben* (17. század) fellelhető. Verselése a 9 soros Balassi-versszak (háromszor 6+6+7 szótagszámú sorokból áll). Dallama a korszak műzenéjét idézi.

∴ Kodály Zoltán: *Magyar népzene V.* – zenehallgatás

A népdalokban gyakran találunk úgynevezett „szófestést”, amikor a szó jelentéséhez igazodik a zenei hangzás.

∴ Igazoljátok, hogy a dal indulásakor hogyan érvényesülhet a fenti megállapítás! Keressetek további példákat más népdalokban!

„A néphez lekerült műdal gyakran eltávolodik az eredetitől: nagyon sok olyan műdalt gyűjtöttünk a nép ajkáról, mely már bizonyos átalakításon ment keresztül.” (Lajtha László: A népzeneről – Nyugat, 1933/1)

🔗 nn

∴ Készítsetek kiselőadást a népzenei gyűjtések történetéről!

Balassi Bálint:
Juliót hasonlítja a szerelemhez, mely hasonlatosságot a Julia dicséretén kezd el az „Csak búbanat” nótájára (részlet)

Julia két szemem, olthatatlan szemem,
véghetetlen szerelmem,
Julia víg kedvem s néha nagy keservem,
örömem és gyötrelmem,
Julia életem, egyetlenegy lelkem,
ki egyedül bír vélem.

Julia az lelkem, mikoron szól nékem,
Szerelmem beszél vélem,
Julia ha rám néz, azonnal eszem vész,
mert Szerelmem néz éngem,
Julia hol alszik, még az is úgy tetszik,
hogy ott nyugszik a Szerelmem.

Ő tüzes lelkemnek, fájdalmas szívemnek
kívánt jó orvossága,
Ő szemem világa, árnéktartó ága,
jó szerencsés csillaga,
Ő, kinek kívülről ez világ szépsége
nem kell, sem vigassága.

Vagy áll, ül, nevet, sír, örül, levelet ír,
Szerelmem is azt teszi,
Vagy múlat, énekel, vagy sétál alá s fel,
Szerelmem azt míveli,
Mert mint jó barátját, Venus asszony fiát
kézen fogva viseli.

🔗 Balassi Bálint

Hej, révész, révész

Rubato

Kolon (Nyitra vármegye), Vikár László

Hej, révész, révész, magyar ifjú révész vígy által a hajón
Neked adom neked, bizony neked adom szép gyöngy koszorúmat
Nem köll kedvemnek, én szerelmemnek, bánat a szívemnek.

Hej, révész, révész, magyar ifjú révész vígy által a hajón
Neked adom neked, bizony neked adom szép leány magamat.
Ez köll kedvemnek, én szerelmemnek, öröm a szívemnek

A „Révészek nótája” egyfajta ballada, ami már a 16. században jelen volt Európában.

„Lényege az, hogy egy nő mindig többet és többet ajánl egy férfinak, hogy teljesítse kérését, s a csatán az, hogy végül magát kell adnia. Ez a helyzet a magyar éneken a révész és az átkelést kérő asszony között áll elő. Ezt a lényegét sokfelé megtaláljuk Európában...”

(Vargyas Lajos: A magyar népballada és Európa)

∴ Hej, révész, révész – zenehallgatás

Rákóczi kocsmábo

Törökkoppány (Somogy vármegye), Lajtha László

Rá - kó - czi kocs - má - bo két ka - raj - cár a bor.

Ar - ra mén, ar - ra mén sze - gény öz - vegy - asz - szony.

Gyere be, gyere be, szegény özvegyasszony, – igyál egy icce* bort, vagy ha kettő kell is.

Sem magad pénzire, sem a fiadéra, – hanem a lányodé', Bodor Kataliné'.

Lányom, édes lányom, Bodor Katalina, – eladtalak téged rákóczi kocsmába' Rákóczi kis úrnak.

Anyám, édesanyám, kedves szülő dajkám, – mér' adtál gyilkosnak, Rákóczi kis úrnak, – ki nappal aluszik, éjjel gyilkolódzik?

Anyám, édesanyám, kedves szülő dajkám, – micsoda sereg az a fekete sereg, – napkeletről jönnek, napnyugatra mennek?

Lányom, édes lányom, Bodor Katalina, – az teérted jön az a fekete sereg.

Jó napot, jó napot, kedves napam-asszony*, – hol vagyon, hol vagyon én gyöngybéli mátkám? – Az első szobába' ékesíti magát.

Jó napot, jó napot, én gyöngybéli mátkám! – Fogadja jel Isten, Rákóczi kis úrfi!

Akkor ott fölkapja, ló farkához köti, – tüskéről tüskékre, bokrokra hurcolja.

Lassan járj, lassan járj, Rákóczi kis úrfi, – már piros cipellőm sarkig vérben úszik!

Akkor ott fölkapja, kengyelt* megszorítja, – tüskéről tüskékre, bokrokra hurcolja.

Lassan járj, lassan járj, Rákóczi kis úrfi, – már szép selyemruhám félig vérben úszik!

Akkor ott fölkapja, kengyelt megszorítja, – tüskéről tüskékre, bokrokra hurcolja.

Lassan járj, lassan járj, én gyöngybéli mátkám, – már arany koszorúm félig vérben úszik!

Akkor ott fölkapja, keblére szorítja: – mit ennél, mit innál, én gyöngybéli mátkám?

Sem enném, sem innám, csak ágyba fekünném, – sem innám, sem enném, csak ágyba fekünném.

Mit ennél, mit innál, én gyöngybéli mátkám? – Anyám asztalárul csecse madár szárnyát, – atyám ablakából jó fehér bort innám.

Nyisd ki anyám, nyisd ki zöldellő kapudot, – vesd meg anyám, vesd meg, víg halott ágyamot.

A híres népballada témája a kikényszerített házasság. A visszautasított kérő erőszakkal akarja megtörni a lányt. Amikor rájön, hogy a kínzással nem éri el célját, igyekszik magához édesgetni. A menyasszony végrendelete: vigyék a holttestét anyja házához.

Az aszimmetrikus bolgár ritmus hatása érződik a zenei anyagon.

∴ *Rákóczi kocsmábo* – zenehallgatás

Aj, sirass édesanyám

Parlando

Gyergyószentmiklós (Csík vármegye), Kodály Zoltán

Aj, si - rass é - des - a - nyám, míg e - lőt - ted já - rok,

Mer' az - tán si - rat-hatsz, ha út - nak in - du - lok,___

Út - nak - in - du - lá - som, nin - csen ma - ra - dá - som,

Az i - ri - gyek mi - att lé - szen buj - do - sá - som. ___

Istenem, Istenem, hol leszen halálom,
Erdőn-e, vaj mezőn, vaj pedig tengerön?
Ha erdőn veszek el, ki temet el engem,
Ha tengeren veszek, ki sirat meg engem?

El is eltemetnek az erdei vadak,
Meg is megsiratnak az égi madarak.
Tengernek nagy habja szemfedelem leszen,
Tengernek zúgása harangszóm is leszen.

Kodály Zoltán *Székely keserves* című kórusművében és zongoradarabjában is **átdolgozta** a dalt.

Átdolgozás*: valamely zenemű átdolgozott alakja, változata.

A népdal a halott hozzátartozók búcsúztatását megéneklő siratóénekek hagyományait viszi tovább, de kötöttebb formában. Az ilyen dalokat, ahol saját bánatukról énekelnek, **keserve-
seknek** nevezzük. Ereszkedő pentaton dallam, népzeneink ősi rétegéhez tartozik, a gyakori hangismétlések a zsoltár típusú dallamokhoz teszik hasonlónak.

∴ *Aj, sirass édesanyám* – zenehallgatás

Szivárvány havasán

Parlando

Gyergyóalfalu (Csík vármegye), Kodály Zoltán

Apámért s anyámért mit sem cselekednék,
Tengernek a habját kanállal lemerném,
Tenger fenekiből gyöngyszemeket szednék,
Mégis a rózsámnak gyöngykoszorút kötnék.

Zsoltározó, pszalmódizáló dallam, **melizmatikus** előadással.

Melizma: a szöveg egy szótagjára több különböző hangot énekelünk.

Magyar területen ez a zenei stílus csak Erdélyben mutatható ki, azon belül is főleg a széke-lyek között. Dallamváltozata a *Nagy hegyi tolvaj* című ballada szövegének változataival ismert. „Ennek a dallamnak, legalábbis első felének, töméntelen változata van a Lach-gyűjtötte mordvin, zűrjén, votják dallamok közt is. Mégsem láthatunk benne finnugor vagy török őstípust: úgy látszik valami általánosabb, nemzetfeletti, ősi recitáló formula él benne, mert a fenti népek aligha méríthették akár a keresztény, akár a zsidó egyház liturgikus zsoltárénekéből, ahol máig nagy szerepe van.” (Kodály Zoltán)

Bartók Béla a *Nyolc magyar népdal* című művében feldolgozta a dallamot.

- Keressetek még olyan népdalokat, melyek zeneszerzők műveiben feldolgozva, átdolgozva jelennek meg! Segítségül hívhatjátok a világhálót!
- Szivárvány havasán – zenehallgatás

Sok számos esztendőket

Parlando

Visla (Kolozs vármegye), Szabolcsi Bence

Legyen élted virágos, s mindig kinyílvá
Ottan az egek várát nyitva találja,
Az ég harmatja szívedet újítsa,
Áldások árja házad el borítsa.

A hagyományban a névnapi köszöntőknek van nagyobb jelentősége a születésnapnál szemben. Mindezt már középkori adatok is őrzik. A keresztnév köszöntése tiszteletadás, szeretet megnyilvánulása a név viselőjével szemben.

• Ismételjétek át a *Köszöntő (Sok Zsuzsanna napokat...)* című népdalt! Milyen hasonlóságokat és különbségeket találtok a *Sok számos esztendőket* című népdallal? Keressetek magyarázatot a jelenségre!

Csordapásztorok

Poco rubato

Csor - da - pász - to - rok

mi - dőn Bet - le - hem - ben

Csor - dát ő - riz - nek

éj - jel a me - ző - ben.

Isten angyali jövének melléjük,
Nagy félelemmel telék meg ő szívök.

Elindulának és el is jutának,
Szűz Máriának jó napot mondanak.

Örömet mondok, nagy örömet néktek,
Mert ma született a ti üdvösségetek.

Serkentsd fel Jézust, szent Fiadat nekünk,
Mert mi angyalok igéjére jöttünk.

Menjetek el csak gyorsan a városba,
Ott találjátok Jézust a jászolba'.

Üdvöz légy, Jézus, pásztorok Pásztora,
Bűnös emberek megváltó szent Ura.

Kérünk tégedet, mi Üdvözítőnket,
Sok bűneinkért meg ne utálj minket.

A magyar karácsonyi ének szövege már a *Cantus Catholici énekeskönyvben* (1651) megtalálható.

A dallamban gregorián hatás érződik.

A közölt változat elsősorban az alföldi közösségekben maradt fenn.

∴ *Csordapásztorok* – zenehallgatás

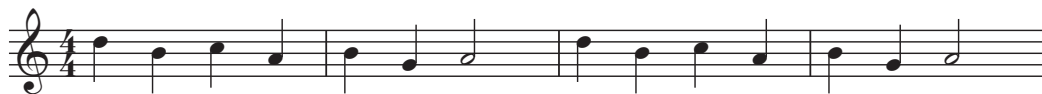

Szent János áldása

Szarvasgede (Nógrád vármegye), Kodály Zoltán

Ör-vend az ég vi-gas-ság-gal di-csé-re-tek-kel.
Ra-gyog a nap su-ga-rá-val, tisz-ta fé-nyé-vel.

A csil-la-gok de-rül-nek, ó, már mesz-sze ke-rül-nek

Min-den ál-la-tok ö-rül-nek, ma zen-ge-dez-nek.

Ama híres Szent János is veszi hárfáját,
Édesdeden veregeti kedves nótáját,
Azt kívánom szívesen, hogy az Isten éltesse,
Hogy több számos esztendőbe szerencséltesse.

December 27. János napja, Szent János evangélista ünnepe. A népi hagyományban ehhez a naphoz kapcsolódik a borszentelés szokása.

A megszentelt bornak mágikus erőt tulajdonítottak, pl. beteg embert gyógyítottak vele, de a boroshordóba is öntöttek, hogy ne romoljon el a bor. Szokásként él a Szent János áldása mint búcsúzaskor megivott utolsó pohár bor.

! A metrumváltás újkori jelenség a magyar népzeneben. Alkalmazásának egyik fontos oka a kiemelés. Hogyan érvényesül ez a *Szent János áldása* című dalban? Ismételjétek át a Mátrai képekből a *Madárka, madárka* című népdalt!

! Keresztelő Szent János
Leonardo Da Vinci (1452–1519)
festményén

Víg volt nekem az esztendő

Andante ♩ = 84

Szilice (Gömör-Kishont vármegye), Kodály Zoltán

De sok napot éjszakával,
Töltöttem el a rózsámmal,
Kit hiába, kit hasznára,
Kit a szívem fájdalomra.

Édes anyám rózsafája,
Én voltam a legszebb rajta,
De egy huncut lészakajtott,
Kalapjánál elhervasztott.

Eddig vendég

Tempo giusto

Andrásfalva (Bukovina), Kodály Zoltán

Ettél, ittál jól mulattál,
Ördög vigyen indulhatnál,
Szaladj gazda kapjál botra,
A vendéget indítsd útra.

A mulatozást a **vendégküldő dalok** fejezik be. Főleg lakodalmak lezárásaként hajnalban énekeltek a házigazda kezdeményezésére.

∴ *Eddig vendég* – zenehallgatás

Lotz Károly: A csárdás

Zenei örökségünk

„Tulajdonképpen mi is a népzene? Erre a kérdésre ezt a választ adhatnám: népzene mindazoknak a dallamoknak összessége, amelyek valamilyen emberi közösségnél kisebb vagy nagyobb területen bizonyos ideig használatban voltak, mint a zenei ösztön spontán kifejezői. Népszerűen szólva: népzene olyan dallamokból tevődik össze, amelyeket sokan és sokáig énekeltek. De ha dallamokat sokan és nemzedékről nemzedékre énekelnek, akkor egyrészt ezek többé-kevésbé át is fognak alakulni – itt így, ott másképp, amott megint másképp – vagyis dallamvariánsok keletkeznek: másrészt viszont eredetileg egymástól eltérő szerkezetű dallamok egymáshoz hasonlóvá alakulnak át: vagyis közös sajátosságú, egységes zenei stílust eredményező dallamok keletkeznek...” (Bartók Béla: Népzene és a szomszéd népek zenéje, 1934)

„Ép olyan természeti tünemény, mint pl. az állat- vagy növényvilág különféle megjelenési formái ennek folytán egyedei – az egyes dallamok – a legmagasabb művészi tökéletesség példái. Kis arányaikban ép oly tökéletesek, akárcsak a legnagyobb szabású zenei mestermű.” (Bartók Béla: A magyar népdal, 1924)

Népzene gyűjtés

Európában Vikár Béla (1859–1945) honosította meg a gyűjtés tudományos módszerét. 1895-től ő használt először fonográfot. Bartók Béla közel 14 000 dallamot, míg Kodály Zoltán több mint 30 000 dallamot gyűjtött össze. Bartók a szomszédos népek zenéjét is kutatta. Ma mintegy százötvenezer népdalt tartanak nyilván **lejegyzett formában és autentikus felvételeken** a Magyar Tudományos Akadémia Zenetudományi Intézetében.

Autentikus: valódi, eredeti forráson alapul.

Az 1950-es évektől Martin György indította el a néptánc kutatást, mely aztán kiterjedt a néprajz minden területére. Az 1970-es években elindult táncházmozgalom a szellemi kulturális hagyomány nemzedékek közötti átörökítésének nagyszerű példája. Sebő Ferenc, Halmos Béla, Martin György, Novák Ferenc irányították a kezdeti lépéseket, mely hamarosan országos mozgalmá nőtt, őrizve a több évszázados **tradíciót**.

Tradíció: régebbi korokból fennmaradt hagyomány.

- ∴ Tartsatok kiselőadást a népi díszítőművészet hagyományos elemeiből!
- ∴ Mondjátok el, hogyan él tovább a tradíció az alábbi képen!

 Korniss Dezső
(1908–1984):
Allegro Barbaro

Nyelvjárások, dialektusok a magyar népzeneben

Dialektus: egyes vidékek eltérő vonásokat mutató népzenei anyaga.

A legújabb népzene kutatás részletes földrajzi beosztást mutat.

1. Dunántúl
2. Szlavónia (Észék környéki magyar falvak)
3. Északnyugat (Csallóköztől a nyitrai Zoborvidékig)
4. Észak (a Garam és a Hernád közti terület)
5. Északkelet (Fels-Tisza-vidék)
6. Alföld
7. Kalotaszeg, Mezőség
8. Székelyföld (zeneileg ide tartoznak a bukovinai székelyek és a gyimesvölgyi csángók)
9. Moldva

... Keressetek mindegyik dialektushoz legalább egy népdalt! Éljetek a világháló nyújtotta lehetőségekkel!

A magyar népdalról szóló első rendszerező tanulmányt Bartók Béla adta közre *A magyar népdal* című munkájában, 1924-ben, amit később Kodály Zoltán, Járdányi Pál és legutóbb 1975-ben Szendrey Janka és Dobszay László folytatott.

Bartók három osztályba sorolja a magyar népdalokat.

A osztály: a régi stílus dallamai

B osztály: az új stílus dallamai

C (vegyes) osztály: az előbbi kettőhöz, egységes stílushoz nem sorolható dallamok.

Statisztikák szerint a C osztályhoz másfélszer annyi dallam tartozik, mint az A és B osztályhoz együtt.

Régi stílus

Ereszkedő, ötfokú dallamok

A magyar népzene legősibb rétegét jellemzi az **ereszkedő dallamvonal**, az ötfokú (pentaton) hangsor és az **alsó kvinten pontosan ismétlődő sorszerkezet, alacsony szótagszám**.

Ilyen az *Árpa is van, makk is van; Hej, Dunáról fúj a szél; Béreslegény*.

Ugyancsak jellemző a **részleges kvintváltás**, mint a *Hej, rozmaring, rozmaring; Duna-parton van egy malom* dalokban.

Zsoltározó típusú, úgynevezett pszalmodizáló dallamok

A dallamok mozgása kerüli a nagy ugrásokat. Jellemző a d-r-m kezdés, a hangismétlések, a beszéd lejtését követő dallamformálás. Többségében parlando-rubato előadásmód jellemzi, de előfordulnak kötött formájú, tempo giusto dalok is.

Például: *Körösfői kertek alatt; Szivárvány havasán*.

Sirató típusú strofikus dallamok – Jaj-nóták

A siratóének recitáló, kötetlen szerkezetű forma, melyben a hozzátartozók elbúcsúznak halottjuktól. Vannak olyan strofikus, ereszkedő dallamok, melyekben a siratóének jellegzetességei találhatók.

Például: *Aj, sirass édesanyám; Én is voltam*.

Új stílus

Fő jellemzőjük a hétfokúság, a visszatérő szerkezet, vagyis az 1. és 4. sor lényegében azonos, a harmadik sor pedig eltérő.

A visszatérő szerkezet fő típusai:

A A5 A5v A például: *A bolhási kertek alatt*

A A5 B A például: *Madárka, madárka*

A B Bv A például: *Erdő erdő, de magos a teteje*

A A B A például: *Erdő, erdő, erdő, marosszéki kerek erdő*

A hangkészlete a tiszta ötfokúságtól a különböző átmeneteken keresztül a különféle hétfokú hangsorok számtalan változatáig terjed. Ritmikája, szótagszáma változatos. Ez utóbbi a soronkénti 5 szótagtól a 25-ös szótagszámgig terjedhet. A szöveghez alkalmazkodó ritmus együtt jár a dallamokkal.

Előadásmódjára leginkább a kötött **tempo giusto** jellemző.

Egy-egy dallamhoz kapcsolódó számtalan változat a szájhangomány bizonyítéka.

 Bartók népdalgyűjtésen, Zobordarász

Vegyes osztály

Az ide tartozó dalok nem sorolhatók sem a régi, sem az új stílushoz. Ezekre hatással volt a régi korok műzenéje, a környező népek zenéje. Nem alkotnak egységes, összefüggő stílust.

Ezt az osztályt alkotják például a **balladák és szokásdalok**.

„A ballada elbeszélő költemény, amely megrázó, vagy tréfás történetet tömören, drámaian, tehát szinte csak a szereplők szavaival ad elő. Ez a műfaj a középkor végén alakult ki...” (Vargyas Lajos: A magyar népballada és Európa)

Például: *Kőműves Kelemen; Rákóczi kocsmábo.*

Jeles napok, népszokások dalai: pl.: *Sok Zsuzsanna napokat; Víg volt nekem az esztendő; Szent János áldása.*

Műzene hatása: pl.: *Magos kösziklának.*

Egyházi népénekek: pl.: *Csordapásztorok.*

Szomszéd népek dalainak hatása: pl.: *Rákóczi kocsmábo.*

Magyar népdalok csoportosítása élethelyzetek szerint

Gyermekjátékok: pl.: *Bújj, bújj zöld ág; Gólya viszi a fiát; Gyertek lányok játszani; Hová mégy te kislányulacska? Süssünk, süssünk valamit.*

Párosítók: pl.: *Csipkefa bimbója; Hej, Vargáné; Láttál-e már valaha; Két szál pünkösdrózsa; Sárga csikó.*

Jeles napok dalai, köszöntők, lakodalmas dalok: pl.: *A, a, a, a farsangi napokban; Új esztendő, vígságszerző; Talalaj, talalaj; Tök Lőrinc; Most érkezünk ez helyre; Sok Zsuzsanna napokat; A kapuba a szekér; Elment a két lány.*

Búcsúzó, bujdosódalok: pl.: *Aj, sirass édesanyám; Bújdosik az árva madár; Elmegyek, elmegyek; Elmegyek, elmegyek vissza se tekintek; Én is voltam, mikor voltam; Megrakják a tüzet.*

Énekelt mesék, balladák: pl.: *Elmentem a piacra; Egyszer egy királyfi; Hej, révész, révész; Kitrakkott mesé; Kőműves Kelemen; Szivárvány havasán (Nagy hegyi tolvaj).*

Katonadalok: pl.: *A jó lovas katonának; Állj be Berci katonának; Föl, föl vitézek; Gábor Áron rézágyúja; Kapitány úr megízente.*

Mulatozó- és ivónóták: pl.: *Az ürögi faluvégén; Éljen a barátság; Úgy teccik, hogy jó helyen vagyunk itt; Vígan, vígan.*

Táncnóták: pl.: *Hej, igazítsad; Hej, rozmarying, rozmarying; Komáromi kisleány; Nem vagyok én senkinek sem adósa; Régi táncdal.*

Kuruk kori és verbunkosdallamok: pl.: *Csínom Palkó, Csínom Jankó; Te vagy a legény; Kecskemét is kiállítja.*

Tréfalkozó és gúnydalok: pl.: *Három szabó legények; Házasodik a tücsök; Megfogtam egy szúnyogot; S a te fejed akkora; Ugyan édes komámasszony.*

Pásztorok, betyárok, rabok: pl.: *A juhásznak jól van dolga; A Vidrócki híres nyája; Megismerni a kanászt; Nézd meg lányom, nézd meg jól.*

Szerelmi dalok: pl.: *Akkor szép az erdő; Megyen már a hajnalcsillag; Szerelem, szerelem; Szeress egyet, s legyen szép; Tavasz szél; Repülj madár.*

Keservek és jaj-nóták: *Aj, sirass édesanyám.*

Repülj madár – zenehallgatás

Handwritten musical score for "Repülj madár" (Fly, bird). The score is on aged paper with handwritten notes and musical notation. It includes a title "Repülj madár", a tempo marking "Parlando, 1 = 72", and three staves of music with lyrics in Hungarian. The lyrics are: "Aj, si-ras-sz é-de-sz anyám, mi-j e-let-ted já-nok, il-le-sz az-é-n si-rat-kat-ka, ha-tó-let-el-ve-let-ke. Aj, a-jó-í-sen-ek-já, hol-tör-té-ni-lá-lá-lom, a-jó-í-sen-ek-já, hol-tör-té-ni-lá-lá-lom." The score is signed "Bartók Béla" and dated "1910". There are also some handwritten numbers and notes at the top, including "12/1-2", "Sa", "1072a", "5-63-43", and "Gyergyócentrikus (Csik) 1910".

Bartók Béla gyűjtése

ZENEI KORSZAKOK

A ROMANTIKA ZENÉJE (kb. 1820–1880)

A romantika

A szó a „le roman” francia szóból ered. Regényesség értelemben használjuk.

A 19. század a reformok, forradalmak, önálló nemzetállamok születésének és egyben az ipari forradalom és a városiasodás korszaka. Olyan új technikai vívmányok születtek, mint a gőzgép, hajó, vasút. A polgári középosztály megerősödik, ami egy új életformát és gondolkodásmódot hoz magával.

A francia forradalom utáni időszakban általános kiábrándulás és illúzióvesztés jellemezte Nyugat-Európa társadalmait, mert a felvilágosodás eszméit a polgári társadalom nem váltotta valóra.

➤ Delacroix (1798–1863): *A szabadság vezeti a népet*

ja, amit a kor legjelentősebb zenészei, Chopin, Berlioz, Liszt mellett az irodalomban Heine, Victor Hugo, a festészetben Delacroix jelenléte is igazol.

Festészetben a jellemző az emberi érzelem szenvedélyes kifejezése, a hétköznapi események ábrázolása, az egzotikum, a drámai szituációk kontrasztokkal történő megjelenítése (Delacroix, Goya, Munkácsy Mihály).

Az építészet jellemzője a fantáziadús formálás, új anyagok használata; beépíti a régi korok, elsősorban a gótika és a román stílus elemeit.

➤ Feszli Frigyes: Pesti Vigadó

A zenei romantika jellemzői

Az egyén belső világának, érzelmeinek kifejezése, „én”-központúsága erős hatást gyakorol a zenei gondolatok megfogalmazására. A személyes elemek válnak uralkodóvá: öröm, bánat, magány, vágy és szenvedély. Központi helyet kap a szerelem élménye. A szerzők gyakran vágyódnak a múltba, eltávolodva a jelentől. Kedvelik a meseszerű, titokzatos történeteket, de a sorssal való küzdelem, a tragikus elemek is gyakoribb témák közé tartoznak. A természet szépségeinek poétikus zenei megfogalmazása a kedvelt programja a zeneműveknek. A virtuóz előadók (Liszt, Chopin, Paganini) lázba hozzák Európát.

A nemzeti identitás a hagyományok felidézése által is központi témává válik, ami az egyéni hangot, a nemzeti jelleg hangsúlyozását jelenti, hiszen a művész a népe szellemi vezérének szerepére is vágyik.

Legfontosabb műfajok a *dal*, sokszor ciklusokba rendezetten, a *hangszeres karakterdarabok*, a *szimfonikus költemény* és a *romantikus opera*.

☞ Josef Danhauser (1805–1845): *Liszt a zongoránál*
Elképzelt összejevetel. Ülnek: (balról jobbra) Alexandre Dumas, Georges Sand, Liszt Ferenc, állak: Berlioz, Paganini, Rossini. A zongorán Beethoven mellszobra.

A romantika műfajai

Dal

A műfaj kialakulását a 18. századtól nyomon követhetjük. Haydn, Mozart, Beethoven többnyire strofikus dalokat alkottak. A 19. század mesterei tették a dal (lied) műfaját egyenrangúvá a magasabb rendű zenei formákkal. A dalok ihletője az irodalmi értéket képviselő vers, mely tartalmának kibontása differenciált zenei eszközökkel történik, és az érzelmek közvetlen megszólaltatására törekszik. Megszületik a dalciklus műfaja is. Schubert leghíresebb dalciklusai: *A szép molnárlány*; *Téli utazás*.

Dalciklus: a dalciklus valamilyen szempontból összetartozó versek sorozatára írt, több dalból álló kompozíció.

Fontos jellemző még, hogy az énekhang és a zongora egyenrangú partnereként van jelen. Ez utóbbi gyakran a sorok közötti rejtett értelmet fejti ki. A műfaj legnagyobb mesterei a német romantika kiemelkedő képviselői: Franz Schubert, Robert Schumann, Felix Mendelssohn-Bartholdy, Johannes Brahms.

A dal műfajának formai szempontból három típusa van:

- strofikus dal (Brahms: Bölcsődal, Schumann: A tavasz köszöntése)
- variált strofikus dal (Schubert: Hársfa, A pisztráng)
- átkomponált dal (Schubert: Erlkönig, Schumann: A két gránátos)

Strofikus dal – Robert Schumann: A tavasz köszöntése

Igen mérsékeltén - Sehr mässig

Závodszy Zoltán fordítása

Ó, jöjj kö-zsönt-lek száz-szor is; Drá - ga, drá - ga má - jus. Az
So sei ge-grüsst viel tau-send-mal, hol - der, hol - der Früh-ling! Will-

ú - ton mely a völgy-be visz, Tárt ka-rok-kal vá- runk. Mind ki té - ged
kom-men hier in un-serm Tal, hol - der, hol - der Früh-ling! Hol - der Früh-ling,

fp

új - ra lát, Zen - gi né - ked vi - dám him - nu - szát, Víg him - nu - szát.
ü - ber-all grü-ssen wir dich froh mit Sang und Schall, mit Sang und Schall.

p

Ó, jöjj, köszöntlek százszor is,
 Drága, drága, május,
 De kérünk téged arra is,
 Légy sokáig nálunk,
 Minden szívben fészket rakj,
 Vígán élünk így, csak itt maradj,
 Itt maradj.

Variált strofikus dal – Franz Schubert: A hársfa

A **variált strofikus dal** esetében a dallam és a kíséret bizonyos versszakokban megváltozik.

Wilhelm Müller (1794–1827) verse,
 Lányi Viktor fordítása

p

A kút - nál künn a kert-ben Egy ré - gi hárs-fa áll; Ott

hány - szor ül-tem csend-ben, Rám é - des á - lom szállt. Vén

kér - gén be - lé ró - va Sok drá - ga, ked-ves név, Hogy

vá - gyom é - vek ó - ta Ott él - ni úgy mint rég.

- F. Schubert: *Der Lindenbaum – A hársfa* – zenehallgatás
- Hallgassátok meg a dal felvételét, és jelezzétek, mikor változik meg a dallam és a kíséret!

Átkomponált dal – Franz Schubert: *A rémkirály – Erlkönig* – Johann Wolfgang Goethe versére

Az **átkomponált dal** esetében a dallam és a kíséret a szövegnek megfelelően változik. Schubert 18 éves korában komponálta a dalt.

Az előjáték a ló vágatásának hanghatását adja vissza. A három szereplő zenei karaktere jól elkülöníthető egymástól. A gyermek felkiáltásait nagy hangközlépések jelzik.

Schnell ♩ = 152

The introduction consists of two staves. The right staff (treble clef) features a continuous eighth-note triplet pattern, marked with a forte (*f*) dynamic. The left staff (bass clef) is mostly silent, with a few notes and triplet markings appearing in the second and third measures.

41 Fiú

The first vocal line (treble clef) begins with a rest, followed by the lyrics: "Jaj, nézd csak". The piano accompaniment (right and left staves) features a series of chords in the right hand and a triplet eighth-note pattern in the left hand, marked with a pianissimo (*pp*) dynamic.

43

The second vocal line (treble clef) begins with the lyrics: "ott a rém - ki - rály áll!". The piano accompaniment continues with chords in the right hand and triplet eighth-note patterns in the left hand, marked with a mezzo-forte (*mf*) dynamic.

Fájdalmát kromatikus, felfelé törő dallam mutatja.

102

Hogy en - gem sut - tog - va csá - bit a rém?

decresc.

The musical score consists of a vocal line and a piano accompaniment. The vocal line is in a treble clef with a key signature of one flat and a common time signature. It features a chromatic, ascending melodic line. The piano accompaniment is in a grand staff (treble and bass clefs) with a key signature of one flat and a common time signature. It features a chromatic bass line and chords in the right hand. The word 'decresc.' is written below the piano accompaniment.

Az apa szólama mélyebb regiszterben szól.

Apa

Ó, mondd, én jó gyer - me - kem, szólj mi bánt?

cresc.

f

v

The musical score consists of a vocal line and a piano accompaniment. The vocal line is in a treble clef with a key signature of two flats and a common time signature. It features a melodic line with a slight rise. The piano accompaniment is in a grand staff (treble and bass clefs) with a key signature of two flats and a common time signature. It features chords in the right hand and a bass line in the left hand. The word 'cresc.' is written below the piano accompaniment, and 'f' is written below the bass line. The letter 'v' is written below the bass line.

A rémkirály dallama széles ívű, csábító:

 A rémkirály viszi a gyermeket

57

Rémkirály

„Jó gyer - - - - - mek

pp

59

jöjj, a vá - - - - - ram szép!”

 Janina Kucsevszkaja: A rémkirály fia

Johann Wolfgang von Goethe: A rémkirály

Ki vágat, mint szél, bár zord az éj?
Egy férfi jó, s hozza gyermekét;
a hűvös széltől úgy óvja őt, s
oly búsán nézi a szenvedőt.

Ó, mondd, én jó gyermekem, szólj, mi bánt?
Jaj, nézd csak ott a rémkirály áll,
sok dísze, éke úgy csillogott.
– Mit láatsz, nem rém, csak köd van ott. –

– Jó gyermek, jöjj, a váram szép,
ott vígan játszom veled, míg élsz;
benn színes, tarka a hímes rét,
s anyám néked adja színes köntösét. –

– Úgy félek, jaj, félek, mondd, nem hallod még,
hogy engem suttogva csábít a rém?
– Légy nyugton, maradj nyugton, ne félj:
csak hervadt lombot zörget a szél. –

– Jöjj, drága gyermek az erdőn át,
ahol tündér lányaim várnak rád;
vidám dallal hívnak e szépséges nők
és táncolva álomba ringatnak ők.

– Úgy félek, jaj, félek, most hallottad jól,
az éjben tündérek hangja szól!
– E hang, mely zsong, hisz jól hallom én,
szél suttog a fákon, s játszik a fény.

– Te szép legény, nos, váramba jöjj, légy enyém,
de vélem ha nem jössz, úgy elviszlek én.
– Úgy félek, jaj, végem, ott vágat felém,
két karja átfog, úgy bánt a rém! –

Hogy űzi, hajtja, a ló szinte száll,
mert sír és jajgat a kis lázas száj;
s hogy végre otthonába ér,
karjában gyermeke már nem él.

(Závodszy Zoltán fordítása)

 Johann Wolfgang Goethe
(1710–1782)

Szimfonikus költemény – Liszt Ferenc: *Les Preludes*

A romantikus zenekar a bővülésével (különösen fúvós és ütős hangszerekkel) új lehetőségeket nyitott a zeneszerzők előtt. Ez felkínálta a lehetőséget a zenei kifejezés gazdagítására, mely a szimfonikus zenének további távlatokat nyitott.

A **szimfonikus költeményre** jellemző, hogy a zeneszerző a zenei eszközöket összekapcsolja a zenén kívüli élményekkel, ezek elsősorban irodalmi, képzőművészeti, történelmi vagy természeti inspirációk. A szimfónia, többtétéles rendjével ellentétben, formailag általában egybekomponált mű. Tartalmilag a programzenék jellemzőit viseli magán. Ez az új műfaj Liszt Ferencnél teljesedett ki. 13 szimfonikus költeménye elsősorban irodalmi alapra épül, pl. *Mazeppa*; *Les Preludes*; *Tasso*; *Orpheus*; *Hamlet*.

Liszt 13 szimfonikus költeménye közül a *Les Preludes* a legnépszerűbb. Alphonse de Lamartine (1790–1869) francia költő hasonló című alkotását vette alapul. Öt egymást követő részre tagolódik, de egybekomponált. A zenemű egy háromhangú dallamra épül: szekundlépés, és azután egy kvartlépés.

☞ **Keressétek meg a dallammagot a zenei idézetekben!**

Liszt a partitúra elején megadja a programot: „*Mi más életünk, mint előjátékok szakadatlan sorozata ahhoz az ismeretlen dallamhoz, melynek első, ünnepélyes hangját a halál csendíti meg?*” Az első unisono téma az ember felemelkedését, arcképét illusztrálja.

Az ugyanabból a magból származó dicsőséges karakterű téma a halált, az ember örök sorsát jelképezi.

„*A szív fénylő hajnala a szerelem.*”

„Melyikünk sorsát nem zavarja azonban meg a boldogság első áradata után a vihar ereje, mely durva leheletével széttepi a gyengéd illúziókat...!”

„És melyik mélyen sebzett lélek nem keres ilyen megrázkódtatás után nyugalmat a természet idilli csendjében és saját emlékeiben?”

„A férfi azonban nem sokáig képes ilyen nyugalomban élni, és mikor a trombita felharsan, elsőnek rohan a csatába, a legveszélyesebb posztra, hogy a küzdelemben ismét visszanyerje önmagát, belső erejét.”

∴ Liszt Ferenc: *Les Preludes* – zenehallgatás

Bedřich Smetana: *Moldva*

Tanulmányaitok során már találkozhattatok ezzel a gyönyörű muzsikával.

Híres témája:

∴ B. Smetana: *Moldva* – zenehallgatás

Karakterdarabok – Frédéric Chopin: *Esőcsepp prelúd* *Op. 28 No. 15

A **karakterdarab** a romantika jellegzetes hangszeres műfaja. Elsősorban zongorára írt rövid darabok összefoglaló neve, melyek egy-egy hangulatot, lelkiállapotot, természeti jelenségeket ábrázolnak. Egy részük tánc típusokat követ (pl. mazurka, keringő, polonéz), vagy pillanatnyi hangulatból született darab.

Prelúd (prelúdium): a prelúdium a barokk korban elterjedt kompozíciós forma, mely nagyon mozgalmassá, figurációkban gazdag zenei anyagot foglal magában. Jelentése előjáték, bevezetés. Leginkább a fűgákhoz kapcsolódó bevezetés volt.

Az Op. 28 sorozatban 24 prelúd van.

Az egyik legnépszerűbb a (15.) *Desz-dúr prelúd*. Azért nevezik *Esőcsepp prelúdnak*, mert a kíséretben szabályosan és egyhangúan ismétlődő hangok az eső kopogására emlékeztetnek.

Sostenuto (Andantino)

p cantabile

∴ F. Chopin: *Esőcsepp prelúd* – zenehallgatás

Romantikus opera – Georges Bizet: *Carmen*

A **romantikus opera** műfaja nagy népszerűsége tett szert a 19. században. Szülőhazája Itália. Átfűtött, természetes dallamosság, gazdagon díszített áriák jellemzik. Jelentős képviselői Rossini, Donizetti, Bellini és a legjelentősebb, Verdi.

A század második felében a német zenedráma megszületése kitágította az opera műfaját Richard Wagner munkásságával. A látvány, a zenekar szerepének felfokozása, az énekbeszéd (sprechgesang) bevezetése, az úgynevezett összművészeti jelleg dominanciája jellemzi.

Fontos területet képviselnek a nemzeti operák. Elsősorban Kelet-Európában jellemző, ahol a szerzők nemzeti tartalommal töltik meg a műfaj kereteit, pl. Glinka, Borogyin, Muszorgszkij (orosz), Smetana (cseh), Moniuszkov (lengyel) és Erkel Ferenc.

Megjelennek az emberi élet valóságú ábrázolására való törekvés első jelei. Legelső a hét-köznapokból, a való életből merített opera, Georges Bizet (1838–1875) francia zeneszerző *Carmen*-je.

A *Carmen* a világ egyik legnépszerűbb és legtöbbet játszott zeneműve. Munkáslányokról, cigánylányokról, csempészekről írni, helyszíneknek dohánygyárat, kocsmát, csempésztanyát választani nem kis merészség volt a jól nevelt előkelőségek és hősök helyett.

∴ G. Bizet: *Carmen* – Utcagyerekek kórusa – zenehallgatás

Főszereplő: Carmen a gyönyörű cigánylány, aki bárki szívét meghódítja. Don José tizedest is kiszemeli magának, aki viszont tiszta szerelemmel vonzódik Michaelához, így először közömbösen viselkedik a csábítóval. Carmen egy dohányvágó késsel megsebesítette egyik társát, és Don Josének kell a börtönbe kísérenie. Szerelemre lobban a lány iránt, katonai esküje semmivé válik, és elengedi a lányt, emiatt ő kerül börtönbe. Amikor kiszabadul, a lány szerelmet ígér neki, ha vállalja vele a szabad életet. Féltékenysége miatt szembeszegül felettesével, akire fegyverrel támad. Nincs más választása, menekülnie kell, és beáll a csempészek közé. Carmen már ráunt Don Joséra. A tizedes üzenetet kap, hogy édesanyja haldoklik, és rászánja magát a hazatérésre. Hazaérve szembesül Carmen csalfaságával, mert a híres torreádor, Escamillo karjaiban látja. Don José a lány szerelméért könyörög, de ő büszkén elutasítja, nyomatékul eldobja a tőle kapott gyűrűt. A férfi nem bírja tovább a megaláztatást, és leszúrja Carment.

A főszereplők mutatják a férfi-nő karakterek egy-egy alap-típusát. Michaela a tiszta érzelmű, igaz emberi értékeket felmutató nő, Carmen a csábító, saját érdekei szerint, eszközként használja a férfiakat, Escamillo a macsó, a nyers férfierő, Don José először még tiszta, de egy nő miatt rossz útra lép, és ez lesz a végzete.

Az opera egyik leghíresebb részlete a *Carmen Habanerája**.

A címszereplő a szerelem természetéről énekel.

„A szerelem lázadó madár, senki nem tudja megszelídíteni, [...] soha nem ismert törvényt, [...] Jön, megy, aztán visszajön! [...] Ha nem szeretsz, szeretlek, de ha szeretlek, vigyázz [...]”

∴ Beszélgetések, szerelem természetéről a fenti kiragadott részletek alapján!

Carmen – Habanera

Allegretto quasi Andantino (♩ = 72)

p
L'a-mour

pp

est un oi-seau re - bel-le Que nul ne peut ap - pri-voi - ser, Et c'est

bien en vain qu'on l'ap - pelle, S'il lui con - vient de re - fu - ser.

∴ G. Bizet: Carmen – Habanera – zenehallgatás

Franz Schubert (1797, Bécs – 1828, Bécs)

☞ Franz Schubert

Osztrák zeneszerző, a korai romantikus zene egyik legkiválóbb képviselője.

Liszt Ferenc szerint a „valaha élt legköltőibb zenész” volt. A „költőiség” nemcsak több mint 600 romantikus dalában, hanem hangszeres műveiben is tetten érhető. Munkásságára nagy hatással voltak a „Schubertiádáknak” nevezett társasági összejövetelek, ahol fiatal írók, költők, festők, zenebarátok művészetéről társalogtak, muzsikálással, zenehallgatással töltötték idejüket. Ezeken az összejöveteleken Schubert bemutathatta legújabb szerzeményeit. Bohém életmódja miatt állandó anyagi bizonytalanságban élt. Művészeete kevés elismerést kapott saját korában. Magyarországon is megfordult, Eszterházy gróf családjánál volt zenetanár. Fiatalon, 31 évesen halt meg.

Hangszeres művei közül *zongoradarabjai, szonátái, kamarazenéje és szimfóniái* a zenetörténet legjelentősebb alkotásai közé tartoznak.

A romantikus dal műfajának legnagyobb mestere. Versmegzenésítéseiben a szöveg és dalam egybeötvözését tökéletes szintre fejlesztette.

Ständchen (Szerenád) című dala **variált strofikus dal** Ludwig Rellstab (német, 1799–1860) versére.

Szerenád

Halkan száll az éjszakában lány dalom feléd,
Jöjj el édes, mert a vágyam régen érted ég,
Vár reád a lombok árnya,
Hív holdas ég, hív holdas ég,
Senki sincs, ki minket látna,
Drága jöjj, ne félj, drága jöjj, ne félj.

(Závodszy Zoltán fordítása)

A mollban zengő dal érzékisége, líraisága a dalirodalom legszébb dalai közé emeli a kompozíciót. A zongoraszólam a kedves ablaka alatt megszólaló gitár pengetését illusztrálja.

⋮ F. Schubert: *Szerenád* –
⋮ zenehallgatás

☞ Moritz von Schwind (1804–1871):
Schubertiádák

Margit a rokkánál – Johann Wolfgang Goethe költeménye

A mű alapját Johann Wolfgang Goethe (1749–1832) *Faust* című költeménye képezte. A dalt a szerző 17 évesen komponálta. Margit szerelemre lobbant Faust iránt. Szenvedélyes, felzaklatott lelkiállapotban ül rokkája mellett, szüntelenül szerelmére gondol. A zene a kerék forgását és a lány heves szívdobbanását jeleníti meg.

Margit

(a rokka mellett egyedül)

Nyugalmam, ó jaj,
s a szívem oda,
és meg se lelem már
soha, soha.

Ha messzire jár,
az a halál,
egész világ
epére vált.

Fejem szegény
hogy szédeleg,
szívem szegény,
majd szétreped.

Nyugalmam, ó jaj
s a szívem oda;
és meg se lelem már
soha, soha.

Érte nyitom csak
az ablakomat,
a házból is érte
lépek ki csak.

Milyen magas,
kevély, sudár!
Száján a mosoly,
s amint szeme jár,

és a beszéde
bűvölő,
s ó, mint szorit
s mint csókol ő!

Nyugalmam, ó jaj,
s a szívem oda,
és meg se lelem már
soha, soha.

Utána ég,
eped szívem.
Ó, ha csak egyszer
ölelhetem,

csókolhatom
amint akarom:
meghalok attól
boldogan!

(Jékely Zoltán fordítása)

☞ Marianne Stokes: *Szent Erzsébet a szegényeknek sző*

A dal csúcspontján, amikor a lány a szerelme csókjára gondol, a tizenhatodos mozgás leáll, és Margit szinte önkívületi állapotba kerül. A rokka is csak nehezen indul újra.

⋮ F. Schubert: *Margit a rokkánál* – zenehallgatás

⋮ Jelezzétek, mikor érkezik a zene a fent említett részlethez!

⋮ F. Schubert: *A-dúr zongoraötös (Pisztráng-ötös)* – zenehallgatás

Robert Schumann (1810, Zwickau – 1856, Endenich)

☞ Robert Schumann

Német zeneszerző. Apja könyvkiadót és könyvkereskedést működtetett, így már fiatal korában jelentős irodalmi műveltséget szerzett. A hegedűvirtuóz *Niccolò Paganini* hatására választotta hivatásul a muzsikálást és a zeneszerzést.

A lány apjának tiltása ellenére feleségül veszi a kor legkiválóbb női zongoraművészt, Clara Wicket. Dalainak többsége házasságkötésük első éveiben születik. Zongoraművészi karrierjét egy rossz gyakorlási technika szakította félbe, keze megbénult, így a zeneszerzői pálya felé fordult. Nagy tiszteletben álló zenekritikus volt, ezen tevékenységét az általa alapított Új Zene Újságban (*Neue Zeitschrift für Musik*) fejtette ki.

Zenetörténeti jelentősége abban áll, hogy a korai romantika eredményeit szinte minden műfajban a legmagasabb szinten foglalja össze. Lírai beállítottsága leginkább a dalokban és rövidebb zongoradarabokban fejeződik ki.

Legjelentősebb alkotásai a *zongoraművek*, *versenyművek*, a *szimfóniák* és *dal* műfajában születtek.

A *Zenei és házi illemszabályok* című gyűjteményében bölcsességeket fogalmaz meg az ifjúság számára: „*Hallgass figyelemmel minden népdalt! Ez a legszebb dallamok kincseshányója, s általuk megismered a népek jellemét.*

Ha zengő hangod van, egyetlen percet se vesztegess, hogy kiképezd, úgy tekints rá, mint a legszebb ajándékra, amelyet a Teremtőtől kaphattál.”

⋮ R. Schumann: *Gyermekjelenetek – Álmodozás – zenehallgatás*

☞ Clara Wick és Schumann

A két gránátos (Die beiden Grenadiere) – Heinrich Heine versére

Schumann Heinrich Heine (1797–1856) versére komponálta a dalt.

A vers főszereplői Oroszországból térnek haza, miközben meghallják, hogy Napóleon császár fogságba esett, és ők készek lennének érte meghalni is.

A korabeli felfogás szerint Napóleont tekintették a szabadság letéteményesének. Tudjuk, hogy háborúi (1914-ig) voltak Európa történelmének legnagyobb és legtöbb véráldozatot követelő konfliktusai.

A megzenésítés alapja az induló ritmus alkalmazása, a páros lüktetés, a lépések hangzóvá tétele. Az első versszakban a zongora- és az énekszólam is ezt szolgálják.

Moderato

mf

Két grá - ná-tos fran-ci-a föld-re

mf

p

Detailed description: This system contains the first two lines of the musical score. The top line is a vocal line in G minor, 3/4 time, starting with a whole rest followed by a quarter note G4, then a quarter note A4, and a triplet of eighth notes G4, F4, and E4. The piano accompaniment consists of two staves. The right hand starts with a half note chord of G3 and B3, followed by a quarter note G4, and then a series of eighth notes. The left hand plays a bass line with chords and moving lines.

tart. Úgy meg-tör-te ő - ket a rab-ság. A -

p

Detailed description: This system contains the third and fourth lines of the musical score. The vocal line continues with a quarter note G4, a quarter note A4, a quarter note B4, and a quarter note G4. The piano accompaniment continues with chords and moving lines, featuring a piano (*p*) dynamic marking.

mint el - é-rik a né-met ha-tárt, ott szí - vü-ke-t bú - nak

p

Detailed description: This system contains the fifth and sixth lines of the musical score. The vocal line continues with a quarter note G4, a quarter note A4, a quarter note B4, and a quarter note G4. The piano accompaniment continues with chords and moving lines, featuring a piano (*p*) dynamic marking.

p

ad - ják. Mert szár - nyal a vész - hír s a szí - vük - re csap, hogy

Frank - hon a rom - lás - ba dőlt már, szét -

rit.

szór - va, le - ver - ve a hó - si csa - pat, rab - lán - con a csá - szár, a

csá - szár.

A pus-kám az is ott le-gyen, és kösd ö-vem-re szab-lyám. Ott

fek-szem lent, meg se moz - du-lok, mint né - ma ór-szem a sír-ban. Míg

meg nem hal-lom, hogy pus-ka ro-pog és vad pa-ri-pák ra-ja dob-ban. Ott_

vág - tat a harc - ba a büsz - ke had-úr, kard csat - tog, hány - ja a

szik-rát, kard csat - tog, hány-ja a szik-rát. Én - ró - lam a sír - nak a

hant-ja le-hull, föl - tá - ma-dok véd - ni a csá- szárt."

(Lányi Viktor fordítása)

A két gránátos

Két gránátos francia földre tart.
Úgy megtörte őket a rabság.
Amint elérik a német határt,
ott szívüket bának adják,

mert szárnyall a vészhír, s a szívükbe csap,
hogy Frankhon a romlásba dőlt már.
Szétszórva, leverve a hősi csapat,
rabláncon a császár, a császár.

A két bajnok keserű könnyet ejt,
a gyász a szívükön ült meg.
Az egyik szól: „Úgy fáj itt benn.
A régi seb újra lüktet.”

A másik szól: „Ó jaj nekem!
Jó lenne halni véled,
de nőm van otthon, gyermekem,
mi lesz, ha én nem élek?”

„Mit bánom én, mi lesz velük,
nem asszonyra s gyermekre vágyom.
Lesznek koldusok, ha nincs kenyerük.
A császár, a császár rabláncon!

De kérelek, pajtás, tedd meg azt,
ha kínom mostan öl meg,
a testemet holtan itt ne hagyd,
add vissza a francia földnek!

Az érdemrendet mellemen,
vérszín selyem szalagján,
a puskám, az is ott legyen,
és kösd övemre szablyám!

Ott fekszem lent, meg sem mozdulok,
mint néma őrszem a sírban,
míg meg nem hallom, hogy puska ropog,
és vad paripák zaja dobban.

Ott vágat a harcba a büszke hadúr,
kard csattog, hányja a szikrát.
Énrólam a sírnak a hantja le hull,
föltámadok védni a császárt!”

- R. Schumann: *A két gránátos* – zenehallgatás
- Jelezzétek, melyik szövegrészben fedezitek fel a Marseillaise dallamát!

Felix Mendelssohn-Bartholdy (1809, Hamburg – 1847, Lipcse)

☞ Felix Mendelssohn-Bartholdy

Jómódú polgári családban nőtt fel, ahol gyakori volt a házi muzsikálás, ami nagyban hozzájárult zenei fejlődéséhez. Kivételes tehetsége és muzsikája révén Mozarthoz hasonlították. A zenén kívül a festészetben és az irodalomban is nagyon járatos volt. Ő fedezte fel újra az akkor már szinte elfeledett Johann Sebastian Bach zenéjét. Érzelmes, idilli világképet tükröznek művei, áradóan gazdag dallamvilággal.

Legismertebb művei: *Szentivánéji álom* kísérőzene, *Olasz szimfónia*, *Skót szimfónia*, *Dalok szöveg nélkül* című zongoraszórat, *e-moll hegedűverseny*.

☞ F. Mendelssohn: *e-moll hegedűverseny I. tétel* – zenehallgatás

Szentivánéji álom

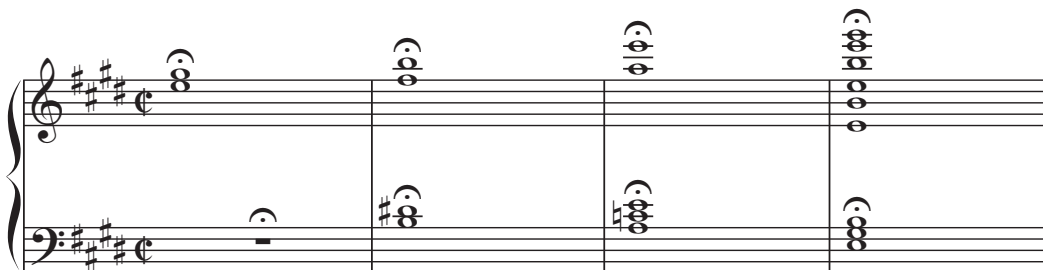
A Szentivánéji álom kísérőzenét 17 évesen írta. Az év leghosszabb nappala és legrövidebb éjszakája június 21., a Szent Iván éje.

A néphit szerint ezen az éjszakán életre kelnek a tündérek, manók, csodalények.

Elmosódik a határ álom és valóság között.

Tizenhét évesen az ember maga is álom és ébrenlét határán mozog, ha elfogadjuk, hogy a fiatalság maga az álom, a felnőttkor pedig az ébrenlét kegyetlen világa. Nem csoda hát, hogy a tizenhét éves Felix Mendelssohn mélyen átéli Shakespeare drámájának világát, és a hozzá legközelebb álló eszköz, a zene segítségével újrateremti azt. A tétel legelején és legvégén felhangzó négy mágikus fúvósakkord Liszt szerint olyan, mint amikor valaki lassan lehunyja szemét, a külvilágot kizárva egy álomvilágba csöppen, majd ezután szemét kinyitva az álomvilágnak mond búcsút.

Szentivánéji álom – nyitány

A bevezető négy akkordot fúvós hangszerek szólaltatják meg. E-dúr, H-dúr, a-moll, E-dúr. Ez nem a hagyományos rend szerint van felépítve, mert a megszokott módon így lenne: I. fok E-dúr, IV. fok A-dúr, V. fok H-dúr, I. fok E-dúr. Itt azonban az I. fok után az V. fok jön, és csak utána a IV. fok, ami meg ráadásul mollban szólal meg. Ezzel azt érzékelteti, hogy nem a realitások világában vagyunk. Majd folytatja egy suhanó, scherzoszerű zenei anyaggal (e-mollban), az osztott hegedűk staccato* játékával.

A magas regiszterben elhelyezett moll karakterű, a vonóskaron sajátos zizegő hatást keltő zenei anyag érzékletesen simul a mesés hangulathoz.

: F. Mendelssohn: *Szentivánéji álom* – Nyitány – zenehallgatás

A mű legismertebb részlete a *Nászinduló*, melyet gyakran használnak házasságkötések alkalmával.

: F. Mendelssohn: *Szentivánéji álom* – Nászinduló – zenehallgatás

A dalnak lenge szárnyán – Heinrich Heine versére

Andante tranquillo

Szabó Miklós fordítása

A dal - nak len - ge szár - nyán sze - rel - mem, el - visz - lek
én, Vi - rá - gos Gan - ges part - ján a leg - szebb kert int fe -
lém. Ki - bom - lik e - zer - nyi vi - rá - ga a
hold - nak su - ga - rán _____ Sa ló - tusz test - vé - rét
vár - ja Te - ben - ned, szép le - ány! _____ Sa ló - tusz test - vé - rét
vár - - ja Te - ben - ned, szép le - ány. (részlet)

Frédéric Chopin (1810, Zelazowa-Wola – 1849, Párizs)

Frédéric Chopin

A lengyel zeneszerzőt a „zongora poétájának” nevezik.

Műveiben visszhangzik a lengyel népzene, a szláv dallamvilág, a lengyel táncos ritmusok (polonéz, mazurka). 1831-től Párizsban telepedett le, abban a városban, amely a 19. század művészeti életének legelevenebb központja. Itt töltötte életének legnagyobb részét. Barátságot kötött a kor jeles zeneszerzőivel, például Hector Berliozzal és Liszt Ferencsel. Ez utóbbival több közös koncertet adott. 27 éves, amikor találkozik nagy szerelmével, Georges Sand írónővel. 9 évig tartó kapcsolatuk idején születik remekművei nagy része, például a *Huszonnégy prelűd – Op. 28 is*.

Szinte csak zongorára írta műveit, melyek sajátos, egyéni zenei nyelvéen szólalnak meg. Melódiában

gazdag darabjainak érzélemvilága rendkívül differenciált, melyek mindegyike lelke mélyéből fakadó, személyes vallomás.

S bár hazájába nem tudott többet visszatérni, szavaiban, tetteiben, írásaiban és zenéjében mindvégig hű maradt Lengyelországhoz és népéhez.

Forradalmi etűd* c-moll Op. 10 No. 12

Amikor Chopin értesült Varsó orosz megszállásáról, megrendültségének adott hangot a híres c-moll *Forradalmi etűdben*.

A szerző lelkében tomboló hazafias, felkorbácsolt, forrongó indulatok végig dübörgő tizenhatodos futamokkal szólalnak meg.

Auguste Charpentier (1813–1880):
Georges Sand portréja

Allegro con fuoco $\text{♩} = 76$

f legatissimo

energico

cresc.

f

A villámszerűen megszólaló agresszív dallam egy fájdalmas és elszánt segélykiáltás.

The image shows a musical score for F. Chopin's Mazurka Op. 24 No. 1, measures 10-16. The score is written in G minor and 3/4 time. It features a dramatic dynamic range from *f* (forte) to *p* (piano) and back to *f*. The tempo/mood is marked *appassionato*. Measure 13 includes the marking *con forza*. The notation includes various chordal textures, including a prominent tritone in measure 13, and expressive phrasing with slurs and accents.

• Gondolkodjatok el azon, hogy a darab miért végződik befejezetlennek tűnő zárással!

• F. Chopin: *Forradalmi etűd Op. 10 No. 2* – zenehallgatás

• Hallgassátok újra a már ismert *g-moll Mazurkát*, melyben az *Aranyosom* című lengyel népdalt idézi!

• F. Chopin: *g-moll Mazurka Op. 24 No. 1* – zenehallgatás

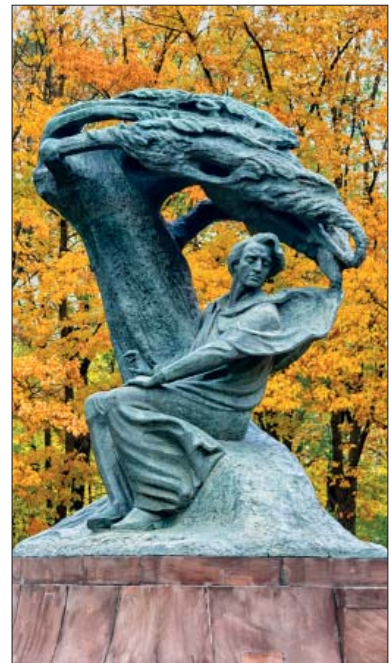
Chopin keringői nagyban különböznek a népszerű bécsi keringőktől. Ezek mindegyike egy vallomás, poétikusan, lelki többlettel.

Lelki vívódásának rezdülései sejlének fel bennük, a szomorúság, reménytelenség és kiábrándultság, majd a derűsebb boldogságérzet és a nagy szerelem illúziója.

• F. Chopin: *cisz-moll keringő Op. 64 No. 2* – zenehallgatás

• Találjátok meg a fent jelzett lelkiállapotoknak megfelelő zenei részeket a cisz-moll keringőben!

„A zene az érzelmek gyorsírása. Azok az érzelmek, melyek csak nagy körülményességgel írhatók körül szavakkal, közvetlenül megnyilatkozhatnak a zene által.” (Lev Tolsztoj)

☞ Chopin emlékműve Varsóban

Johannes Brahms (1833, Hamburg – 1897, Bécs)

Német zeneszerző, a késő romantika képviselője, aki a bécsi klasszika zenei hagyományait idézi meg műveiben. Gazdag életművéből kiemelhetők a *IV. szimfónia*, a *Német Requiem*, *zongoraművei*, *versenyművei zongorára*, illetve *hegedűre*, *kettős-versenye hegedűre és csellóra*, valamint *kamarazenéje*. Műveit a színkavalkád, gazdag harmóniavilág és legtöbbször melankolikus hangulat jellemzi. Dallamvilágában tetten érhető a német népzene hangja. A *21 magyar tánc* (eredetileg zongorára írt darabok) igazolja kapcsolatát a magyar zenei élettel.

1879-ben a boroszlói (ma Wrocław, Lengyelország) egyetem díszdoktori címmel tüntette ki, és erre az alkalomra írta az *Akadémiai ünnepi nyitányt*.

☞ Johannes Brahms

☞ J. Brahms: *Ünnepi nyitány*; *V. magyar tánc* – zenehallgatás

Brahms tizenhat éves korában találkozott Reményi Ede magyar hegedűművésszel, akivel többször koncertezett Pesten. Később a kor másik legendás hegedűművésze, Joachim Józsefnek a kamarapartnere lett. Valószínűleg az ő hatásukra ismerkedik meg a 19. század népszerű, verbunkos és népies műdaltermésével. Hagyatékában 650 magyar dallam található.

Egy életen át lelkesedett a magyar zenéért, melynek ékes bizonyítéka a *21 magyar tánc* című sorozata, de más műveiben is fellelhetők magyaros elemek.

I. magyar tánc

Allegro molto

☞ J. Brahms: *I. magyar tánc* – zenehallgatás

Giuseppe Verdi (1813, Parma – 1901, Milánó)

Giuseppe Verdi

Az opera műfajának egyik legjelentősebb képviselője. Utánozhatatlan drámai érzéssel és érzékenységgel formálta meg operahőseit. Zenéjét az olasz dallamosság hatja át. Számára az emberi hang az elsődleges zenei kifejezési forma. Fontos szerepet vállalt az Itália egyesítéséért küzdők mozgalmában. Műveiben mindig fontos szerepet szánt a szabadság eszméjének. Közel 30 operát írt.

Legismertebb operái: *Rigoletto*, *Traviata*, *Trubadúr*, *Don Carlos*, *Álarcosbál*, *Aida*, *Othello*, *Falstaff*.

⋮ G. Verdi: *Aida* – Győzelmi kórus, Bevonulási induló,
⋮ *Nabucco* – Szabadság kórus – zenehallgatás

A *Don Carlos* szövegkönyvét Friedrich Schiller drámája nyomán Joseph Méry és Camille du Locle írta. A magyar szöveg Lányi Viktor fordítása.

Don Carlos: Szabadság-kettős az első felvonásból

Allegro moderato

Don Carlos

Lányi Viktor fordította

Úr - is - ten ki né - künk lel - ket ad - tál, S' é - gő szent

Posa márki

vá - - gyat ér - ted, ó szent sza - bad - ság, Mely a sors -

stringendo e cresc.

rab - bi - lin - cse - it le - ráz - va A vég - te - len é - let - re

ff

tör, Te adj _____ né - künk _____ e - rőt!

∴ G. Verdi: *Don Carlos* – Szabadság-kettős – zenehallgatás

Rigoletto

A történet Itáliában játszódik az 1500-as évek derekán. A címszereplő Rigoletto, a mantuai herceg rafinált ésszel megáldott bolondja. Rigoletto lánya a szépséges Gilda, akit mindenáron szeretne megvédeni a hercegi udvar ármányokkal teli világától.

A könnyelmű, nemtörődöm herceget jellemzi a *Questa o quella* kezdetű áriája:

Allegretto

mf

Sok a szép nő _____ és i - ga - zán egy - re megy, ha

mf

bá - jos és nem vén, _____ hogy me - lyik a sok kö - zül.

∴ G. Verdi: *Rigoletto* – Mantuai herceg, Questa o quella, Sok a szép nő... – zenehallgatás

A herceg „szegény diáknak” öltözve, álruhában Gildát szemeli ki magának, és ez Rigoletto tudomására jut. A dühödtté apa bosszút forral, bérnyilkost fogad a herceg megölésére, hiszen meg kell menteni a család becsületét. Gilda azonban őszintének hiszi az álruhás herceg szándékait, és szerelmesen vallja:

Allegretto

Drá - ga név, te szép te

lág, mé - lyen élsz szí - vem - ben rég.

∴ G. Verdi: *Gilda áriája – Caro nome – Drága név....* – zenehallgatás

Gilda azonban szembesül szerelmese csapodárságával, mikor éppen évődik egy másikkal.

Allegretto

pp Az asz-szony in-ga-tag, úgy haj-lik, mint a nád,

p és há-lót vet ki rád köny-nyel-mű szív-vel...

∴ G. Verdi: *Rigoletto – La donna e mobile, Az asszony ingatag* – zenehallgatás

Verdi 1879-ben a *Vanity Fair* címlapján

Rigoletto szeretné elmenekíteni lányát, ezért férfiruhába öltözteti. A bérgyilkos elvégzi munkáját, de tévedésből Gilda válik áldozatává.

Gyászmiséje, a *Requiem* a zenetörténet legjelentősebb alkotásai közé tartozik. *Lacrymosa* – „Könnyel árad ama nagy nap, hamvunkból feltámadunk”.

Requiem

con molto espressione

Lac - ry - mo - sa di - es il - la, Qua re -
sur - get ex fa - vil - la, Ju - di - can - dus ho - mo -
re - us. Hu - ic er - go par - ce De - us:

∴ G. Verdi: *Requiem* – *Lacrymosa* – zenehallgatás

Richard Wagner (1813, Lipcse – 1883, Velence)

➤ Richard Wagner

Német zeneszerző, a romantikus zenedráma megteremtője. Témáinak alapja a német mondavilág. Néhány kivételtől eltekintve szinte csak az opera műfajában alkotott. A németországi Bayreuthban operaházat építtetett művei előadásához.

Operái színre vitelében a „Gesamtkunstwerk”, az ösztüművészet elvét vallotta, mely szerint a művészeti ágakat (pl. zene, irodalom, színművészet, színpadkép, festészet, tánc) egyenrangúan állítja a mű mondanivalójának szolgálatába.

Szembefordul a kor színpadi, operai hagyományaival. Az áriák, duettek, éneklő együttesek megírása helyett a recitativóból kifejlesztett éneklő beszéd, „Sprechgesang” fogja át a műveit. Harmóniavilága és zenekari technikája új utakat mutat. Legmonumentálisabb alkotása a *Nibelung gyűrűje*, amely négy operából áll (*A Rajna kincse*, *A Walkűr*, *Siegfried*, *Istenek alkonya*)

További fontos operái még: *A bolygó hollandi*, *Tannhäuser*, *Lohengrin*, *Trisztán és Izolda*, *A nürnbergi mesterdalnokok*.

A nürnbergi mesterdalnokok

Szerelmi történet keretezi a középkori Németország minnesängereinek (trubadúrok) hagyományos versenyét.

Az első jelenetben Stolzingi Walter és Pogner Éva kialakuló szerelmének lehetünk tanúi. A helyszín a nürnbergi Katalin-templom. A két fiatal néhány padsor választja el egymástól, de keresik egymás tekintetét.

⋮ Korál dallam megszólalása jelzi a helyszínt, de a sorok között egy másik zenei anyag szólal meg. Mit illusztrálhat ezzel a zene?

⋮ R. Wagner: *A nürnbergi mesterdalnokok* – I. jelenet – zenehallgatás

A szertartás végén Éva szolgálója elmondja Walternek, hogy Éva hamarosan menyasszony lesz, mert apja elhatározásából az a mesterdalnok lesz a férje, aki megnyeri a János-napi dalnokversenyt.

Walter Éva kedvéért felvételért folyamodik a mesterdalnokok céhébe. Újszerű, szabadon szárnyaló dala nem felel meg a cég szigorú szabályainak, de a leghíresebb idős mesterdalnok, Hans Sachs, pártfogásába veszi.

Walter versenydala, életteljes, zengő éneke siker arat.

Walter versenydala

Závodszy Zoltán fordítása

Molto moderato

Walter *p*

Ró - zsá - ló haj - nal - ról

p dolce

ál - mod-tam én, har-mat re - meg, il - lat le - beg.

A szív elkábul, és im kitárul egy tündérgert élém, hol csodalombja integet.
Gyümölcse ékes fának, s mámore üdvöt rejteget s beteltét égő vágnak, s mit szívem csak
hinni mer, előttem áll Éva, s az édenkert.

∴ R. Wagner: *Walter versenydala* – zenehallgatás

Walter átveszi Éva kezéből a babérból és mirtuszából font koszorút.
A záró jelenetben a kórus zengi a művészet, a dal örökérvényűségét, és ünnepli az ifjú párt.

Mogyeszt Muszorgszkij (1839, Karevo – 1881, Szentpétervár)

☞ Mogyeszt Muszorgszkij

Orosz zeneszerző, a modern zenei realizmus előfutára. Zenéjében arra törekedett, hogy a legtermészetesebben fejezze ki az emberi érzelmeket, a népdalokhoz hasonlítható egyszerűséggel, tisztasággal. Falun eltöltött gyermekévei, a népdal, a népmese szeretete itatja át egész életművét.

Életének fontos mozzanata volt az orosz „Ötök” zeneszerzői csoport megalakulása, amelynek rajta kívül tagja volt Balakirev, Borogyin, Rimszkij-Korszakov (1844–1908) és Kjuj. Céljuk az orosz nemzeti romantikus stílus megújítása volt.

Operái: a Puskin drámája nyomán írt *Borisz Godunov* mellett a *Hovanscsina* és a *Szorocsinci vásár*. A régi orosz hiedelemvilágból táplálkozik az *Egy éj a kopár hegyen* című szimfonikus költeménye. Legismertebb alkotása az *Egy kiállítás képei*, melyet zongorára komponált. Maurice Ravel hangszerelte meg szimfonikus zenekarra. A művet Victor Hartmann, akorra már elhunyt festő barátja képei ihlették.

! M. Muszorgszkij: *Egy kiállítás képei* – Séta-téma, Ódon várkastély, Tuileriák kertje, Kiscsibék tánca a tojánhéjban, Baba Yaga konyhája tételek – zenehallgatás

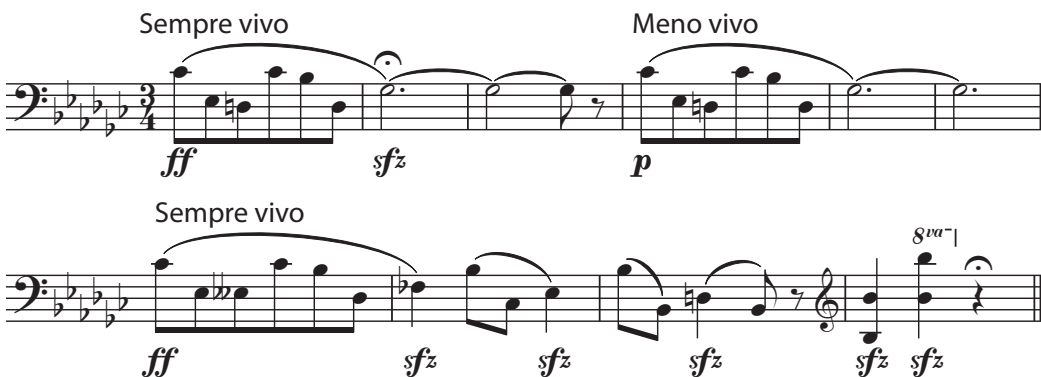
! Énekeljétek el a *Séta-témát!* A mű alatt a téma úgy változik, hogy összeköti a különböző hangulatú képeket.

Egy kiállítás képei

Allegro giusto, nel modo russo; senza allegrezza, poco sostenuto

Gnóm: Muszorgszkij szerint „fantasztikus torz figura, görbe lábakkal”

Sámuel Goldenberg és Smüle (Egy gazdag és egy lengyel zsidó párbeszéde)

• Beszélgetsek a tétel elképzelt cselekményéről!

Az utolsó tétel az ősi Kijev kőkapuja, ami túlélte a pusztításokat.

A tételek sorrendje:

Gnóm, Ódon várkastély, Tuileriák kertje, Négyökrös szekér, Kiscsibék tánca a tojánhéjban, Goldenberg Sámuel és Smüle, Limoges-i piac, Katakombák, Baba Yaga kunyhója, Kijevi nagykapu.

- M. Muszorgszkij: Emerson, Lake and Palmer – *Egy kiállítás képei* – zenehallgatás
- Hallgassátok meg a mű egy-egy részletét az Emerson, Lake and Palmer együttes feldolgozásában is!

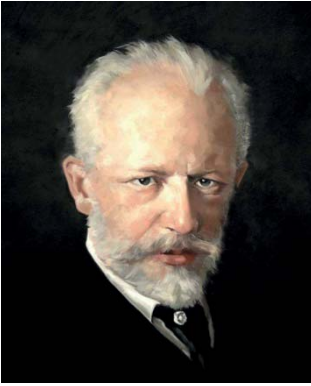

• Victor Hartmann (1834–1873):
Kijevi nagykapu

• Viktor Hartmann:
Gazdag zsidó; szegény zsidó

Pjotr Iljics Csajkovszkij (1840, Votkinszk – 1893, Szentpétervár)

🎵 Pjotr Iljics Csajkovszkij

Orosz zeneszerző. Műveire a szabadon áradó érzelmek és áradó dallamosság jellemző. Európai hagyományokra épül muzsikája, de sajátos orosz hangzással.

Legjelentősebb színpadi művei: *Anyegin*, *A pikk dáma* operák, *Diótörő*, *Rómeó és Júlia*, *Hattyúk tava* színpadi zenék. Két híres versenyműve a *b-moll zongoraverseny* és a *D-dúr hegedűverseny*. Hat szimfóniát írt, ezek közül ismeritek már a *IV. szimfónia* 4. tételét, amelyben az *Áll egy ifjú nyírfa a réten* című orosz népdalt idézi a szerző többféle variációban.

- P. I. Csajkovszkij: *Diótörő* részletei (Játék katonák indulója, Kínai tánc, Orosz tánc, Csokoládétündér tánca);
- *IV. szimfónia* – 4. tétel – zenehallgatás

A mű ünnepélyes bevezetővel indul. A tétel híres témáját a zenekar szólaltatja meg, a zongora pedig három regiszterben, hatalmas akkordokkal ellenpontozza, mintha nem is akarna tudomást venni róla.

b-moll zongoraverseny – I. tétel

The image displays a musical score for the first movement of the B-flat major Piano Concerto by Pyotr Ilyich Tchaikovsky. The score is written for Piano (Pft.) and Violin 1 (Vln. 1). The piano part consists of a series of chords in the right hand, with some marked '8va' (octave up) and '8vb' (octave down). The violin part begins with a melodic line marked 'mf' (mezzo-forte).

Pft.

Vln. 1

8va-1

8vb]

8va-1

8vb]

8va-1

8vb]

8va-1

8vb]

Aztán mégis ugyanazt mondja, de a maga módján variálva:

f

accelerando

3

3

3

3

simile

3va

poco rit.

ff

Ezután a zongora teljesen magához ragadja a „szót”, a zenekar hallgat. A folytatásban a zenekar újra hozza a témát, ehhez a zongora is hozzászól.

- ⋮ A továbbiakban is figyeljétek a két fél viszonyát!
- ⋮ Beszélgetsetek arról, hogy lehetne-e ezt egyén és közösség viszonylatában is értelmezni!
- ⋮ P. I. Csajkovszkij: *b-moll zongoraverseny* – I. tétel – zenehallgatás

🎭 Részlet a *Hattyúk tava* előadásából

A századvég romantikus zenéje

A századvég időszaka egy viszonylag nyugodt periódusa Európának. Jellemzője a gazdasági fejlődés és a kulturális sokszínűség. A zeneművészet is az utóbbit igazolja. Egymástól eltérő utak érzékelhetők: szembenézés a romantikus hagyományokkal, vagyis a folytatás, illetve a teljes elutasítás és új utak keresése. Mindez természetesen átnyúlik a 20. század első éveire.

A folytatást Wagner (wagnerizmus) zenéjének továbbgondolásában látták azok, akik szinte végletekig fokozták a romantikus vonásokat. Óriási méretűre növelt zenekarral, minden határt feszegető hangszerelési sokkhatásokkal, a kontrasztok felerősítésével éltek. Ezen irányzathoz tartozik Richard Strauss (német, 1864–1949) és Gustav Mahler (osztrák, 1860–1911) művészete. (Utóbbi 1888 és 1891 között a Magyar Királyi Operaház igazgatója volt.)

Az irodalom realista irányzatához hasonlóan (Zola, Tolsztoj, Ibsen), az opera műfajában – elsősorban olasz területen – megszületik a *verista* opera (*verizmus=realizmus*). A történetek középpontjában nem hősök, királyok, mitológiai alakok, hanem minden idealizálást, romantikus képzeltévet félretéve, a hétköznapi élet, mindennapi emberi sorsok, az egyszerű kisember mindennapi drámái kerültek előtérbe. A patetikus hangvétel helyett egyszerűsödtek a dallamok, lazultak a zárt zenei formák. Legjelesebb képviselői az olasz Giacomo Puccini, Ruggero Leoncavallo (1857–1919) Pietro Mascagni (1863–1945) és a francia Georges Bizet.

Az orosz Rimszkij-Korszakov, a norvég Edvard Grieg (1843–1907), a finn Jan Sibelius (1865–1957), a cseh Antonin Dvořák munkásságával tovább erősödtek a nemzeti zenei stílusok.

 Mascagni *Parasztbecsület* című operájának színpadkép-illusztrációja

Antonin Dvořák (1841, Nelahozeves – 1904, Prága)

Antonin Dvořák

Az egyik legkiválóbb cseh zeneszerző. Nemzete népzenejének folklórelemeit ötvözte a klasszikus hagyományokkal. Zenéjét bensőséges líraiság, de vitalitás és színgazdagság is jellemzi. *Gordonkaversenye* a legnépszerűbb versenyművek közé tartozik. *Szláv táncok* című sorozata gyakori vendége a hangversenypódiumoknak.

- Antonin Dvořák: *VIII. szláv tánc* – zenehallgatás
- Nevezétek meg azt a zenei műformát, amelyben a hallgatott darab íródott! Jellemzője, hogy visszatérő motívumokból áll.

IX. (Újvilág) szimfónia

Legismertebb alkotása a IX. (Újvilág) szimfónia, amelyben az Amerikában eltöltött éveinek állít emléket.

Dvořák törekedett arra, hogy művének amerikai jelleget adjon. A második tételt olvasmány-élménye, egy indiánokról szóló költemény ihlette. A dallam nem indián népdal, mégis olyan jellegű, és még a honvágy hangja is megszólal benne.

Largo
Angolkürt

p *p* *pp* *f*

- A. Dvořák: IX. (Újvilág) szimfónia – II. tétel – zenehallgatás

Az életrajzírói szerint az utolsó tétel megírásakor találkozott gyermekeivel. Talán a viszontlátás örömteli hangulata szülte a nagyon energikus nyitó dallamot.

Főtéma

Allegro con fuoco

Kürt

: A. Dvořák: IX. (Újvilág) szimfónia – IV. tétel – zenehallgatás

Amerika már a 19. században is a korlátlan lehetőségek hazája volt. A zeneművészet területén még nagyon le volt maradva a vén Európa mögött. Ezen változtatni kell, gondolta a 19. század vége felé Thurber milliomos gyarmatáru-kereskedő kicsit unatkozó, de kultúrákedvelő felesége. Az ő meghívására érkezett Antonin Dvořák a tengerentúlra, hogy új műveivel egyfajta mintát adjon az amerikai komponistáknak. A nagy hírű cseh mester 1892-ben foglalta el az új New York-i konzervatórium igazgatói állását, s hatalmas lelkesedéssel látott neki a feladatnak. 1893 első felében készült el az új szimfónia, év végén került sor a bemutatóra.

 National Conservatory of Music, New York

Giacomo Puccini (1858, Lucca – 1924, Brüsszel)

Olasz zeneszerző. A Verdi utáni közvetlen időszak legjelesebb opera komponistája. Műveire jellemző a hatásos jellemábrázolás és a változatos, színes hangszerelés. Hősei hétköznapi emberek, nagy szenvedélyekkel, érzelmekkel.

Operái többnyire tragikus végűek, mint például a *Tosca* vagy a *Bohémélet*. A *Pillangókisasszony*, illetve a befejezetlenül maradt, *Turandot* című operájának ázsiai helyszínei, az utóbbinak különleges, egzotikus hangzása a nyugati és keleti kultúra találkozásának példája.

 Giacomo Puccini

 Részlet a *Turandotból*

Tosca

A történet Rómában játszódik. Egy az Angyalvárból megszökött politikai foglyot rejteget Cavaradossi, a festő. A szökevényt üldöző rendőrfőnök, Scarpia bűnrészességgel vádolja, és elhurcolja a Farnese-palotába. Scarpia már régen szemet vetett a festő szerelmére, Toscára, és felismeri, hogy itt az alkalom eltakarítani az útból Cavaradossit. Toscát a palotába hivatja, közben megkezdi a festő kínvallatását. A lány hallja kedvesének jajgatását. Scarpia ajánlatot tesz neki: ha elárulja a szökevény rejtékhelyét, és nekiadja magát, nem kínozza tovább, nem végezteti ki Cavaradossit. Tosca nem bírja elviselni szerelme jajgatását, és megtörve igent mond. Scarpia megígéri Toscának, hogy csak „vaktölténnyel” fogják eljátszani a kivégzést. Cavaradossi levelet ír szerelmének.

Cavaradossi a kivégzésére várva szerelmétől, Toscától való elszakadása, valamint közelgő halála miatt érzett fájdalomban éneklir a híres levéláriát: *E lucevan le stelle*.

Cavaradossi – levélária – E lucevan le stelle

E lu-ce-van le stel-le e o-lez-za-va la ter-ra, stri-dea l'u-scio del-

l'or-to, e un pas-so sfi-o-ra-va la re-na.

En-tra-va el-la, fra-gran-te, mi ca-dea fra le brac-cia.

con grande sentimento

rit. ed appassionato

Oh, dol-ci ba-ci, o lan-gui-de ca-rez-ze, men-tr'io fre-men-te le bel-le_

for-me di-scio-gliea dai ve-li! Sva-ni per sem-pre-il so-gno mio d'a-

rit.

mo-re, l'o-ra è fug-gi-ta_____ e muo-io di-spe-ra-to! E muo-io di-spe-

ra-to! E non ho a-ma-to mai tan-to la vi-ta, tan-to la vi-ta!

affrett. f

rit.

Tosca (dalszöveg)

Tiszta csillagos éj volt...
csupa illat a kis kert...
az ajtó halkán nyílik...
árny lebben a pázsiton által...
belép, berepül hozzám...

Szíve szívemen dobban...
száz édes csókban forrt össze ajkunk,
míg izzó kézzel lefejtém bűvös válláról a fátylat.

Hát nem tér vissza többé üdvöm álma.
Az óra elszállt, síromnak éje rémít,
síromnak éje rémít.
Hát meg kell halnom, bár úgy vágyom élni,
úgy vágyom élni.

(Várady Sándor fordítása)

∴ G. Puccini: Tosca – Cavaradossi, Levélária – zenehallgatás

Amikor a rendőrfőnök elégedetten nyugtázza, hogy elérte célját, majd át akarja ölelni a lányt, Tosca egy törrel leszúrja.

Midőn kiderül, hogy a kivégzéskor mégis éleslőszert használtak, Tosca az Angyalvár tetejéről a mélybe veti magát.

A mű mindhárom főszereplője élő történelmi személy volt. Scarpia szicíliai báró, Tosca a kor híres énekesnője, Cavaradossi pedig Párizsban, Davidnál tanult festőművész, aki Rómába visszatérve díszlettervező volt a Teatro Argentínában, ahol Toscával megismerkedett.

A Tosca színpadi próbáján

Bécsben az opera bemutatója előtt egy baleset adott Puccini kezébe egy drámai megoldást. Jeritza Mária, Tosca megformálója, a rendőrfőnöknek szóló ária eléneklésre készülve, a kerevet felé haladt, amikor megcsúszott, hasra esett, és kénytelen volt ebben a helyzetben énekelni.

– Na végre! – kiáltott fel Puccini. Megvan, hogyan kell ezt az áriát előadni. Tosca dulakodik Scarpiaival, a földre hull, és onnan fohászkozik, de nem a zsarnokhoz, hanem az égiekhez. (Norman Lebrecht: A komolyzene anekdotakincse)

∴ Nézzetek utána a világhálón, mely három egyfelvonásos opera alkotja a „Triptychon” összefoglaló név alatt számontartott művet! Ezek közül melyik operának vannak csak női szereplői?

A 19. SZÁZAD MAGYAR ZENÉJE

A 18. században kialakult új zenei stílus, a verbunkos a 19. század magyar zenéjének meghatározó eleme maradt.

Fő jellemzői

- *Dallami elemek*
Hangkészletében használatos az úgynevezett bővített másodos „cigányskála” (l, t, d ri m f szl). Liszt ezt „ungár” skálának nevezte.
Dúr és moll hangsorok váltakozása.
Sűrű díszítések, cifrázások, gyakori kromatikus lépések.
- *Ritmikai elemek*
Pontozott ritmusok, triolák, szinkópák, bokázó zárlatok.
- *Formai elemek*
Hármas tagoltság: „lassú”, „gyors” és „friss” tempók váltogatják egymást. („Három a tánc”) Virtuóz előadásmód, rögtönző formulákkal.

☞ Munkácsy Mihály
(1844–1900): *Berkes Béla
cigányprimás (szénrajz)*

Míg a 18. század végén gyakoriak voltak a szöveggel ellátott verbunkosdallamok, addig a 19. században a verbunkos zene egyre inkább hangszeres, szórakoztató, társasági zeneként jelent meg. Legjelesebb képviselői Bihari János, Lavotta János, Csermák Antal, Rózsavölgyi Márk.

☞ Bihari János: *Magyar tánc* – zenehallgatás

A 19. században a verbunkos két változatban élt tovább, a báltermi, nemesi társastánc formájában, a *palotásban*, illetve a *csárdásban*, melyet a köznép, elsősorban a parasztság táncolt a kor Magyarországnak jellegzetes létesítményeiben, a csárdákban.

A verbunkost Erkel Ferenc tette az egységes magyar műzenei stílus alapjává. Benne gyökerezik a népies műdal, de a magyar romantikus opera is, elegyítve a nyugat-európai hagyományokkal. Liszt Ferenc magyar rapszódiaival felkeltette Európa érdeklődését a verbunkos hatású magyar műzene iránt.

☞ Liszt Ferenc: *2. magyar rapszódia* – zenehallgatás

Létrejöttek azok a zenei intézmények, melyek nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy Magyarország is bekapcsolódhatott Európa zenei vérkeringésébe. Elkezdődött a zenekultúra polgárosodása, aminek fontos momentumai voltak, úgymint a kottanyomtatás elterjedése, a Nemzeti Színház, az Operaház és a Zeneakadémia megnyitása, valamint a Filharmóniai Társaság megalapítása.

☞ Magyar Állami Operaház

A népies műdal

A független nemzeti kultúra megteremtésére való törekvés hívta életre a népies műdalt. A népies szófordulatokkal és kifejezésekkel teli szövegeket népdalszerű dallamfordulatokkal zenésítették meg. Népszerűségét igazolja, hogy számtalan képzetlen műkedvelő is kedvet kapott dalok írására, így meglehetősen változó értékű művek születtek. A 19. században tévesen tekintették ezt magyar népzenenek. A legjobb dalok az alábbi szerzők tollából valók:

Egressy Béni (1814–1851), Szerdahelyi József (1804–1851), Simonffy Kálmán (1832–1881), Szentirmay Elemér (1836–1908), Dankó Pista (1858–1903), Lányi Ernő (1861–1923).

Szentirmay Elemér: *Csak egy szép lány van a világon*

Csak egy szép lány van a világon,
Az én kedves rózsám, galambom.
A jó Isten bennagon szeret,
Hogy én nekem adott tagedet.

Szép virág az égő szerelem,
Piros miként ajkad, kedvesem.
Hej, de annyi mézet nem terem,
Mint pici szád, édes kedvesem.

Ha rám hajtod fürtös szép fejed,
Ha szívemen érzem szívedet,
Akkor tudom, hogy az ég alatt
Csak én vagyok a legboldogabb.

Simonffy Kálmán: Három a tánc

Mérsékelt

A 3. sort ebben a változatban is szokták énekelni:

Három a tánc! Három a tánc! Mindig az volt Pest-Budán,
Jaj, de szépen, gyönyörűen járja ez a kisleány!
Mint a rózsát, ha a szellő lengeti,
Táncre termett kis lábait úgy szedi.

Hogyan libeg, hogyan forog, hogy aprózza, hej talán,
Szemenszedett gyöngyön tanult járni ez a kisleány!
Sok a csillag az égen, mert sok elfér,
De két kékény szeme annál többet ér.

⋮ Keressétek meg a verbunkoselemeket Szentirmay
⋮ Elemér és Simonffy Kálmán dalaiban!

Liszt Ferenc (1811, Doborján – 1886, Bayreuth)

Liszt Ferenc

A 19. század egyik legjelentősebb zeneszerzője és zongoraművésze. Amennyire európai, annyira magyar is. Rendkívüli zenei tehetsége korán megmutatkozott. Édesapja segítségével már 11 éves korában koncertező művész volt. Bejárta egész Európát Portugáliától Oroszországig. Mindenhol a mai értelemben vett sztárként, nagy rajongással ünnepelték.

Minden idők egyik legtermékenyebb zeneszerzője. Műveinek nagy részét *zongorára* komponálta (három zongoraverseny és sok-sok önálló zongoramű), de írt *szimfonikus* (13 szimfonikus költemény, *Faust-szimfónia*) és *oratorikus* (*Krisztus*) műveket is.

Ő volt a programon alapuló szimfonikus költemény műfajának kiteljesítője. A programszerű gondolkodás zongoramuzsikájának is jellemzője. Irodalmi, képzőművészeti és utazási élményeinek állít emléket a zongorára komponált *Vándorévek* és a *Petrarca-sonettek* című sorozatában.

Magyarságához való kötődését művein és tettein keresztül bizonyította.

Sok-sok magyar tárgyú kompozíciót alkotott, mint például a *Hungaria* szimfonikus költemény, a *Szent Erzsébet legendája* című oratórium, az *Esztergomi mise*, a *Magyar történelmi arcképek* zongoraciklus, a *Csárdás Obstiné*, továbbá *19 magyar rapszódia*. A *15. rapszódia*ban a Rákóczi-indulót dolgozta fel.

Jótekonysági hangversenyeket adott a nagy pesti árvíz károsultjainak megsegítésére, és anyagilag támogatta a budapesti Zeneakadémia létrejöttét, ahol elnöki tisztséget is vállalt.

Szerelmi álmok

A *Szerelmi álmok* három műből álló zongoraciklus. A 3. darabját Ferdinand Freiligrath *O lieb, so lang du lieben kann* (*Szeress, amíg tudsz!*) című verse ihlette.

A fiatalkorban sok mindenről álmodozunk. Ilyenkor az álom és a valóság határán mozgunk.

🎵 Énekeljétek el a szerelmi témát!

⋮ Figyeljétek meg, hogyan lesz ebből álomszerű muzika! Milyen zenei anyag társult a dallamhoz?

Poco allegro, con affetto

dolce cantando

Red.

3

Red.

6

sempre pedale

9

ten.

⋮ A téma másodszori megjelenésekor milyen a kíséret és a dallam viszonya?
⋮ Miért szól magas regiszterben a darab további része?

A befejezésben már eltűnik a hullámzó kíséret, és a homofon zenei anyag visszarántja a földre gondolatainkat.

76

Musical score for measures 76-78. The piece is in 6/4 time and B-flat major. Measure 76 features a treble clef with a melodic line starting on G4 and a bass clef with a rhythmic accompaniment. A slur covers measures 76-78. Measure 77 has a '7' marking above the treble staff. Measure 78 ends with a double bar line.

79

Musical score for measures 79-81. The piece continues in 6/4 time and B-flat major. Measure 79 has a slur over the treble staff. Measure 80 has a slur over the bass staff. Measure 81 ends with a double bar line and repeat signs.

82

Musical score for measures 82-85. The piece continues in 6/4 time and B-flat major. Measure 82 has a slur over the treble staff. Measure 83 has a slur over the bass staff. Measure 84 has a slur over the treble staff. Measure 85 ends with a double bar line and repeat signs.

⋮ Liszt Ferenc: *Szerelmi álmok* – zenehallgatás

Esz-dúr zongoraverseny

Az *Esz-dúr zongoraverseny* időtálló remekmű, amely a hangversenypódiumok népszerű darabja.

Jellegzetes, rövid, háromhangú, forrongó, komor kromatikus témáját hallva Beethoven V. szimfóniájának indítása jut eszünkbe.

Allegro, maestoso.
Tempo giusto.

ff

Liszt a virtuozitást, mely a művészi képesség legmagasabb fokát jelentheti, mély tartalommal tölti meg.

Figyeljétek meg, hányféle arcot ölt a főtéma a zenekarban és a zongorán!

Liszt Ferenc: *Esz-dúr zongoraverseny* – zenehallgatás

„Soha senkit ne hasonlítsunk Liszthez! Se zongoristaként, se muzsikusként, még kevésbé emberileg, mert Liszt több, mint ezek együttvéve. Liszt fogalom!” (Anton Rubinstein zeneszerző, karmester, zongoraművész. Liszt után elismerten a legnagyobb zongoraművészek egyike)

Korabeli karikatúra Lisztről

Erkel Ferenc (1810, Gyula – 1893, Budapest)

Erkel Ferenc

A Himnusz zeneszerzője, a 19. század magyar zenei életének egyik legfontosabb alakja. Zeneszerző, zongoraművész, karmester és zenepedagógus. A magyar nemzeti opera megteremtője. Művészetére jellemző a nemzeti hagyományok és az európai tradíció ötvözése, vagyis a verbunkos stílus és a romantikus olasz, francia opera stílusjegyeinek arányos használata, beleépülve a bel canto hagyományrendszerébe.

Mindez két fő művében, a *Hunyadi László* és a *Bánk Bán* című operákban teljesedik ki legsikeresebben. Témáit a magyar történelmi múltból meríti, mint azt további operái is bizonyítják: *Bátori Mária*, *Dózsa György*, *Brankovics György*.

Karmesteri tevékenysége több színházhoz is kötötte, de legtöbbször a Magyar Nemzeti Színház karmestere volt.

Vezetésével alakult meg a Filharmóniai Társaság (1853).

Közreműködött a Zeneakadémia megalakításánál (1875), melynek igazgatója és zongoratanára lett. Az 1884-ben megnyíló Operaház fő zenei igazgatójává nevezték ki.

Erkel Ferenc: *Hunyadi László* – Meghalt a cselszövő, palotás – zenehallgatás

Bánk bán

Katona József

Katona József (1791–1830) drámája a 13. században játszódik, II. Endre király uralkodása alatt. A szöveggönyt Egressy Béni írta. Erkel 1852-ben zenésítette meg.

I. felvonás

A dorbézoló merániak fényes mulatságot tartanak a királyi udvarban. A magyar főurak elkéseredetten nézik az ország megromlottait. Kitor belőlük az indulat: a meráni Gertrudis királyné aljasul eladta hazánkat. A lázadó főurak összeesküvést szőnek. Hogy senki gyanút ne fogjon, vezérük, Petur bán vezetésével bordalt énekelnek.

Általános 66 Bérletszám.

NEMZETI SZÍNHÁZ.

Pest, azonnali mártus 9-án, 1861.

V-ik rendkívüli előadásul:

ELŐSZÓR:

BÁNK BÁN.

Erkel Ferenc operája a Magyar Nemzeti Színházban, melyet Egressy Béni írta, Erkel Ferenc zenésített meg. A Magyar Nemzeti Színházban, melyet Egressy Béni írta, Erkel Ferenc zenésített meg.

Személyek:

II. Endre, magyar király	—	—	—	—	—
Gertrudis királyné	—	—	—	—	—
Petur bán, magyar királyi tanácsos	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—

TELEK ALBERT ur, a temesvári színházról, Ötö szerepében mint vendég lép fel.

Kezdeté 7 órakor, vége 10 után.

Az opera szövege a pentárnál 50 ujkravezérett kapható.

A *Bánk bán* ősbemutatójának plakátja

Keserű bordal

Vörösmarty Mihály *Keserű pohár* című versére.

fi szi

Ha fér - fi lel - ke - det egy hölgy - re föl - te -
véd, S az üd - vös - sé - ge - det köny - nyel - mún té - pi
szét, Ha - zug sze - mé - ben hord mo - solyt és át - ko - zott köny
nyút, S míg az szí - ved - ben vá - gyat olt, ez é - gő se - bet
üt. Gon - dold meg és i - gyal, ö - rök - ké a vi - lág sem -
áll; El - osz - lik mint a bu - bo - rék, s ma - rad mi volt, a
pusz - ta lég, s ma - rad mi volt, a pusz - ta lég.

Elmondják Bánk bánnak, az ország nádorának tervüket, de ő nem ért egyet velük, védelmezi a királynét. Ottó széptevéssel ostromolja Bánk feleségét. A férjét hűségesen szerető Melinda büszkén visszautasítja. A királyné szinte ráparancsol, hogy tekintse nagy kegynek öccse széptevését. Az összeesküvők szeretnék meggyőzni Bánkot, hogy álljon élükre. Jelszónk: Melinda – mondják. Bánk megrendül e szóra. A kétszínű, méregkeverő Biberach nyíltan kimondja Bánknak: Veszélyben nőd becsülete.

II. felvonás

Bánk a haza és önmaga sorsáért aggódik. Ekkor hangzik el az opera leghíresebb részlete, a *Hazám, hazám*.

Az ária az opera dramaturgiai és zenei csúcspontja.

A 19. század olyan időszak a magyar történelemben, amikor a nemzet sorsa és a hazafiasság sokkal inkább fontossá vált, mint korábban bármikor.

A drámai hős elemi erővel mond önmaga felett ítéletet, állapítja meg hazája és önmaga sorsát. Magánéleti sérelmei fölé helyezi hazafias kötelességét. Mit jelent számára a haza?

„*Te mindenem*” – vagyis a nyelvem, a kultúrám, minden, amit a haza ad, az életem.

∴ Számotokra mit jelent a haza fogalma?

„Mint száműzött, ki vándorol
A sűrű éjen át,
S vad fürgetegben nem lelé
Vezérlő csillagát,
Az emberszív is úgy bolyong,
Oly egyes-egyedül,
Úgy tépi künn az orkán,
Mint az önvád itt belül.

Csak egy nagy érzés éltetett
Sok gond és gyász alatt,
Hogy szent hazám és hős nevem
Szeplőtlen megmarad.
Most mind a kettő orvosra vár,
S míg itt töprenkedem,
Hazám borítja szemfödél
S elvész becsületem!”

Hazám, hazám

sz szi

Ha-zám, ha-zám, te min-de-nem! Tu-dom, hogy é-le-tem ne-

di

ked kö-szön-he-tem!... A-rany me-zők, e-züst fo-lyók,

fi

Hős vér-től á-zot-tak, könny-től á-ra-dók.

má

Saj-gó se-bét fe-lej-ti Bánk, zo-kog de szol-gál-ja

né-pe szent ja-vát... Ma-gyar ha-zám, meg-ál-da-lak...

Szép ér-ted él-ni, ér-ted hal-ni, te szent ma-gyar ha-zám!

Megjelenik Tiborc, aki elkeseredetten énekel véreinek, a szegény parasztnak áldatlan sor-sáról, éhező gyermekeiről panaszkodik. Biberach lopakodik be: Gyázhírt hozok, szörnyű hírt, Nagyúr! Ottó herceg orvul, álmában meggyalázta nőd! Bánk bosszút esküszik. Feleségét Ti-borc gondjaira bízva, ő pedig a királynéhez megy, akit vad indulattal von felelőségre. A kirá-lyné átkát szórja a magyar népre. Aljas meráni! – kiálltja Bánk, és leszúrja a királynét.

III. felvonás

Tiborc Melindával és annak kisfiával a viharos Tisza partjához érkezik. Melindát látomások gyötrik, magához öleli gyermekét, majd a Tiszába veti magát.

II. Endre győztesen tér vissza hadjáratából. Bánk beismeri tettét, hogy megölte a királynét, és várja az ítéletet. Megérkezik ekkor a gyászmenet, mely Melinda és gyermeke koporsóját hozza. Bán fájdalmasan felkiált: Ó, nincs a világon vesztes, csak én!

A jelenlévők megrendülten éneklük:

! Énekeljétek el tanárotok zongorakisérével!

Finale

Andante sostenuto

Is - ten, po - rá - nak adj ö - rök nyu - gal - mat,

s lel - két fo-gadd el a meg - bol - do-gult - nak.

Erkel szobra Gyulán a róla elnevezett téren

A SZÁZADFORDULÓ ZENÉJE

A 19. század végén, a 20. század elején Párizs újra a nyugati világ szellemi és művészeti központja lett. Hatalmas szellemi erő halmozódott fel a szimbolizmus révén az irodalomban (*Baudelaire, Mallarme, Rimbaud, Verlaine* stb.) és az impresszionista festészetben (*Cezanne, De-gas, Manet, Monet, Renoir* stb.).

Az új utak keresésében a társművészetek (irodalom, festészet) adtak inspirációt a zenének, hogy a zenén kívüli területekről keletkező benyomásait (impresszióikat) tegyék műveik tárgyává. A **zenei impresszionizmus** azokat a külső jelenségeket, amiket a festőművész látása képes befogadni, művészileg rögzíteni, a zenében kívánta hallhatóvá tenni. Pillanatnyi benyomásokat, egy hangulatot, elsősorban természeti jelenségek által kiváltott érzelmeket fogalmaztak hangokba. A festők színek, árnyalatok változatos használatával, a zeneszerzők a hangszínek, lágy hangzások kikeverésével éltek.

Az eddig jól követhető kontúrok (dúr-moll hangnemérzet) elmosására, megszüntetésére az **egészhangúságot** használták. Az egész hangú skála az oktávot hat egyenlő részre osztja. Hiányzik belőle a dúr-moll rendszer két meghatározó hangköze, a kvart és a kvint. A hangsor használata a lezáratlanság és a bizonytalanság érzetét, a tonalitás labilitását kelti.

 Claude Monet (1840–1926): A felkelő nap impressziója

Claude Debussy *Prelűdök* című sorozatának I. kötetében található a *Voiles* (vitorlák vagy fátylak, ez utóbbi fordítása is előfordul) című darab, melyben az egész hangú skálát használja.

C – D – E – FISZ – (Gesz) GISZ – (Asz) AISZ – (Bé) – C

A mű egész hangú hangsora

Enharmónia*: gisz=ász, áisz=bé

Modéré (♩ = 88)

p très doux

più p

pp

- ⋮ Figyeld meg, hogyan érzékelteti a szerző a változékony fuvallatok játékát!
- ⋮ Claude Debussy: *Voiles* – zenehallgatás
- ⋮ A kottában keressétek meg az egész hangú skálát!

Szalay Fruzina: *Hinta* (1894)

„A nap aranszikkákat hint rám, lágy szellő csókol szelíden,
 Oly zajtalan jár könnyű hintám, mint csónak, sima kék vizen.
 Halk csendesen, suhanva szállok, így suhant, így repült velem
 Míg körülem a hab csillámlott – Gyors gondolám a tengeren.”

🎨 Claude Monet: *Regatta Argenteuil-nál*

Claude Debussy (1862, St. Germain-en-Laye – 1918, Párizs)

Claude Debussy

Francia zeneszerző, a modern zene első képviselője. Munkássága összekötő kapocs a 19. és a 20. század zenéje között. Irodalmi és képzőművészeti inspirációk hatására szakít a német romantikával, és megteremti a zenei impresszionizmust. Zenéjének fő jellemzői: a hagyományos harmóniakészletet színezi járulékos hangokkal, így újszerű harmóniavilággal sajátos atmoszférát teremt műveinek, amikben az áttetsző hangszínek, a színek ritmikus elemei dominálnak. A zongorának és a zenekarnak előtte nem ismert színező lehetőségeit fedezte fel.

Nagy hatással volt rá Muszorgszkij és távol-keleti gamelán zene, amely sokféle ütőhangszert használt. Ez utóbbi pentaton és modális* hangsorokat alkalmazott, amit ő kiegészített az egész hangú skála használatával, melyek együttesen adják Debussy zenéjének jellegzetes hangzását.

Fő műve a *Pelleas és Melisande* opera.

Az impresszionista hatás leginkább akkor érhető tetten, mikor természeti képeket ábrázol muzsikájával.

Ezen művek közül kiemelkedik a *Három noktürn* című zenekari darabja (*Felhők, Ünnepek, Szirének*), vagy a zongorára komponált *Images* (képek) és *Prelűdök* több darabja, és talán legismertebb műve, *La Mer* (A tenger.)

Lenhajú lány

Très calme et doucement expressif ♩ = 66

The image shows a piano score for the piece 'Lenhajú lány' (The Girl with the Long Hair) by Claude Debussy. The score is written for piano and consists of two systems of music. The first system includes the instruction 'p sans rigueur' and the tempo marking 'Très calme et doucement expressif ♩ = 66'. The second system includes the instruction 'p'. The music is in 3/4 time and features a delicate, flowing melody in the right hand and a supporting bass line in the left hand.

⋮ A Prelűdök sorozatból hallgassátok meg a *Lenhajú lány* címűt,
 ⋮ és olvassátok hozzá az alábbi verset.

Veszélka Attila: *A lenhajú lány*

Az átszűrt fényben lépkedsz könnyedén,
 hajadba fűzik fák árnyékaik,
 szemedben táncot jár a kert,
 tűztáncuk lejtik bordó kardvirágok:
 a lenge szélben izzó táncukat.

S te: karcsú testű, lenhajú, közöttük hajló,
 e kékporos reggelbe szöve szállsz,
 és messzi, vén harangok hangjain
 hullsz át, csepegsz a lombokon.

Nem hagysz nyomot. Semmit sem hoztál,
 el sem viszel. Öröktől itt éltél velünk,
 áttörve minden dolgokon, akárha friss kötés
 színén a vér, csupán azoknak láthatón,
 akiknek régtől fogva nincsen már szavuk.

⋮ C. Debussy: *A lenhajú lány* – zenehallgatás

🎨 Részlet Sandro
 Botticelli (1445–1510)
Vénusz születése című
 képéből

A tenger – Három szimfonikus vázlat

A vázlat megnevezéssel is jelzi a képzőművészettel való kapcsolatát és törekvést a jól követhető kontúrok elmosására.

Tételek:

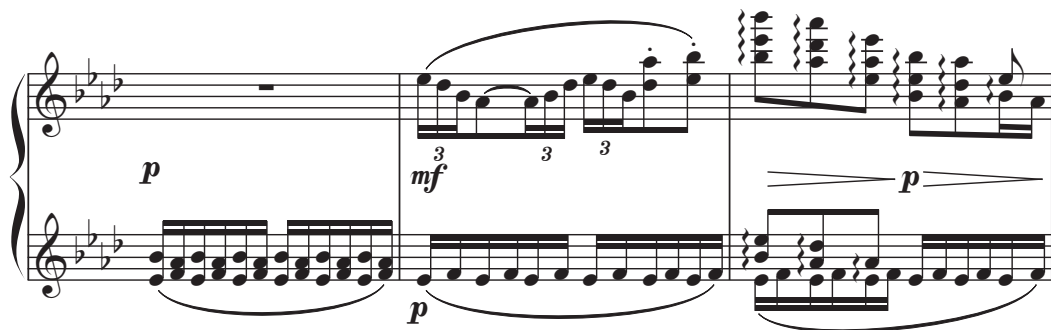
- I. Hajnaltól délig a tengeren
- II. Hullámok játéka
- III. A tenger és a szél párbeszéde

- Az első tétel hallgatásakor azonosítsátok az alábbi mondatokat a megfelelő zenei anyaghoz!
- az óceán napkelte előtti tökéletes nyugalma
- a fénysugarak első kísérteties felvillanásai
- a víztükör rezdülése az első hajnali fuvallatra
- a nap feltűnése a látóhatáron
- A műből alkotott zongorakivonat részlete a nap feltűnését illusztrálja.

The first system of the piano extract consists of two staves in 6/4 time, key of D major. The right hand features a long, sweeping melodic line starting with a whole note G4, followed by half notes A4, B4, and C5, all under a single slur. The left hand plays a rhythmic accompaniment of quarter notes: G3, A3, B3, C4, D4, E4, F4, G4. The first measure is marked with a piano (*p*) dynamic. The second measure has a crescendo hairpin, and the third measure is marked with a piano (*p*) dynamic.

The second system continues the piano extract. The right hand has a melodic line with a slur over the first two measures (G4, A4, B4, C5) and another slur over the next two measures (D5, E5, F5, G5). The left hand continues with quarter notes: G3, A3, B3, C4, D4, E4, F4, G4. The first measure is marked with a piano (*p*) dynamic. The second measure has a crescendo hairpin, and the third measure is marked with a piano (*p*) dynamic.

The third system of the piano extract shows a change in texture. The right hand has a melodic line with a slur over the first two measures (G4, A4, B4, C5) and another slur over the next two measures (D5, E5, F5, G5). The left hand continues with quarter notes: G3, A3, B3, C4, D4, E4, F4, G4. The first measure is marked with a piano (*p*) dynamic. The second measure has a crescendo hairpin, and the third measure is marked with a piano (*p*) dynamic. The system concludes with a double bar line, followed by a new section in 6/8 time, key of D minor, marked "Modéré, sans lenteur" and "f dim.". The right hand has a melodic line with a slur over the first two measures (G4, A4, B4, C5) and another slur over the next two measures (D5, E5, F5, G5). The left hand has a rhythmic accompaniment of eighth notes: G3, A3, B3, C4, D4, E4, F4, G4.

A nap feltűnése a látóhatáron.

... C. Debussy: *A tenger* – I. tétel – zenehallgatás

... A tenger és a szél párbeszéde tétel bevezető részéhez ti fogalmazzatok négy mondatot!

... C. Debussy: *A tenger* – III. tétel – zenehallgatás

Szabó Lőrinc: *Beszélgetés a tengerrel* (részlet)

Reggel óta ülök a parton
és nézem a végtelent,
Mind csendes órült szakadatlan
fecseg, nő és kicsap,
aztán függönyként lezuhog
a szirtről, ahol heverek,
és rögtön új rohamra indul,
játékát sosem unja meg.

Minden percben vagy tizenötször
idehabzik a végtelen,
sebezhetetlen ölelése
ugrálva fut a köveken,
és rögtön új rohamra indul,
játékát sosem unja meg.
Minden percben vagy tizenötször
idehabzik a végtelen,
sebezhetetlen ölelése
ugrálva fut a köveken...”

∞ Claude Monet: *A vad tenger*

Maurice Ravel (1875, Ciboure – 1937, Párizs)

🎵 Maurice Ravel

A századforduló francia zenéjének Debussy mellett másik jelentős alakja.

Muzsikájában a spanyol folklór és dzsessz elemei is felfedezhetők. Különleges érzékenységgel hangszerelte meg zenekari darabjait. Neki köszönhetjük Muszorgszkij Egy kiállítás képei – eredetileg zongorára írt – művének zenekari változatát.

Legismertebb művei: *Pavane egy infánsnő halálára*, *Daphnis és Cloé* (balett), *La Valse*, *Zongoraverseny bal kézre*, és természetesen a *Bolero*.

Ravel művében a dallam és a ritmus makacsul, osztinátószerűen ismétlődik. A dallamot 25-féle hangszerelési kombinációban hallhatjuk, ehhez járul az egyenletes folyamatos crescendo, és ez okozza a változatosságot. A zenei hang paraméterei közül a hangerő és a hangszín kerül előtérbe.

⋮ Figyeljétek a hangszínek változásait és a különböző hangszín-kombinációkat alkotó hangszereket!

⋮ M. Ravel: *Bolero* – zenehallgatás

Bolero

Moderato assai

Egy pa-ri- pa, két pa-ri- pa vág- tat, tíz pa-ri- pa, száz pa-ri- pa ü- get a he- gye- ken,

System 1: Treble clef staff with a melodic line featuring a slur over the first two measures. Bass clef staff with a triplet of eighth notes in each of the four measures.

System 2: Treble clef staff with a slur over the first two measures and a quarter rest in the third. Bass clef staff with a triplet of eighth notes in each of the four measures.

System 3: Treble clef staff with a slur over the first two measures and a quarter rest in the third. Bass clef staff with a triplet of eighth notes in each of the four measures.

System 4: Treble clef staff with a slur over the first two measures and a quarter rest in the third. Bass clef staff with a triplet of eighth notes in each of the four measures.

System 5: Treble clef staff with a slur over the first two measures and a quarter rest in the third. Bass clef staff with a triplet of eighth notes in each of the four measures.

System 6: Treble clef staff with a slur over the first two measures and a quarter rest in the third. Bass clef staff with a triplet of eighth notes in each of the four measures.

A 20. SZÁZAD ZENÉJE

Edvard Munch (1863–1944):
Síkoly

A 20. század zenéjére a stílusbeli sokféleség, az izmusok gazdag tárháza jellemző.

A hatalmas iramú technikai és tudományos fejlődés, a háborús katasztrófák, elhidegült emberi kapcsolatok, az ellentmondásokkal terhes légkör különállásokat, ellentéteket szült a kor szellemi és kulturális arculatában. Ennek következtében sok új művészeti irányzat jött létre.

Az *avantgárd* azon irodalmi és képzőművészeti irányzatok összefoglaló neve, melyek a század elején megváltoztatták a művészetről addig kialakult képet.

Az irodalomban pl. az *expresszionizmus*, *naturalizmus*, *futurizmus*, *szimbolizmus*, *realizmus*, *szürrealizmus* (pl. Dosztojevszkij, Zola, Marinetti, Ady, Gogol, Apollinaire). A festészetben pl. *expresszionizmus*, *futurizmus*, *kubizmus*, *szürrealizmus* (Van Gogh, Munch, Kandinszkij, Boccioni, Picasso, Duchamp, Dalí).

A század első felének legjelentősebb művészeti intézményét, a Bauhaust 1919-ben Weimarban alapította *Walter Gropius*. Célja a művészet, az ipar, a technika közötti szakadékok áthidalása, vagyis egységben történő kezelése. Az irányzat legjelentősebb magyar képviselői: *Breuer Marcell* (építész), *Moholy-Nagy László* (festő, fotográfus, formatervező).

Bauhaus ház

Főbb zenei irányzatok

A **folklorizmus** a 19. században a nemzeti romantikus zenékben jelenik meg először, de a 20. században nagyban különbözik attól, mert már a század elején megindult tudományos népzene kutatás eredményeit használja fel. A hiteles folklórt, az autentikus parasztszenét a kor zenei törekvéseivel ötvözi egybe. A folklorizmus rendszerint az alkotóművészek egy bizonyos periódusára jellemző (pl. *Igor Sztravinszkij*, *Arthur Honegger*), másoknál az egész életműre igaz (pl. *Kodály Zoltán*, *Bartók Béla*). Beépítették a népzene a műzenébe, így tudtak nemzeti jellegű zenét kialakítani. Legfeltűnőbb sajátossága a népzeneire jellemző modális és pentaton hangsorok használata és a sajátos szerkezeti és formavilág.

A **neoklasszicizmus** létrejöttében is a romantika elleni lázadás játszott a főszerepet. Elutasította a túlzott énközpontúságot, érzelmességet. További jellemzője a 18. század zenéjének esztétikai eszményeinek, formáinak, eszközeinek modern átértelmezése. Ez tulajdonképpen a jelen problémáitól való menekülést jelentette. Felelevenítette a barokk és klasszikus formákat (concerto, szimfónia, szonáta). A neoklasszicizmus egy-egy komponista életművének csak egy-egy szakaszára jellemző (*Sztravinszkij*, *Prokofjev*, *Hindemith*).

Az érzések, belső tartalmak őszinte, korlátok nélküli kifejezése, erős hatásmechanizmusok alkalmazása az **expresszionizmusban** ölt testet. Szorongások feloldása, tiltakozás az ember magányossága, kiszolgáltatottsága ellen. A zenében mindezt jellemzi a konzonancia és a diszszonancia viszonyának megváltozása, vagyis a diszszonancia önmagában is megállhat, konzonáns feloldás nélkül. A tonalitástól a *bitonalitáson* (kéthangneműség), a *politonalitáson* (többhangneműség) keresztül eljutnak az *atonalitásig* (hangnemnélküliség).

Az atonalitás legtisztábban az Arnold Schönberg osztrák zeneszerző által kidolgozott dodekafónia irányzatában (tizenkéthangúság) ölt testet.

- A kromatikus skála összes hangja egyenértékű, ezért az atonalitás legtisztábban így tud megvalósulni.
- A 12 hang sorokba (Reihe) szerveződik tetszőleges sorrendben, de minden hang csak egyszer szólalhat meg, hangismétlés akkor lehet, ha már mind a 12 hangot hallottuk.
- Azonos hangközök nem követhetik egymást.
- Az egymást követő hangok nem alkothatnak hármast vagy négyes hangzatot.

Az alaphangsornak lehetnek különböző kombinációs változatai:

- Tükörfordítás (a hangközök azonos hangról indulnak, de az eredetivel ellenkező irányban mozognak).
- Rákfordítás (az alaphangsor hátulról visszafelé).
- Tükör-Rák vagy Rák-Tükör fordítás.
- A sorok transzponálhatók, bármely hangról indíthatók, így 48 változat lehetséges. Mind ez csak eszköz a komponáláshoz. Schönberg mellett az irányzat legismertebb képviselői, tanítványai: *Anton Webern*, *Alban Berg*.

Az **avantgárd**, az újításokra törekvés, a formabontó kísérletezés a század elejétől jelen volt. A **szerializmust** (széria=sor, sorrend), korai formájától a dodekafóniából kiindulva (mely a hangok rendjét határozta meg), *Anton Webern* és *Olivier Messiaen*(1918–1992) terjesztette ki a hangrő, hangérték meghatározott sorrendjére is.

A szeriális zene pontos előírásait beállított gépek segítségével az úgynevezett **elektronikus** zenében, stúdiókban lehetett a legpontosabban megvalósítani. A kísérletek az 50-es években kezdődtek. Legjelentősebb képviselői *Karlheinz Stockhausen* (német 1928–2007), *Luciano Berio* (olasz, 1925–2003).

Ugyancsak az 50-es években keletkezett az az irányzat, amely teret enged a véletlennek, az improvizációnak. Az **aleatoria** (alea=kockavetés véletlenszerűségére utal) megengedi az előadónak a darab egyes részeinek tetszőleges megszólaltatását, pl. hangok szabad választását, részlet vagy motívum tetszés szerinti ismétlését. Jeles képviselői: *Pierre Boulez* (1925–2016) francia, *Witold Lutoslawski* (1912–1992) és *Krzysztof Penderecki* lengyel zeneszerzők.

Új, szokatlan hangzásokkal történő kísérletezések hívták életre a **bruitizmust**, a „zajzenét”. A zajkeltő eszközöket (autóduda, kalapács, üllő, körfűrész stb.) egyenrangú partnerként kezelte a hagyományos hangszerekkel.

Henri Matisse (1869–1954): *Zene*

A 60-as évek elején nagy népszerűsége tett szert az úgynevezett **repetitív zene-minimál zene**. Szembefordult a zene szinte már követhetlenségig fokozódó bonyolultságával. Ebben a stílusban egy zeneművet alkothat pl. egy ritmusképlet fáziskéséssel történő ismételtetése, tempójának variálása. Ezen alapszik a stílus egyik emblematikus darabja, a *Clapping Music*, mely Steve Reich amerikai zeneszerző műve.

1
clap 1 —

2
clap 2 —

3

4

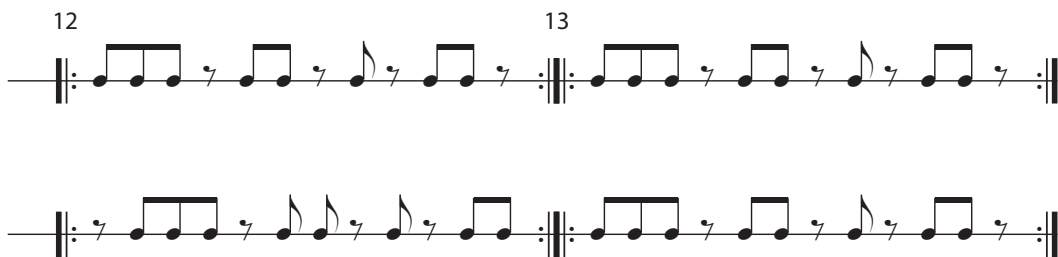

6

7

9

10

11

∴ Próbáljátok megszólaltatni a zeneművet!

A szerző mellett a legjelentősebb képviselők: *Philip Glass* (1937–), *Terry Riley* (1935–) amerikai zeneszerzők és az észtt *Arvo Part* (1935–).

Az észtt szerző a hármashangzatok hangjaiból építi fel ebben a stílusban alkotott műveit.

A **mikropolifónia** mint zenei szerkesztésmód is az újítások közé tartozott. Jellemzője, hogy olyan aprók a mozzanatok, melyek külön nem is észlelhetők, csak hangfelületeket hallunk. Ennek kizárólag a ritmika szintjén megjelenő mintapéldája Ligeti György 100 metronómra komponált, *Poeme Symphonique* című zenei performance-a*. Száz mechanikus metronómot kell beállítani különböző tempókra, és egyszerre elindítani őket. Kezdetben a sok metronóm ketyegése masszává, hangfelületté áll össze. Ahogy fokozatosan lejár a szerkezetük, egyre kevesebb metronóm marad. Elérkezik az a pillanat, amikor már a ketyegések külön-külön is hallhatók, de rendkívül bonyolult ritmikában; ez a véletlen alkotta ritmika egyre egyszerűsödik, ahogyan egyre kevesebb ketyegő szerkezet marad. Ligeti ezt az elvet átültette más hangszeres kompozícióira is. Munkásságára jellemző, hogy a zenét formabontó módon átértelmezte, sokat tett a zene nyelvének megújításáért.

Arnold Schönberg (1874, Bécs –1951, Los Angeles)

Osztrák zeneszerző. Neve összefonódott a tizenkét fokú hangrendszer (dodekafónia) elméletének kidolgozásával. Próbált megszabadulni a tonalitástól, a konsonancia és diszsonancia határain túllépve, újfajta expresszionista eszközökkel kísérletezett. A *Pierrot lunaire* (1912) hozta meg számára az első igazi sikert, melyet női hangra és kamaraegyüttesre komponált. Itt deklamáló énekbeszédet alkalmaz, a hangmagasságokat nem jelöli pontosan.

Az 1920-as évektől művei nagyobb része ebben a szellemben születik. Ismert darabjai: *Fúvóskvintett*, *Variációk zenekarra*. A fasizmus elől Amerikába menekült. Itt születtek további jelentős alkotásai, a *Hegedűverseny*, *Zongoraverseny* és a *Varsói menekült* című kantátája.

A *Mózes és Áron* operája befejezetlenül maradt.

Arnold Schönberg

Egy varsói túlélő (Survivor of Warsaw)

A sokkoló hatású művet 1947-ben komponálta a fasizmus áldozatainak emlékére. A gettók, a haláltáborok rémtetteit bemutatva állít emléket a védtelen áldozatoknak. Egy túlélő beszámolója mély benyomást tett rá arról, hogy a varsói gettó foglyai a haláltáborba indulva énekeltek a zsidók legszentebb imádságát, a *Smajiszraélt* (*Halljad Izrael...*).

A kantáta előadói apparátusa narrátor, férfikar és zenekar.

A kantáta szerkesztése dodekafon, vagyis az oktáv tizenkét hangja egy előre meghatározott sorra, ún. Reihére épül.

A közölt dallam szövegfordítása:

„Halljad Izrael, az örökkévaló a mi Istenünk,

Az Örökkévaló egyetlen és szeresd az Örökkévalót, a te Istenedet” (Mózes V. könyv)

: Arnold Schönberg: *Egy varsói menekült* – zenehallgatás

The musical score is presented in three staves. The first two staves are in bass clef, and the third is in treble clef. The first staff contains 12 numbered notes (1-12) with a slur over notes 4 and 5. The second staff contains 12 numbered notes (1-12) with a slur over notes 11 and 12. The third staff contains 12 numbered notes (1-12).

Anton Webern (1883, Bécs – 1945, Mittersill)

Osztrák zeneszerző, a 20. századi zene nagy hatású komponistája. Schönberg tanítványai közül ő és Alban Berg követték leghívebben mesterük 12 fokú koncepcióját, szigorúan követik a szerializmus elvárásait. Műveire hihetetlen koncentrátság jellemző, mely maga után vonja a történések tömörítését és a rövidséget. Egész életműve kb. háromórányi.

 Anton Webern

Alban Berg (1885, Bécs – 1935, Bécs)

Osztrák zeneszerző. A hagyományok szellemében alkalmazta az új zeneszerzői technikákat. *Wozzeck* című operájában használja az atonalitást. *Lulu* című operáját nem tudta teljesen befejezni. *Hege-düversenyében* és *Lírai szvitjében* is bizonyítja rendkívüli drámai és lírai érzékenységét.

 Alban Berg

Igor Sztravinszkij (1882, Oranienbaum – 1971, New York)

Orosz zeneszerző. A 20. századi zene egyik legnagyobb hatású komponistája. Zenei fejlődésében sokat köszönhetett mesterének, Rimszkij-Korszakovnak. A híres orosz balett vezetője, Gyagilev felfigyelt az orosz népzene alapultól, különös ritmusvilágot idéző műveire. Közös munkájuk inspirálta a *Tűzmadár* (1910), *Petruska* (1911), *Tavaszi áldozat* (1913) című műveket, melyek meghozzák számára a világhírnevet, amelyekkel újszerű színpadi zenét teremtett.

A *Menyegző* című oratorikus művében még tetten érhető az orosz népzenei világ hatása. A *katona történetében* (1918) már az új utak keresése jegyében a dzsessz hatását is felfedezhetjük.

 Igor Sztravinszkij

Az 1920-as évektől kompozíciói régi zenei formákat idéztek, melyekkel a neoklasszicizmus felé fordult. Az *Oidipus Rexben* (1927) az oratóriumot és az operát egyesíti. Ennek a korszaknak kiemelkedő alkotása a *Zsoltárszimfónia* (1930). Még mielőtt kitért volna a világháború, Amerikába költözött (1939).

Itt született a *Léhaság útja* (*Rake's Progress*) című operája.

Még 70 évesen is az állandó megújulás kényszere vezette a dodekafónia, a szeriális komponálási technika felé.

Sztravinszkij a 20. század legsokoldalúbb zeneszerzője volt.

Tűzmadár – táncjáték

Két bűvös lény a főszereplő, akik természetfeletti erővel rendelkeznek. A Tűzmadár a jó tündér szerepében jelenik meg, az emberevő gonosz óriás Kascsej pedig az ördög megtestesítője. Iván cárevics a valóságos szereplő, aki Kascsej elvarázsolt birodalmába téved a Tűzmadárt üldözve. Elfogja, és egy tollát kéri. Nem tudja, hogy aki betéved ebbe a birodalomba, az örökre a varázsló foglya marad. A nőket rabságban tartja, a férfiak kővé válnak. A hatalma csak addig tart, amíg a bűvös tojás érintetlen marad. A herceg lányok csoportjával találkozik, és egyikükbe beleszeret. Megjelenik Kascsej és az őt őrző szörnyek, akik táncukkal rettenetes félelmet keltenek. Szilaj, féktelen tánc. Mintha őselemek tombolnának. A hatást fokozza, hogy aszimmetrikusan ütközik a kíséret és a dallam.

The image displays a musical score for the 'Tűzmadár – táncjáték' (Firebird – Dance Drama). The score is arranged in three systems, each with a woodwind part and a string part. The woodwind parts are for Fagotti (Bassoon), Clar. and Fag. (Clarinet and Bassoon), and Cor. 2., Tromb. 2. (Coronet and Trombone 2). The string parts are for Contrabassi (Double Basses) and Timpani (Timpani). The score is in 3/4 time and features dynamic markings such as *mf*, *f*, and *fff*. The woodwind parts have melodic lines with various articulations, while the string parts provide a rhythmic accompaniment. The score concludes with a *fff pp sub.* marking.

∴ I. Sztravinszkij: Kascsej tánca – zenehallgatás

Már majdnem beteljesedik a jóslat, amikor megjelenik a Tűzmadár, de bölcsődalával álomba ringatja a gonosz varázslót és birodalmát. A cárevics előtt feltárja Kascsej titkát, aki összetöri a tojást, az óriás nyomban elpusztul. Iván szerelme beteljesedik.

A Finale a mű legismertebb része, mely a népdalszerű dallamot lenyűgöző fokozásban, himnikus hatást keltve teljesíti ki.

Lento maestoso $\text{♩} = 54$
Solo

Kürt I.

p dolce, cantabile

Beszélgessek arról, hogy, ha lehetetlen helyzetekbe kerülünk, megtaláljuk-e mindig a „bűvös tojást”, a megoldást, hogy kiszabaduljunk belőlük!

I. Sztravinszkij: *Finale* – zenehallgatás

Zsoltárszimfónia

Vegyeskarra és zenekarra komponálta ezt a különleges darabot. Szokatlan a hangszerelése, mert a zenekarból hiányoznak a hegedűk, brácsák és a klarinétok, helyettük használ ütöket, zongorát és hárfát.

A szövegeket a Biblia 3 zsoltárából vette.

A harmadik tétel a 150. zsoltár, a *Laudate Dominum (Dicsérjétek az Urat)* szövegére készült. A szokatlan hangszerelés után szokatlan a dzsesszes elemek megjelenése is. A kezdő ütemek visszafogott *Allelujája* után beindul egy táncos karakterű zenei anyag.

Dicsérjétek az Urat hősi tetteiért

A Tűzmadár táncjáték színpadi jelenete

$\text{♩} = 80$
p

Lau-da-te DO-MI-NUM in vir-tu-ti-bus E-jus

Az örvendező zsoltár további részéből tudjuk, hogy lehet dicsérni az Urat hangszerekkel, táncsal. Tehát a zene nem mond ellent a zsoltárszövegnek.

A táncos zenei anyagot ellenpontozza széles ívelésű dallammal, mert örvendezni lehet elragadtatottan és békésen is.

Dicsérjétek őt cimbalommal

p e ben cantabile

Lau - da - te E - um in cym - ba - lis

p

be - ne so - nan - ti - bus,

∴ I. Sztravinszkij: *Zsoltárszimfónia* – III. tétel – zenehallgatás

Dicsérjétek az Urat! 150. zsoltár

Dicsérjétek Istent az ő szent helyén, dicsérjétek őt az ő hatalmának boltozatán!
Dicsérjétek őt hősi tetteiért, dicsérjétek őt nagyságának gazdagsága szerint!
Dicsérjétek őt kürt-zengéssel, dicsérjétek őt hárfán és citerán.
Dicsérjétek őt dobbal és táncsal, dicsérjétek őt hegedűkkel és fuvolával,
Dicsérjétek őt hangos cimbalommal, dicsérjétek őt harsogó cimbalommal,
Minden lélek dicsérje az Urat! Dicsérjétek az Urat!

(Károli Gáspár)

Szergej Prokofjev (1891, Szoncovka – 1953, Moszkva)

☞ Szergej Prokofjev

Szovjet-országi zeneszerző és zongoraművész, a 20. századi zene egyik meghatározó képviselője. Tehetsége már kora gyermekkorában megmutatkozott, ötévesen zongoradarabokat, nyolcévesen már operát írt.

Neoklasszicista korszakának kiemelkedő alkotása a *Klasszikus szimfónia*. Legismertebb művei közé tartozik még a *A három narancs szerelmese* című operája, a *Rómeó és Júlia* balettzenéje és a *Péter és a farkas* szimfonikus mese.

Gazdag életművét jelzik a szimfóniák, versenyművek, operák, kantáták, balettzenék, zongoraművek, filmzenék.

1908-ban kivándorolt Amerikába, de 1932-ben a szovjet rendszerrel kapcsolatos kétségei ellenére visszatért hazájába, és számos hazafias művet írt.

Rómeó és Júlia – balett

☞ Hallgassátok meg a zenei részletet, és a Shakespeare tragédiájára írt táncjáték néhány fontos történéséből válasszátok ki azt vagy azokat, amelyekhez a közölt zenei részlet illik!

- A Montague és a Capulet család kibékíthetetlen ellentéte véres verekedésbe torkollik.
- Bál van a Capulet-házban, amit a lovagok tánca nyit meg.
- Rómeó és Júlia tekintete először találkozik, és a szerelem vakító villámként éri őket.
- Rómeó Júlia erkélyén titokban találkozik szerelmével.

Allegro pesante

f pesante

☞ Sz. Prokofjev: *Rómeó és Júlia* (részlet) – zenehallgatás

☞ Rómeó és Júlia musical

Dmitrij Sosztakovics (1906, Szentpétervár – 1975, Moszkva)

Szovjet-országi zeneszerző, a 20. század kiemelkedő komponistája. A sztálini diktatúra hol megalázta, hol magasba emelte.

Legnagyobb ismertségre szimfonikus művei tettek szert. Tizenöt szimfóniája közül leghíresebb az V. és a VII. *Leningrád szimfónia*. Ezeket drámai erő és dallamgazdagság jellemzi. Zenéje lírai elemeit gyakran a humor, a satíra váltja fel. A szimfonikus zene terén Prokofjevvel együtt a szovjet-országi stílus megteremtőjeként tartják számon.

Ismert operái a *Mcenszki Lady Macbeth*, a *Katyerina Izmajlova* és az *Orr*.

 Dmitrij Sosztakovics

VII. Leningrád – szimfónia I. tétel

„A szerző a következő ismertetést adta művéhez: *Békés életünket fenyegető esemény, a háború zavarta meg, és mindent a háború törvényeinek kellett alávetnünk...*”

A művet Leningrád (ma Szentpétervár) ostroma alatt írta. 1942-ben mutatták be. Az I. tétel biztonságot sugárzó témával indul, majd a béke nyugalmat árasztó éteri hangja szólal meg. A fenyegető veszélyt a kisdob ritmusosztinátója jelzi, ami makacsul jelen van a tétel végéig.

A rádió élőben közvetítette, a város hangosbemondó-hálózata teljes hangerővel sugározta, hogy a németek is hallják: Leningrád él, zenét hallgatnak.

Amíg tartott a koncert, folyamatosan tűz alatt tartották a németeket. Rögtön az első taktusoknál be is remegett a koncertterem, de a zenekar folytatta az előadást.

The image shows a musical score for the first movement of the VII. Leningrad Symphony. It features two staves: the top staff is for the Tambourine (Tamb. picc.) and the bottom staff is for the Strings (Vonósok). The music is in 3/4 time and begins with a dynamic marking of *pp secco*. The Tambourine part consists of a rhythmic pattern of eighth notes, while the Strings play a melodic line with some rests.

pizz.
pp

A szerző variációs formát használ, a Boleróhoz hasonlóan örületig fokozódó dinamikában, hangszerezésben teljesedik ki.

⋮ D. Sosztakovics:
⋮ VII. szimfónia – I. tétel –
⋮ zenehallgatás

☞ Léghárító ágyúk
Leningrádban
a Szent Izsák-katedrálisnál

Arthur Honegger (1892, Le Havre – 1955, Párizs)

Francia–svájci zeneszerző. Csatlakozott a „Hatok” csoportjához, akik zászlójukra tűzték, hogy az egyszerű modern zenét kívánják terjeszteni a pompázatos, impozáns, nagyszabású zenei nyelvezettel szemben.

Zenéjére jellemző a korábbi zenei stílusok egybeolvasztása.

Legismertebb művei az egy gőzmozdonyt megjelenítő *Pacific 231* és a *Dávid király, Jeanne d’Arc a máglyán* című oratóriumai.

 Arthur Honegger

Jeanne d’Arc a máglyán (Szent Johanna)

A mű az Anglia és Franciaország között dúló 100 éves háború (1337–1453) idején játszódik, amikor a franciák vezető nélkül maradnak, és egy 16 éves lány mozgalmat indít az angolok ellen. Később a fogságukba esik, és 19 évesen, 1431-ben boszorkányság vádjával máglyahalálra ítélik. Megmenekülhetne, de nem adja fel elveit.

„A legjobb út mindig az, amelyet végigjársz”
(Robert Frost)

: Egyetértetek a fenti idézettel?
Válaszodat indokold!

Zenei anyaga sokféle forrásból táplálkozik. Hallhatunk benne népdalt, gregoriánt, gyermekdalt, tánczenét, modern zenekari hangzást, még jazz, szavalókórus és bachi polifónia is megjelenik.

Prózai és énekes szereplők szólalnak meg. A címszereplő is prózai szövegeket mond.

A 8. jelenet címe: *A király Reimsbe tart*. Itt koronázzák Károlyt Franciaország valóságos királyává, és a menetet Jeanne vezeti. Ez egy vidám kép, mely egy népnüppélyt jelenít meg. Ekkor hangzik el a Nyárszalajtó cimborák címen az alábbi részlet.

 Jean d’Arc-miniatúra 1485-ből.

Poco a poco animato

Nyár - sza - laj - tó cim - bo - ránk, Van bo - rocs - ka lesz is ám!

Szür - ke fel - hó, liz - tes mó - nár

Lis - tes mó - nár, jó ko - mánk, lesz bo - rocs - ka, lesz is ám!

ő - röld a liz - tet, kong a kam - ra.

Lis - tes mó - nár, a po - hár kör - be jár - jon, meg ne áll - jon,

Lis - tes mó - nár, dé - vaj tár - sunk,

Ré - gi tár - sunk vé - get ért. A szomj, sa szen - ve -

Any - ju - kod - dal aj, be

Musical score for voice and piano. The key signature is three sharps (F#, C#, G#) and the time signature is 3/4. The lyrics are:

dé - s. Lis - tes mó - nár, ré - gi tár - sunk,
 vár - tunk! Lis - tes mó - nár, ré - gi tár - sunk,
 Any - ju - kod - dal aj, be vár - tunk!
 Any - ju - kod - dal aj, be vár - tunk!

∴ A. Honegger: *Jeanne d'Arc a máglyán* (részlet) – zenehallgatás

∞ Jules Eugène Lenepveu:
Jeanne d'Arc máglyahalála,
 (1890)

Carl Orff (1895, München – 1982, München)

Carl Orff

Német zeneszerző. Életművét szinte kizárólag színpadi alkotások teszik ki. Antik minta alapján összművészetben gondolkodott, ahol az ének-zene, tánc, színjáték egyenrangú koncepcióját kívánta érvényesíteni. Igyekezett lerombolni a dallam és a harmónia uralmát a ritmus ellenében. Az egyszerű harmóniak és dal-lamok az ütőhangszerek használata, így a ritmus felerősítése, az osztinátók gyakori alkalmazása népszerűségének kulcsa.

Világhírű pedagógiai módszerét gyakorlatban a Schulwerk (szó szerint „iskolai munka”) sorozatában fogalmazta meg. Itt a zenét, a mozgást, beszédet a drámai játékot ötvözi olyan gyakorlatok megalkotásával, melyek a kreativitást fejlesztik.

Színpadi oratóriumai közül a legismertebbek a *Carmina Burana*, *Catulli Carmina*, operái közül *A hold* és *Az okos lány*.

Carmina Burana

A bor és a szerelem himnuszaként tartják számon.

Latin nyelvű alcíme: „Világi dalok szólóénekesekre és kórusra, hangszerkísérettel és mágikus képekkel”. Egyértelműen színpadra szánt alkotás.

Középkori, latin nyelvű diákdalokból állította össze a szerző, melyben megtalálhatók szerelmi dalok ugyanúgy, mint a moralizáló természetűek vagy szatirikusak, de a kocsmai énekek, pompás bordalok és „hagyd a gondot, csak éld az életet” mondanivalójú dalok is.

Az első, elsöprő erejű tételben az esendő ember nem Istenhez, hanem a szerencsééhez fohászkozik.

„Ó, Fortuna, hűtlen Luna, állhatatlan, csalfa Hold! Olykor megversz, olykor kedvelsz, nem jut hozzám bú és gond; Jöjj, Nap fénye, melegíts, aranyszínű, tiszta, új életet telepíts, jókedvet hozz vissza. Ifjak, lányok, asszonyok a szerelmet várják, és a földön mindenütt minden ember keresi a párját. Nézz már rám, ég a szám, ifjú szívem rád vár. Nem szán engem a világ, nem tart senki számon, mindhiába keresem, várom én a párom...”

Pesante (súlyosan)

S.
T.

O, For-tu-na, ve-lut Lu-na, sta-tu va-ri-a-bi-lis.

A.
B.

O, For-tu-na, ve-lut Lu-na, sta-tu va-ri-a-bi-lis.

... Beszélgetsetek arról, hogy milyen szerepet játszott eddigi életetekben a szerencse!

... C. Orff: *O Fortuna* – zenehallgatás

George Gershwin (1898, New York – 1937, Beverly Hills)

 George Gershwin

Orosz származású amerikai zeneszerző és zongoraművész. Művészetét a klasszikus zene és a dzsessz egyesítésére való törekvés jellemzi, ezzel új zenei nyelvet teremtett.

Írt dalokat, színpadi zenét, musicalt, vonósnégyest, zongoraversenyt és számos filmzenét.

A *Kék rapszódia* (*Rhapsody in Blue*) és az *Egy amerikai Párizsban* hozták meg első nagy sikereit.

Fő műve a *Porgy és Bess* című opera.

Egy amerikai Párizsban

„Egy amerikai benyomásait igyekeztem visszaadni, amint Párizsban jár-kelek, az utca zaját hallja, a francia légkört érzi.”

Az első tétel egy úgynevezett sétatémával indul, amit a vonósok és az oboa mutat be, és rögtön érezteti Párizs légkörét.

Azután hallatja a nagy világváros forgalmát, megszólalnak a jellegzetes autódudák. Abban az időben ez forradalmian új megoldás volt. A mű további részében feltűnnek jellegzetes dzsesszes elemek, blues, blue-note bővített terces és szeptimes lépéseivel és a charleston, melyekkel párizsi mulatók világát idézi.

 G. Gershwin: *Egy amerikai Párizsban* – zenehallgatás

 Diadalív Párizsban

Clap your Hand

1. Clap-a yo' hand! Slap-a yo' thigh! Hal - le - lu - yah! Hal - le -
 2. Clap-a yo' hand! Slap-a yo' thigh! Don't you lose time, don't you
 3. Clap-a yo' hand! Slap-a yo' thigh! Hal - le - lu - yah! Hal - le -

lu - yah! Ev - 'ry - bo - dy come a - long and join the ju - bi -
 lose time, Come a-long, it's shake yo' shoes time now for you and
 lu - yah! Ev - 'ry - bo - dy come a - long and

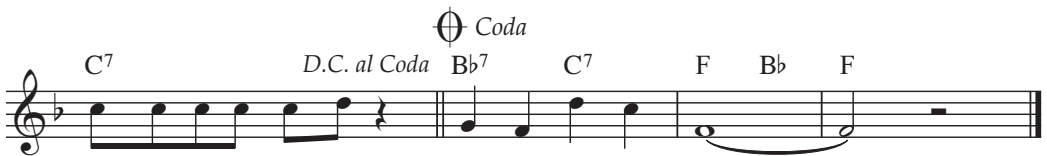
lee! _____ On the sands of
 me! _____

time you are on - ly a peb - ble; _____ Re - mem - ber,

trou - ble must be treat - ed just like a re - bel, _____

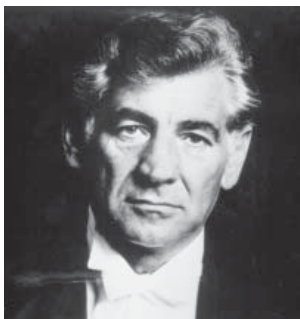
Send him to the deb-ble! join the ju - bi - lee! _____

Weöres Sándor: Dzsessz

Hol a dzsessz-muri lesz,
 oda fut a dressz meg a fez,
 dominó, kimonó meg a nyílt apacsing,

oda hol a dzsessz-zene lármáz,
 oda csoda-sok boka csámpáz,
 oda csoda-sok toka ring.

Leonard Bernstein (1918, Lawrence – 1990, New York)

Orosz származású amerikai zeneszerző, zongoraművész, karmester, dzsessz-zenész, zenepedagógus. Jellegzetes amerikai stílusban komponált. Mint karmester a legnevesebb zenekarokkal dolgozott, mint sztárkarmestert ünnepelték szerte a világban. Kétszer járt Budapesten. Első budapesti koncertje után a közönség a vállán vitte a szállodáig (1948). Fiataloknak tartott zenei ismeretterjesztő filmjei nagy népszerűsége tettek szert.

Legismertebb műve a *West Side Story*, mely egy modern Rómeó és Júlia-történet William Shakespeare műve alapján.

🎧 Leonard Bernstein

West Side Story

C F C G

I like to be in A - me - ri - ca! O. K. by me in A - me - ri - ca!

Esz B Asz C

Ev'-ry-thing free in A - me - ri - ca For a small fee in A - me - ri - ca!

🎧 Leonard Bernstein: *America* – zenehallgatás

🎧 Bernstein sírja a Brooklynban, New York

Krzystof Penderecki (1933, Debica – 2020, Krakó)

🔗 Krzysztof Penderecki

Lengyel zeneszerző és karmester. A kortárs zene kiemelkedő egyénisége! Korai alkotói korszakában formabontó technikák alkalmazásával, hangfürtjeivel (cluster), szokatlan módon alkalmazott hangszerek korábban ismeretlen hangzásaival hívta fel magára a figyelmet. Ennek az időszaknak emblematikus művei: *Idő és a csend dimenziói*, *Anaklasis*, *Gyászének Hirosima áldozatainak emlékére*.

A hetvenes évek második felétől a hagyományosabb technikák felé fordult. Elsősorban versenyműveket, szimfóniákat és vokális műveket írt.

Gyászének Hirosima áldozatainak emlékére című műve 52 vonós hangszerre íródott. Azt a sokkhatást idézi vissza, mely az emberiség történetének egyik legnagyobb pusztítását eredményezte. Ezt nem lehetett hagyományos eszközökkel kifejezni.

A zenemű nem a hangok, hanem a hangszínek muzsikája, melyen az elektronikus zene hatása érződik. Zörejeffektusok, a hangszerek legmagasabb hangjának megszólaltatása (minden hangszernél más), *hangfürtök* alkalmazása, hangszerek testének kopogtatásai, a vonós hangszerek megszólaltatása a láb és a hürtartó között.

Hangkürt: szomszédos hangok sokaságából álló hangcsoport

Az alábbi kotta részlet a műből, mely mutatja a hangfűrt grafikai megjelenítését!

Hirosima

The score is divided into three systems, each with a graphic notation staff at the top and a musical staff below. Vertical dashed lines separate the systems.

- System 1:**
 - Graphic staff: **) ord. smr-* followed by a thick black line with a diamond-shaped expansion in the middle. A circled number 15 is above the end of the line. ***) **)*
 - Musical staff: *p* to *f* dynamic marking, then *ppp*. Includes a first ending bracket from measure 1 to 12.
 - Staff below: Measure 12, *smr-* with a diamond shape.
- System 2:**
 - Graphic staff: *s.p.* followed by a thick black line with a diamond-shaped expansion. *f* dynamic marking. ***) ord. **)*
 - Musical staff: *p* dynamic marking, then *ppp*. Includes a first ending bracket from measure 1 to 10.
 - Staff below: Measure 10, *smr-* with a diamond shape.
- System 3:**
 - Graphic staff: *f* dynamic marking, *senza sord.* followed by a thick black line. ***) ord. **)*
 - Musical staff: *p* dynamic marking, then *ppp*. Includes a first ending bracket from measure 1 to 10.
 - Staff below: Measure 10, *smr-* with a diamond shape.

Bartók Béla (1881, Nagyszentmiklós – 1945, New York)

➤ Bartók Béla

Zeneszerzői, zenepedagógiai és zenetudományi munkássága korszakalkotó jelentőségű.

A Nagyszőlősen, Besztercén és Pozsonyban eltöltött ifjú éveit után a budapesti Zeneakadémia hallgatója lett (1899) zongora és zeneszerzés szakon. Korai korszakának jelentős művei a *Kossuth-szimfónia* (1903) és az *I. szvit* (1905). Kodály Zoltánnal kialakult barátsága csak fokozta érdeklődését a magyar és a környező népek népzenejé iránt, melyek inspirálóan hatottak zeneszerzői munkásságára. Közel 8000 dallamot gyűjtött. Ezek hatására formálódik új zenei nyelve. A *kékszakállú herceg vára* (1911) opera, *A fából faragott királyfi* (1914–16) és *A csodálatos mandarin* (1919) már a nagy meseterek sorába emelik. Közben előadóművészi karrierje is elindul. Világszerte elismertté válik mint zongoraművész és komponista.

1923-ban, Budapest székesfőváros fennállásának 50. évfordulójára komponálja a *Táncszvitet*. Az ezután született művek csak megerősítik zsenialitását és emelik a zenetörténet legnagyobbjai közé: *Cantata Profana* (1930), vonósnégyesek, zongoraversenyek, *Zene húros és ütőhangszerekre és cselesztára* (1936) *Szonáta két zongorára és ütőhangszerekre* (1937), *Divertimento* (1939).

Munkásságának fontos elemei pedagógia célzatú művei: *Gyermekeknek* és a *Mikrokozmosz zongorára* írt sorozata, a *44 hegedűduó* és a *27 gyermek- és női kara*.

Volt tanítványával, második feleségével, Pásztor Dittával a világháború elől az USA-ba emigrált. Amerikai éveit egyre súlyosbodó betegséggel teltek.

Itt komponálta híres *Concertóját* (1943), *Hegedűszóló-szonátáját*. A *III. zongoraverseny* és a *Brácsaverseny* befejezetlenül maradt, amelyeket Serly Tibor egészített ki. New Yorkban hunyt el 1945-ben.

Hamvai 1988-ban kerültek hazai földre.

A *27 gyermek- és női kar* sorozata (1935) népi szövegeken alapul.

A kötet egyik legkedveltebb darabja a *Ne menj el* című.

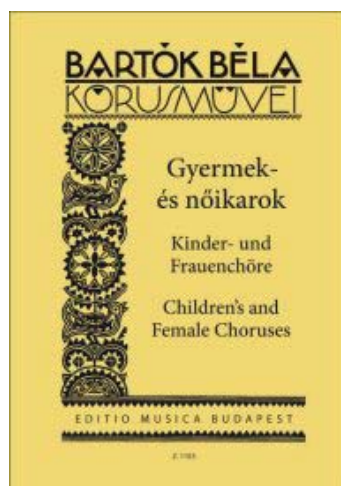
Aggodalom amiatt, hogy elhagy az, akit szeretünk. Reménykedünk, ha elmegy is, visszajön.

⋮ Voltatok már ilyen élethelyzetben? Ha igen, hogyan éltétek meg?

Kompozíciós technikája a kánonszerű szerkesztés.

⋮ Próbáljátok megfejteni, dramaturgiai szempontból miért ezt a kompozíciós technikát választotta a szerző!

A 29. ütem az aranymetszési* pont: „visszajössz” – a dallam itt jár a legmagasabban, és ezt ismétli, majd következik egy ütem szünet. Ezzel megadja jelentőségét a remélt bizonyosságnak: „Velem maradsz mindig...” – hatszor hangzik el. Ha elmész is, visszajössz.

Ne menj el

Molto tranquillo ♩ = 58

p dolce

Ne menj el, el ne menj, Ne hagy-jál itt en-gem,
p
Ne menj el, el ne menj, Ne hagy-jál

Mert ha itt - hagysz en-gem, Bá - na - tos lesz lel - kem.
itt en-gem, Mert ha itt - hagysz en-gem, Bá - na - tos lesz

pp
Mert ha itt - hagysz en-gem, Bá - na - tos lesz lel - kem.
pp
lel - kem. Mert ha itt - hagysz en-gem, Bá - na - tos lesz

mp
Bá - na - tos lé - lek - kel, Szo - mo - ro -
mp
lel - kem. Bá - na - tos lé - lek - kel,

dott szív-vel, E-gye-dül, hogy le-gyek, Ná-lad nél-kül él - jek?

Szo-mo-ro - dott szív-vel, E-gye-dül, hogy le-gyek, Ná-lad nél-kül

p

Vi - lá - gon míg é - lek, So - ha nem

él - jek? *p*

Vi - lá - gon míg é - lek,

fe - lejt - lek; Visz-sza-jössz, visz - sza még, S ve - lem ma-radsz

So - ha nem fe - lejt - lek; Visz-sza-jössz, visz - sza még, S

, pp

min - dég, Visz-sza-jössz, visz - sza még,

, pp

ve - lem ma-radsz min - dég, Visz-sza-jössz, visz - sza még,

Più mosso ♩ = 84

p

Sve - lem ma-radsz min - dég, ve - lem ma-radsz min - dég,

p

Sve - lem ma-radsz min - dég, ve - lem ma-radsz

Detailed description: This block contains the first two systems of a musical score. The top system features a treble clef, a key signature of one sharp (F#), and a 4/4 time signature. The tempo is marked 'Più mosso' with a quarter note equal to 84 beats per minute. The dynamic is 'p' (piano). The melody consists of eighth and quarter notes. The lyrics are 'Sve - lem ma-radsz min - dég, ve - lem ma-radsz min - dég,'. The bottom system continues the melody with the lyrics 'Sve - lem ma-radsz min - dég, ve - lem ma-radsz'.

poco allargando

Sve-lem ma-radsz min - dég, Víz-sza, víz - sza - jössz még!

min - dég, ve-lem ma-radsz min-dég, Víz-sza, víz-sza-jössz még!

Detailed description: This block contains the third and fourth systems of the musical score. The tempo is marked 'poco allargando'. The top system has the lyrics 'Sve-lem ma-radsz min - dég, Víz-sza, víz - sza - jössz még!'. The bottom system has the lyrics 'min - dég, ve-lem ma-radsz min-dég, Víz-sza, víz-sza-jössz még!'. The music includes dynamic markings like *poco allargando* and *p*.

A kékszakállú herceg vára (1911)

A mű Bartók egyetlen operája, egy felvonásban. Szövegét Balázs Béla írta, aki egy középkori mondát dolgoz fel, szimbolikus jelentéssel felruházva. A szereplők: Kékszakállú, akinek vára nem csupán fizikailag létezik, hanem a férfilélek szimbóluma, ahová Judit szeretne behatolni, megismerni minden titkát. A 7 ajtó a férfilélek belső tulajdonságainak szimbóluma.

Judit a kétes hírű Kékszakállút választja férjéül, akiért elhagyta apját, anyját, testvérbátyját, vőlegényét. A herceg várában 7 csukott ajtót talál, és szeretne bejutni ezek mögé, hiszen mindent tudni szeretne a férfiről. Ez lesz a veszte, ő is a korábbi asszonyok sorsára jut. A herceg továbbra is magányos marad.

⋮ Mit gondoltok, mindent szükséges tudni a másiktól, vagy mindenkinek lehetnek titkai?

🎭 A kékszakállú herceg vára
opera-előadásának részlete

A bevezető zenében a mélyvonósok érzékeltetik a vár komor hangulatát. A négysoros pentaton dallam a magyar népzene hatását idézi:

Andante ♩ = 92

Vlc., Cb.

Kékszakállú:

Megérkeztünk.

Ime lássad:

Ez a Kékszakállú vára. [...]

Judit:

Nagy csukott ajtókat látok,

hét fekete csukott ajtót!

Judit

Mért van - nak az aj - tók csuk - va?

Kékszakállú:

Hogy ne lásson bele senki.

Judit:

Nyisd ki, nyisd ki!

Nekem nyisd ki! [...]

A herceg óva inti, de az asszony nem szűnő kérlelésének mégis enged. Első ajtó: **kínzókamra**, a kegyetlenség szimbóluma.

[...]

Judit:

Láncok, kések, szöges karók,

izzó nyársak...

Kékszakállú

Ez a kín - zó - kam - ra, Ju - dit.

Judit:

A te várad fala véres. [...]

Második ajtó: **fegyveresház**, a küzdő férfi harcos szelleme, bátorsága.

Judit

Száz ke - gyet - len ször - nyű fegy - ver,
sok ret - ten - tő ha - di szer - szám.

Kékszakkállú:

Ez a fegyveres-ház Judit! [...]

Judit:

Vér szárad a fegyvereken, [...]

Harmadik ajtó: **kincseskamra**, a lelki gazdagságot jelképezi.

Judit

Oh be sok kincs! Oh be sok kincs!

[...]

Kékszakkállú:

Ez a váram kincsesháza! [...]

Judit:

Vérfolt van az ékszereken! [...]

Negyedik ajtó: **virágoskert**, a gyengédség, szeretetteljesség jelképe.

Poco più mosso ♩ = 120

Judit

Fe-hér ró-zsád tö-ve vé - res,

Fl., Ob.
f
Cl.
mf
Corni

[...]

Ötödik ajtó: **Kékszakállú birodalma**, a hatalom és a birtoklás.

Kékszakállú

Lásd _____ ez az én bi - ro - dal - mam,
mesz - sze né - ző szép kö - nyök - lőm.

Kékszakállú:

Ugye, hogy szép nagy, nagy ország? [...]

Larghissimo

fff *poco allarg.* *ffff*

Judit:

Véres árnycat vet a felhő! [...]

Hatodik ajtó: **könnyek tava**, a vigasztalanság, a reményvesztettség.

Judit

Csen-des fe-hér ta-vat lá - tok, moz - du-lat - lan fe-hér ta- vat.

Judit:

Milyen víz ez Kékszakállú?

Kékszakállú:

Könnyek, Judit, könnyek, könnyek. [...]

Kékszakállú:

Az utolsó nem nyitom ki.

Nem nyitom ki.

Judit:

Kékszakállú... Szeress engem! [...]

Kékszakállú:

Judit szeress, sohse kérdezz

Judit

Mondd meg ne-kem Kék-sza-kál-lú, kit sze-ret-tél én e - lőt-tem?

Kékszakállú:
Judit szeress, sohse kérdezz.

Judit:
Nyisd ki a hetedik ajtót!
Tudom, tudom Kékszakállú,
[...]
Ott van, mind a régi asszony
legyilkolva, vérbefagyva.
Jaj, igaz a hír, suttogó hír. [...]

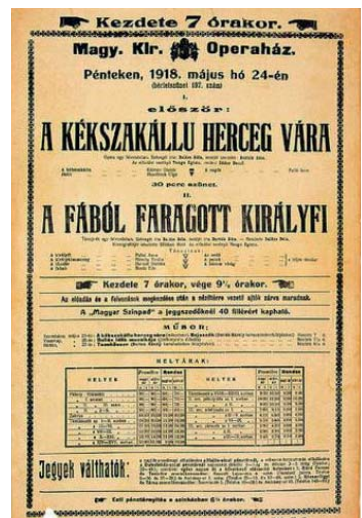
Hetedik ajtó: **régi asszonyok terme**, az emlékek.

Kékszakállú:
Nyisd ki Judit.
Lássad őket.
Ott van mind a régi asszony. [...]

Judit:
Milyen szépek, milyen dúsak,
én, jaj, koldus, kopott vagyok. [...]

Kékszakállú:
Szép vagy, szép vagy,
százszor szép vagy,
te voltál a legszebb asszony,
a legszebb asszony!
És mindég is éjjel lesz már...

∴ Bartók Béla: *Kékszakállú herceg vára* – zenehallgatás

∞ Kass János illusztrációja
A kékszakállú herceg vára
című operához

Cantata Profana (1930)

A mű szövegét Bartók román kolindákból* (népballada) merítette. Az oratorikus mű előadói apparátusa tenor- és baritonszóló, kettős vegyes kar és szimfonikus zenekar.

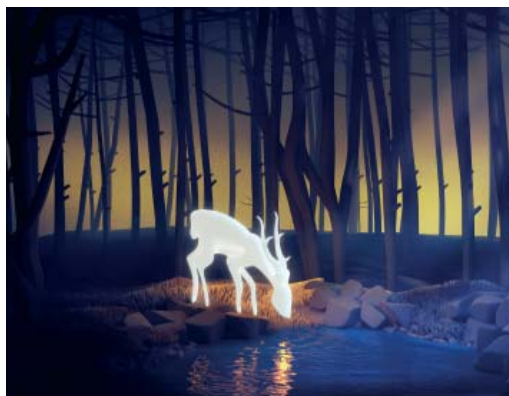
A kilenc fiú elindult vadászni és „Karcú szarvasokká váltak / Erdő sűrűjében.” Apjuk keresi őket, hiába hívja haza a kilenc csodaszarvast, ők soha többé nem térnek vissza.

A szarvasok legendája jelképekben gazdag, több réteget rejt magában. Ezekből csak néhányat fejtünk ki. Elszakadás a szülői otthon védeltségétől, a fiúk azonosulása a természettel, mely a romlott városi civilizációtól való menekülést jelenti, ami egyben szabadságot is jelképezi. „A szájuk többé / Nem iszik pohárból, / Csak tiszta forrásból.” A természeti világban az ember önmagára, saját erkölcsi erejére van utalva.

⋮ Beszélgessek arról, hogy milyen élethelyzetet jelenthet számotokra a szülőktől való (térbe-
ni) eltávolodás és az önálló élet felelőssége!

Zenéjében az epikus és a drámai jelleg váltakozik. Zenei megoldásai több esetben korábbi korokra utalnak vissza (pl. barokk zenei elemek a bevezető zenében és a vadászfűgában).

Volt egy öreg apó,
Volt néki, volt néki
Kilenc szép szál fia,
Testéből sarjadzott
Szép szál kilenc fia.
Nem nevelte őket
Semmi mesterségre,
Szántásra-vetésre,
Ménesterelésre,
Csordaterelésre;
Hanem csak nevelte
Hegyet-völgyet járni,
Szarvasra vadászni.

🦌 Undi Mariska: Csodaszarvas vadászata

A.

T.

Az er - dő - ket jár - ta_ hej, haj És_ vad-ra va-dá-szott hej!

És addig vadásztak,
Addig-addig, míg nem
Szép hídra találtak,
Csodaszarvasnyomra.
Addig nyomozgattak,
Utat tévesztettek,

pp

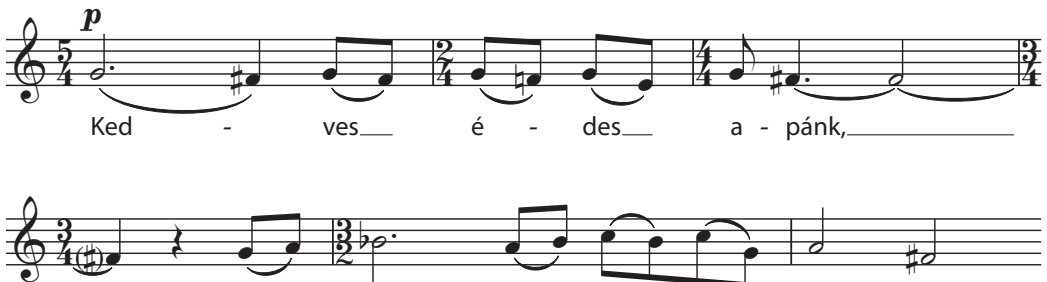
Er - dő sű - rű - jé - ben Szar - va - sok - ká let - tek.

: Figyeljétek meg, hogy a 9 fiú átváltozását milyen zenei megoldás jelzi!

*Az ő édesapjok
Várással nem győzte,
Fogta a puskáját,
Elindult keresni
Kilenc szép szál fiát.
[...]
El is jutott hús forráshoz,
Hús forrásnál szarvasokhoz.
[...]
– Jaj, a legkedvesebb fiú –
Szóval imígy felele*

Agitato

p

Ked - ves__ é - des__ a - pánk,____

____ Ránk____ te__ so - se__ cé - lozz!

*Mert téged mi tűzünk
A szarvunk hegyére
És úgy hajigálunk
Téged rétről rétre,
Téged hegyről hegyre,
S téged hozzávágunk
Éles kősziklához:
Ízzé- porrá zúzódasz
Kedves édes apánk!"*

A kemény hangvétel magyarázata, hogy ők már a vad természet részeivé váltak.

*Az ő édes apjok
Hozzájuk így szólott,*

É-des sze-ret - te - im, Ked-ves gyer-me-ke - im, Gyer-tek, gyer - tek ha - za,

A ti jó anyátok
Várva vár magához.
A fáklyák már égnek,
Az asztal is készen,
A serlegek töltve,
[...]

Hozzá imígy szóla:
„Kedves édes apánk,
Te csak eredj haza
A mi édes jó anyánkhoz!
De mi nem megyünk!
Mert a mi szarvunk
Ajtón be nem térhet,
Csak betér az völgyekbe.
A mi karcsú testünk
A mi karcsú testünk
Gunyában nem járhat,

Csak járhat az lombok közt.
Karcsú lábunk nem lép
Tűzhely hamujába,
Csak a puha avarba.
A mi szájunk többé
Nem iszik pohárból, Csak hűvös
forrásból.”

A legnagyobb szarvas
– Legkedvesebb fiú
Szóval felfelelvén,

Volt egy öreg apó.
[...]

Tenor II. (+basszus 8vb)

35

És az ő szar - vuk Aj-tón be nem tér - het, Csak be-tér az völ-gyek - be.

Tenor I.

41

A kar-csú tes - tük Gú-nyá-ban nem jár - hat, Csak jár-hat az lom-bok közt.

Alt

47

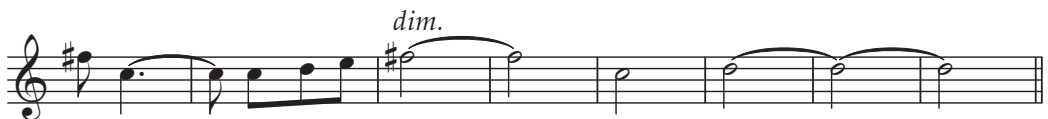
A kar-csú tes - tük Gú-nyá-ban nem jár - hat, Csak jár-hat az lom-bok közt.

Szoprán

52

A szá-juk töb - bé Nem i - szik po - hár - ból, Csak hú - vös

tisz- ta, Csak tisz-ta for - rás - ból.

Tenorszóló

Molto tranquillo

Csak hű-vös for - - - - -

- rás - ból, for - rás - - - - - ból.

: Bartók Béla: *Cantata Profana* – zenehallgatás

Concerto (1943)

A háború elől menekülő Bartók 1940. október 30-án érkezett meg Amerikába. Nehezen tudott beilleszkedni az ottani életbe, honvágy és betegség gyötörte. Három év telt el, mire újra komponálni kezdett. Felkérést kapott a Bostoni Szimfonikus Zenekar világhírű karmesterétől, Serge Koussevitzkytól egy mű megkomponálására zenekara számára. Az öttételes mű a *Concerto* címet kapta. „E szimfóniaszerű zenekari műnek a címét az egyes hangszerek vagy hangszercsoportok concertáló vagy szólisztikus jellegű kezelésmódja magyarázza” – nyilatkozott Bartók a műről.

Bevezetés – Párok játéka – Elégia – Megszakított közjáték – Finale

Párok játéka (Gioco delle coppie)

Ez a tétel emlékeztet leginkább a barokk concertókra. A fúvósok párosával szólalnak meg. A párok más-más hangközben simulnak össze: rövid kisdobbevezetés után a fagottok szext, az oboák terc, a klarinétok groteszk szeptim, a fuvalák hűvös kvint, majd a fojtott trombiták érdes szekund hangközökben szólalnak meg.

Allegro scherzando ♩ = 94

Kisdob

mf

dim.

Fagottok

p

Oboák

p *f*

Klarinétok

p 3 5 *poch. rit.* *a tempo*

Fuvolák

mf

Trombiták

p *con sordino*

∴ Beszélgetsek! Milyen viszonyokat jelölhetnek a hangközök a párok között?

Ezután a rézfúvósok kara (két trombita, két tenorharsona, tuba) korál illúzióját keltő zenei anyagot szólaltat meg, mintha békét akarna teremteni a párok között. A kisdob ellenpontja azonban megzavarja, elidegeníti az erre utaló törekvést.

Lo stesso tempo

123 senza sord.

Trpts. I-II
in C

Tbns. I, II

Tuba

S. D.

always without snares

Trpts. I-II
in C

Tbns. I, II

Tuba

S. D.

131

Trpts. I-II
in C

Tbns. I, II

Tuba

S. D.

Ismét visszatérnek a párok, de **már bonyolultabb hangszereléssel.**

• Bartók Béla: *Párok játéka* – zenehallgatás

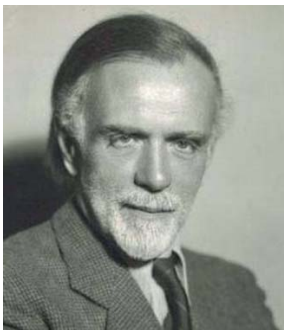
• Korábbi tanulmányaitok során hallgattatok részleteket a *Gyermekeknek*, a *Mikrokozmosz* sorozatokból, a *Magyar képekből*, a *Divertimentóból*. Hallgattátok az *Allegro Barbarót* és a *Concerto IV. tételét*.

„...Bartók abból az emberfajtából való, amely örök elégedetlenségtől hajtva, mindent meg akar változtatni, mindent szebbé-jobbá akar tenni, amit csak a Földön talál. Ebből kerülnek ki a művészet, a tudomány nagyjai, a nagy felfedezők, feltalálók, politikában a nagy forradalmárok, Columbusok, Galileik, Kossuthok, akik másképp hagyták maguk után a világot, mint ahogy találták.

Természetesen sok az elégedetlen, aki szeretné megváltoztatni a világot, de nem tudja. Bartók tudta, mert műveiben megvan az a titokzatos, eleven éltető erő, ami hiányzik sok külsőre hasonló műből...”

(Bartók breviárium: Kodály Zoltán: Bartók emlékezete)

Kodály Zoltán (1882, Kecskemét – 1967, Budapest)

☞ Kodály Zoltán

„A magyar zenét nem mi találtuk ki. Megvan az már ezer éve. Mi csak ápolni, őrizni akarjuk a régi kincset, és ha olykor megadatik nekünk, gyarapítani.”

Kodály Zoltán

Zeneszerző, zenetudós, zenepedagógus. Galántán és Nagyszombatban végezte alsóbb iskolai tanulmányait. A gimnáziumi évek alatt születtek meg első kompozíciói. Ezután magyar–német szakon egyetemi, a Zeneakadémián zeneszerzési tanulmányokat folytatott. 1905-ben vett részt első népdalgyűjtő útjain. 1906-ban elkészült doktori disszertációja a *A magyar népdal strófászerkezete* címmel. Berlinben és Párizsban járva megismerkedik Debussy művészetével, ami nagy hatással lesz stílusára, s aztán kiegészül

a magyar népzene hatásával. 1907-ben a Zeneakadémia tanára lett.

Első szerzői estje 1910-ben volt, melyen közreműködött Bartók Béla is.

1914-ben rég várt álma teljesült, eljutott a bukovinai csángó falvakba gyűjteni, ahol rálelt az érintetlen formában létező magyar népzene legősibb rétegére.

Az első igazi sikert az 1923-ban, Pest és Buda egyesítésének 50. évfordulójára komponált *Psalmus Hungaricus* hozta meg.

A további sikeres művei a *Háry János* és a *Székelyfonó*, a *Marosszéki*, *Galántai táncok* és a *Felsőzállott a páva* zenekari variációsorozata, melyekben tükröződik a magyar népzene felfedezésének, az újdonság erejével ható megélésének élménye. Ezekben a művekben a legmagasabb szinten szembesíti a népzénet a műzenei mércével.

Kodályt mélyen foglalkoztatta nemzete sorsa, mely vezérfonalként jelenik meg elsősorban vokális életművében (pl. Huszt, Felsőzállott a páva, Zrínyi szózata). Múltbeli példák tanulságai-val próbál hitet adni egy szebb jövő reményére.

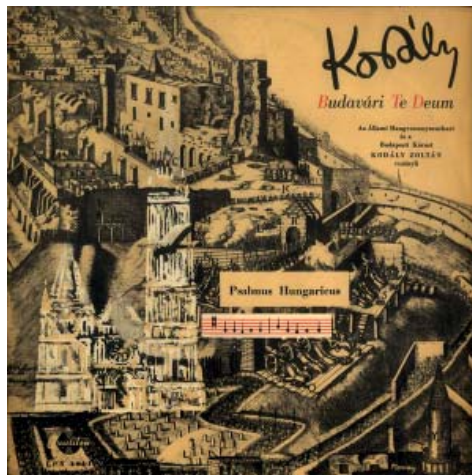
☞ Beszélgetsek arról, mindez hogyan jelenik meg az alábbi művekben!

☞ Kodály Zoltán: *Háry János* – Felsőzálltom a császár udvarát – zenehallgatás

☞ Kodály Zoltán: *Ének Szent István királyhoz* (kórusmű) – zenehallgatás

Kodály mélyen hívő ember volt és ebből a hitből születtek az életműben jelentős helyet elfoglaló oratorikus szerzeményei, a *Budavári Te Deum*, a *Missa Brevis* és több kisebb terjedelmű műve.

Fontos volt számára az egész nemzet zenei nevelése, ezért összekapcsolta zenepedagógiai és zeneszerzői tevékenységét. Felismerte a kóruséneklésben rejlő egyedülálló pedagógiai erőt. A zenetörténet során egyetlen zeneszerző életében sem játszott olyan fontos szerepet kóruséneklés, mint Kodályéban. Zenei nevelési koncepciója világhírnévre tett szert.

A magyarokhoz – Berzsenyi Dániel versére

1

Maestoso energico ♩ = 126

Forr a vi-lág bús ten - ge-re, ó ma - gyar! Á - dáz E - rin - nys

lel - ke u - ral - ko - dik, S a föld la - kó - it vér - be már - tott

2

Tő - re dü - hös vi - a - dal - ra kész - ti. Éb - reszd fel al - vó

nem - ze - ti lel - ke - det! Or - dít - son or - kán, jő - jön e -

zer ve - szély, Nem fé - lek. A kürt har - so - gá - sát, A nyi - ho - gó pa - ri -

3

pák szö - ké - sét Bát - ran vi - gyá - zom. Nem so - ka - ság ha - nem Lé - lek

s sza - bad nép tesz csu - da dol - go - kat. Ez tet - te Ró - mát föld u - rá - vá,

4

Ez Ma - ra - thont s Bu - da - várt hi - res - sé.

Forr a vi-lág bús ten-ge-re, ó ma gyar! Sza-bad nép, sza-bad

nép tesz csu-da dol-go-kat, sza-bad nép, sza-bad nép, sza-bad

nép, sza-bad nép, Sza-bad nép, sza-bad nép!

∴ Kodály Zoltán: *A magyarokhoz* – zenehallgatás

Csalfa sugár – Arany János versére

A vers egy intelem, aminek tanulsága, hogy ne sietted a dolgokat. Minden a maga idejében, akkor történjék, amikor megérett a beteljesedésre, mert különben az élet fájdalmas leckék által fog türelemre tanítani.

A mű első részében Kodály kánonszerű szerkesztéssel nyomatékosítja a mondanivalót. „Lány kora nyílását Bú követi nagy.” A bú kiemelése hosszú hangokkal történik a szoprán és az alt szólamban. Többszöri ismétléssel nyomatékosítva summáza az intelmet: „Hogy már oda van...”

Lassan ♩ = 96

p

S. Kis bo-kor nē hajts még, Tél ez, nēm ta-vasz;

p

M. Kis bo-kor nē hajts még, Tél ez,

p

A. Kis bo-kor nē hajts még, Tél ez,

— Kis lány, në só-hajts még, Nëm tu dod, mi az.

nëm ta-vasz; Kis lány, në só - hajts, Nëm tu-dod, mi

nëm ta-vasz; Kis lány, në só - hajts, Nëm tu-dod, mi

cresc. Bo-kor új haj - tá - sát Lë-ta-rol - ja fagy;

az. Bo-kor új haj - tá - sát Lë-ta-rol - ja

az. Bo-kor új haj - tá - sát Lë-ta-rol-ja fagy;

Lány ko-ra nyí - lá - sát Bú

fagy; Lány ko-ra nyí - lá - sát Bú kö-ve-ti,

Lány ko-ra nyí - - lá - sát Bú

poco sosten.

Tempo I.

pp

kö-ve-ti, nagy. Szán - nám a bo-kor - kát,

nagy. Szán - - -

kö-ve-ti, nagy.

cresc.

lomb vi-rág - ta - lan: Sa lányt, a bo-tor - kát,

nám, Szán - - -

lomb vi-rág - ta - lan: Sa lányt, a

cresc.

f

Hogy már o-da van, Hogy már o-da van,

- nám, Hogy már o-da van, Hogy már o-da van,

bo-tor - kát, Hogy már o-da van, Hogy már o-da van,

sostenuto
dim. **pp**

Hogy már o-da van.....

dim. **pp**

Hogy már o-da van.....

dim. **pp**

Hogy már o-da van.....

∴ Kodály Zoltán: *Csalfa sugár* – zenehallgatás

➤ Kovács Margit: Éneklő lányok

Öregek – Kodály Zoltán mesternek Weöres Sándor versére

A költő 16. évében járt, amikor megírta költeményét. Kodály így emlékszik vissza a verssel történt találkozására.

„Még nem ismertem, mikor egy újságban, gondolom, a Pesti Hírlapban megjelent az Öregek, az ő arcképével, akkor még diák volt, diáksapkás képe volt ott. A vers mindjárt megkapott, mert ritkán hallani ilyen őszinte érzést, és főleg fiatal embertől, az öregek iránti szánalmat.”

∴ Ti milyenek látjátok az idős embereket, nagyszülőket, rokonokat?

∴ Kodály Zoltán: *Öregek* – zenehallgatás

„Oly árvák ők mind, az öregek.” A vers kezdősora Weöres Sándornál egyedül áll, elkülönül az egész verstől. Kodálynál is külön jelentőséget kap.

∴ Mit gondoltok, miért egy szólammal indítja a művet, és miért éppen a szopránnal?

„Az ablakból néha elnézem őket,” megzenésítésekor a 6/8-os lüktetésből 9/8-os lesz. Kitérít a szünettel. Olyan, mintha egy pillanatra rajtuk felejténék a szemünket.

pp

Oly ár-vák ők mind, az ö-re-gek. Az ab-lak-ból né - ha

Nézd, _____

Né - zem

el - né - zem ő - ket, hogy va - co - gó szél - ben,
Zú - gó

galy - lyal há - tu-kon, mint ci - pe-ked - nek ha - za - fe - lé,
szél - ben mint bal - lag - nak,
szél - ben bal - lag - nak,

*Az ablakból néha elnézem őket,
hogy vacogó szélben, gallyal hátukon
mint cipekednek hazafelé –
vagy tikkadt nyárban, a tornácon
hogy üldögélnek a napsugárban –*

Ez utóbbi mondat kétszer hangzik el, és a napsugár szó először fénylő dúr akkorddal, másodszer pedig moll szeptim akkorddal szólal meg.

∴ Mi lehetett a zeneszerző szándéka ezzel?

f *dim.* *poco sost.* *p*

nap - su - gár - ban hogy ül - dö - gél - nek a nap - su - gár - ban, vagy

f *p*

gél - nek nap - su - gár - ban, nap - su - gár - ban, vagy

f

gél - nek nap - su - gár - ban, nap - su - gár - ban,

f

nap - - - su - gár - - - - - ban,

vagy téli estén, kályha mellett
 hogyan alusznak jóízűen –

nyúj - tott te - nyér - rel temp - lom e - lőtt

nyúj - tott te - nyér - rel temp - lom e - lőtt

ál - la - - - - - nak.

ál - la - - - - - nak.

☞ Keressétek meg a kvintpárhuzamot! Találjatok magyarázatot a használatára!

úgy állanak búsan, csüggeteg,
mint hervadt őszi levelek
a sárga porban.

És ha az utcán bottal bandukolnak,
idegenül néz a napsugár is
és oly furcsán mondja minden ember:
„Jó napot, bácsi.”

∴ Miért szólal meg unisono a köszönés, és miért ismétli meg szünet után?

pesante

„Jó na - pot bá - csi.” „Jó - na pot bá - csi.”

„Jó na - pot bá - csi.” „Jó na - pot bá - csi.”

„Jó na - pot bá - csi.” „Jó na - pot bá - csi.”

„Jó na - pot bá - csi.” „Jó na - pot bá - csi.”

A nyári Nap,
a téli hó,
őszi levél,
tavaszi friss virág
mind azt dalolja az ő fülükbe:
„Élet-katlanban régi étek,
élet-szekéren régi szalma,
élet-gyertyán lefolyt viasz:
téged megettek,
téged leszórtak,
te már elégtél:
mehetsz aludni...”

∴ Próbáljatok meg választ adni arra, hogy az utolsó két kegyetlen szót – „mehetsz aludni” – hogyan zenésíti meg szerző, és miért úgy!

Az alábbi részt Kodály kihagyta a megzenésítésből.

*Olyanok ők,
mint ki utazni készül
és már csomagol.*

A következő kép az unokákkal idilli, de aztán a fölöslegesség érzetének fájdalmába vált át a vers és a zene.

*És néha, hogyha agg kezük
játszik egy szőke gyerekfejen,
tán fáj, ha érzik,
hogy e két kézre,
dolgos kezekre,
áldó kezekre
senkinek sincsen szüksége többé.*

„Amit nem használsz, azt elveszíted!” – tartja a mondás. Az idős emberek már sok mindenben korlátozva vannak, és tudják, nem tehetnek ellene.

*És rabok ők már,
egykedvű, álmos, leláncolt rabok:
hetven nehéz év a békó karjukon,
hetven év bűne, baja, bánata –
hetven nehéz évtől leláncolva várják*

∴ Mire utalhat a vers folytatása?

*egy jóságos kéz,
rettenetes kéz,
ellentmondást nem tűrő kéz
parancsszavát:
„No gyere, tedd le.”*

∴ Az utolsó mondatot ötször ismétli meg. Milyen irányt vesz a zene, és miért?
∴ Milyen a darab végkicsengése?

Lento ♩ = 76

pp

„No,___ gye-re,tedd le, no,gye-re,tedd le, no,gye-re,

„No,___ gye-re,tedd le, no,gye-re,tedd le, no,gye-re,

„No,___ gye-re,tedd le,gye-re,tedd_____le, no,gye-re,

pp gye-re,tedd_____

„No,___ gye-re,tedd le, no,gye-re,tedd le, no,gye-re,

f *ff* *ppp*

tedd le, no,gye-re,tedd le, no,___ gye-re,tedd le.

tedd le, no,gye-re,tedd le, no,___ gye-re,tedd le.

tedd le, no,gye-re,tedd le, no,___ gye-re,tedd le.

le,gye-re,tedd_____le,gye-re tedd_____

f *ff* *ppp*

tedd le, no,gye-re,tedd le, no,___ gye-re,tedd le.

Psalmus Hungaricus (Magyar Zsoltár – 1923)

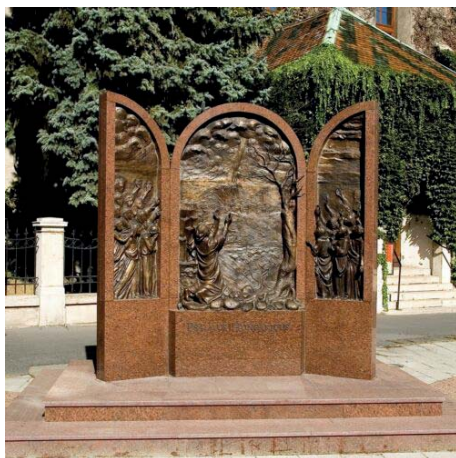
A mű 1923-ban, Pest és Buda egyesítésének 50 éves évfordulójára készült, tenorszólóra, vegyeskarra és zenekarra.

Irodalmi alapja a Bibliából való, a Zsoltárok könyvének 55. verse, amit Kecskeméti Vég Mihály 16. századi prédikátor fordított le (1562) ékes magyarsággal. Eredeti címe: *Könyörgés hamis atyafiak ellen. Vigasztalódás Istenben*. Az 55. zsoltár „A rettenetes ellenség megbüntetéséért és a szabadulásért való könyörgés” alcímet viseli a Bibliában.

Kodályt a 20-as évek elején igaztalan támadások érték, kényszerű hallgatásra ítéltetett. Remekművében indulatait fogalmazta meg. Tóth Aladár egy 1942-ben megjelent tanulmányában a társadalmi vonatkozásokat emeli ki: „A magányos próféta hangja összecsendült a magára hagyott nép hangjával...”

A zsoltár életünknek, keserűségünknek, egymáshoz való rossz és jó viszonyunknak tükrö.

A bevezető zene olyan, mint egy felkiáltás, szinte belénk hasít. Bizonyosak lehetünk, hogy itt drámáról, életről-halálról lesz szó. Ezután szólal meg a „Mikoron Dávid...” kezdetű csodálatos fődallam.

Psalmus Hungaricus emlékmű Kecskeméten

Andante molto appassionato ♩. = 54-56

fuvolák, kürtök, hegedűk

1 *f*

mélyvonósok

5

cresc.

ff

3

A fő dallam pentaton elemeivel, négysoros szerkezetével érezhetően magyar zene. Rondó formában ritornellként* többször is visszatér a drámai cselekménynek megfelelően.

Mi - ko - ron Dá - vid nagy bú - sul - tá - ban,

Ba - rá - ti mi - att vol - na bá - nat - ban,

Pa - na - szol - kod - ván nagy ha - rag - já - ban,

I - lyen kö - nyör - gést kez - de ó ma - gá - ban:

Könyörgés, elkeseredettség, átok.

*Istenem, Uram kérlek tégedet,
Fordítsd reám szent szemeidet,
Nagy szükségemben ne hagyj engemet,
Mert megemészti nagy bánat szívemet.*

*Csak sírok, rívok nagy nyavalyámban,
Elfogyatkoztam gondolatimban,
Megkeseredtem nagy búsultomban,
Ellenségemre való haragomban.*

Megjelenik két egymás melletti félhangból álló híres „síró motívum”, amit még sokszor hallunk a műben.

ff appass. *dim.* *p*

*Hogyha énnékem szárnyam lett volna,
Mint az galamb, elröpültem volna.
Hogyha az Isten engedte volna,
Innét én régen elfutottam volna.*

*Akarok inkább pusztában laknom,
Vadon erdőben széjjelbujdosnom;
Hogynem mint azok között lakoznom,
Kik igazságot nem hagynak szólanom.*

„Amikor Dávid...” szelíd dallama már az előzmények ismeretében hangulati alakot vált. Kvinttel magasabban szól oktáv párhuzamban és a zenekar támogatásával.

*Éjjel és nappal azon forgódnak,
Engem mi módon megfoghassanak,
Beszédem miatt vádolhassanak,
Hogy fogságomon ők vígadhassanak.*

A zenekar játéka a forgolódást érzékelteti, mely az egész versszak alatt szól.

*Egész ez város rakva haraggal,
Egymásra való nagy bosszúsággal,
Elhíresedett az gazdasággal,
Hozzá fogható nincsen álnoksággal.*

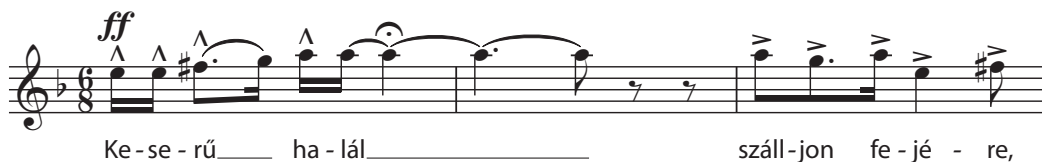
A következő versszak alatt a női kar a síró motívumot énekli.

*Gyakorta köztük gyűlések vannak,
Özvegyek, árvák nagy bosszút vallnak,
Isten szavával ők nem gondolnak,
Mert jószágukban felfuvalkodtanak.*

Az érzelmi fokozás szinte jajveszékelésig jut el. A „Mikoron Dávid...” témát a teljes kórus énekli az előzőekhez képest még magasabb érzelmi szinten.

*Keserűségem annyi nem volna,
Ha ellenségtül nyavalyám volna,
Bizony könnyebben szenvedtem volna,
Magamat attól megóhattam volna.*

*De barátimnak az kit vélek volt,
Nagy nyájasságom kivel együtt volt,
Jó hírem-nevem, tisztességem volt,
Fő ellenségem, most látom, hogy az volt.*

stringendo e cresc.

*Álnokságának büntetésére,
Hitetlenségnek kijelentésére.*

Az egyén hangját a közösség erősíti fel a kánonszerű szerkesztésben.

*Én pedig, Uram, hozzád kiáltok,
Reggel és délben, estve könyörgök,
Meggzabadulást tetőled várok,
Az ellenségtől mert én igen tartok.*

A kórus megismétli a verset, így megtörténik a teljes azonosulás.

ff
Én pe - dig U - ram__ hoz - zád ki - ál - tok,
ff
Én pe - dig U - ram__ hoz - zád ki - ál - tok,
ff
Én pe - dig U - ram__ hoz - zád ki - ál - tok,
ff
Én pe - dig U - ram__ hoz - zád ki - ál - tok,

A zsoltár talán legszebb részlete az Istenben való bizalom kifejezése.

*Te azért lelkem, gondolatodat,
Istenbe vessed bizodalmaidat,
Rólad elvész minden terhedet,
És meghallgatja te könyörgésedet.*

„És meghallgatja te könyörgésedet.” Az igazságos ítéletben való hit a kórus megfogalmazásában határozottan szólal meg. A szólista szerepét a közösség hangja veszi át.

Kórus:

I - gaz vagy U - ram, í - té - le - ted - ben, _____

A vér - szo - pó - kat ő i - de - jök - ben

Te meg nem ál - dod sze - ren - csé - jök - ben,

Hosz - szú é - le - tők nem lé - szen a föl - dön.

*Az igazakat te mind megtartod,
A kegyeseket megoltalmazod.
A szegényeket felmagasztalod,
A kevélyeket aláhajigálod.*

*Ha egy kevésbé megkeserítéd,
Az égő tűzben el-bétaszítod,
Nagy hamarsággal onnét kivonszod,
Nagy tisztességre ismét felemeled.*

A szerző a végén visszahozza a kezdő strófát, de finom polifóniát alkalmaz, és fokozatosan lebontja a zenei anyagot.

∴ Fogalmazzatok meg, milyen lelkiállapotot tükröz a mű zárása!

*Szent Dávid írta az zsoltárcsoknyvben,
Ötvenötödik dicséretében,
Melyből az hívek keserűségben,
Végasztalásért szörzék így versekben.*

∴ Kodály Zoltán: *Psalmus Hungaricus* – zenehallgatás

„Kodály összefoglaló, kultúrákat magába ölelő költészete szinte csodával határos, egészen egyedülálló jelenség. A szerző ezzel a költészettel, a magyar nemzettel karöltve a népek élére állt, s horgonyt vetett saját szellemi kultúrájának kikötőjében...”

(Tóth Aladár)

Galántai táncok

Galántán töltötte a szerző gyermekkorának legszebb hét esztendejét. Kodály szavai a partitúrából: „Híres volt ekkor a galántai banda, Mihók primás alatt, de még híresebb lehetett száz évvel ezelőtt. 1800 táján Bécsben több füzet magyar tánc jelent meg. Ma már hírmondó sem maradt belőlük. Hadd folytassa ez a kis mű a régi galántai hagyományt.”

A tánccrondó vissza-visszatérő méltóságot parancsoló főtémája között gyors epizódok szólnak meg. A mű fergeteges befejezéssel ér véget.

Galántai táncok rondótémája:

Andante maestoso
(klarinét)

p *poco cresc.*

☞ Kodály Zoltán: Galántai táncok – zenehallgatás

Korábbi tanulmányaitok során hallgattatok részleteket a *Háry Jánosból*, *Székelyfonóból*. Találkoztatok több kórusművel és a *Fölszállott a páva*-variációk egy magyar népdalra című művével.

☞ A Galántai Honismereti Múzeum részlete

Bartók Béla és Kodály Zoltán kortársai és az őket követő nemzedékek zeneszerzői

🐞 Dohnányi Ernő Bartókkal

Dohnányi Ernő (1877–1960)

Zeneszerző, zongoraművész, karmester, zenepedagógus.

Zenéjére jellemző a késő romantikus stílus, néhol magyaros elemekkel keveredve. Koncertező művészként Európa-szerte ismertté vált. Több Bartók- és Kodály-mű bemutatása fűződik a nevéhez. A II. világháború idején Bartókhoz hasonlóan Amerikába emigrált.

Legjelentősebb művei: *Változatok egy gyermekdalra*, *Szimfonikus percek*, *Ruralia Hungarica*, *Szegedi mise*, *A tenor* (opera).

Weiner Leó (1885–1960)

Zeneszerző, zenepedagógus.

Zenei munkásságára a tonális alapon álló, konzervatív irány a jellemző.

Zenepedagógiai tevékenységével a Zeneakadémia legendás tanára volt. Világhírűvé vált magyar zeneművészeket indított el a pályájukon. Legismertebb művei: *Csongor és Tünde* (kísérőzene), *Toldi-szvit*, *I. Divertimento*, vonósnégyesek.

🐞 Weiner Leó

Lajtha László (1892–1963)

Zeneszerző, népzenekutató, zenepedagógus.

Zenekari művei, kamarazenéje, népdalfeldolgozásai jelentős alkotások. Hosszabb ideig tartózkodott Párizsban, ahol a legtöbb műve megjelent. Bartók és Kodály nyomán végzett népzene gyűjtései nagy jelentőségűek.

Legismertebb művei: *A kék kalap* (opera), *Mise*, *Magnificat*, vonósnégyesek, *IX. szimfónia*.

🐞 Lajtha László Kodálllyal

Kurtág György (1926–)

➤ Kurtág György

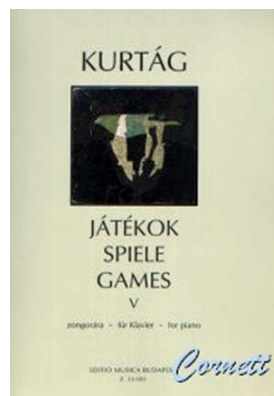
A világ egyik legjelentősebb kortárs zeneszerzője, műveit a rendkívüli koncentráció, az eszközök és a forma maximális tömörsége és gazdaságossága jellemzi. Aforisztikus rövidegű darabjai legtöbbször tíz-húsz másodpercesek, melyekben sűríteni tud akár egy egész drámát is. Ezzel tökéletes remekműveket alkot, amikből ciklusokat is épített, pl. *József Attila töredékek* (1981), *Kafka-Fragmente* (1985–87), *A megboldogult R. V. Truszova üzenetei* (1981), amely a nemzetközi sikert meghozta a zeneszerző számára.

⋮ Hallgassátok meg a vonósnégyesre komponált *Aus der Ferne III.* (A távolból) című művét. A darab egy elmerengő töprengés, melyet néhány hanggal fogalmaz meg.

⋮ Kurtág György: *Aus der Ferne III.* – zenehallgatás

A *Játékok* (1975–79) szokatlan notációval lejegyzett pedagógiai célzatú zongoradarabok, melyek szabadságot adnak, gátlásoktól mentes zenélésre tanítják a gyermekeket. Pedagógiai jellege mellett kulcsot ad más műveinek befogadásához is.

Ezen darabok többségének előadásához azok is bátran odaülhetnek a zongorához, akik még soha nem próbáltak rajta játszani.

A musical score for piano, showing two staves (treble and bass clef). The score includes dynamic markings *f*, *pp*, and *fff*. There are also some circular symbols on the staves, possibly indicating fingerings or specific techniques. The score is divided into two measures, with a fermata over the first measure of the second measure.

A musical notation showing a single finger (represented by a black dot) on a treble clef staff. = tenyérrel, esetleg öt ujjal

Two musical notations showing two fingers side-by-side on a treble clef staff. = egymás mellé helyezett két tenyérrel

A musical notation showing a 'ringing' hand position (represented by five circles) on a treble clef staff. = „köröző” tenyeres. A tenyér a fehér billentyűkön elfordul a jelzett irányba. Eközben az ujjak igyekeznek ugyanazokon a fekete billentyűkön maradni.

A musical notation showing a fist (represented by a diamond shape) on a treble clef staff. = élére állított ököllel

A darabhoz történet is tartozik. A négy részhez négy mondat társul!
Lopakodik a róka, a tisztásra érve körülnéz.
Szalad a nyuszi a tisztás felé, és körülnéz.
A róka üldözi a nyuszt.
A vadász elkergeti a rókát, és ... lő!

Szemelvények a 20. századi és kortárs magyar zeneművekből

Ligeti György: *Hungarian Rock*

Csembalóra írt mű, mely modern eszközökkel idézi a magyar hangzást, elhangolt népdalutánszatokkal. Érezhető benne a „rock feeling”. Az ostinátós alap is erre utal.

∴ Ligeti György: *Hungarian rock* – zenehallgatás

Farkas Ferenc: *Furfangos diákok*

Táncjáték, melyből szvit is készült. Alapja Jókai Mór *A debreceni lunátikus* című novellája.

A történet az 1700-as években játszódik Debrecenben. Ádám, a szegény diák egy szép lánynak udvarol, aki nem más, mint a nagy híró kollégium rektorának a lánya. A diákok a vásárban megtréfálják Jónás tanár urat, a sátor mellett bóbiskoló férfi lábáról lehúzzák a csizmát. A tanárok törvényt ülnek, keresik a tetteseket, de a diákok összetartanak, hallgatnak. Józsi, a stréber, a tanárok kedvence beárulja Ádámot és barátait. A rektor és felesége a lányukat Józsihoz akarják adni, de ő Ádámot szereti. A diákok Józsit bosszúból leitatják, és a rektor udvarába csempészik. Az ittas diák botránnyosan viselkedik a rektor asszonnyal. A rektor és felesége belátják, hogy tévedtek, és nem állnak lányuk és Ádám boldogságának útjába.

Az I. tétel *Vásár Debrecenben* címet viseli. A vásári forgatagot jeleníti meg a muzsika humoros hangvétellel, tréfálkozással, mókázással.

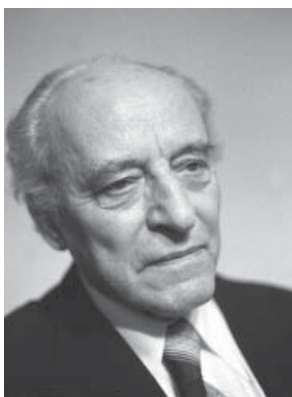

∴ Farkas Ferenc: *Furfangos diákok* – zenehallgatás

„Az ének szebbé teszi az életet, az éneklők másokét is” (Kodály)

A Kodály utáni kórusmuzsika Magyarországon a magyar zenei élet egyik legfontosabb területe. Az általa és tanítványai által elindított, generációk szellemiségét meghatározó országos kórusmozgalom egyik legjelentősebb vezéregyénisége Bárdos Lajos volt.

Bárdos Lajos: Hej, igazítsad

Teljes életművét a kórusmuzsikának szentelte. Élete során a hazai kórusmozgalom nagy hatású irányítója volt. Bartók és Kodály műveinek kiadásával, előadásával és műveik elemzésével úttörő jelentőségű munkát végzett.

Kórusműveivel a kodályi hagyományt vitte tovább. Az egyik legnépszerűbb műve a *Hej, igazítsad...* kezdetű táncdallam feldolgozása, a *Dana-dana*.

 Bárdos Lajos

Tempo giusto ♩ = 90

Gombos (Bács-Bodrog vármegye), dr. Kiss Lajos

szí

Hej, i - ga-zít - sad jól a lá - bod, tíz far-sang - ja, hogy már já - rod,
haj, da - na, da - na - da - na da - na da - na da - naj - dom.

Izgalmas a darab befejezése, codája, mert a szerző itt megváltoztatja a hangsúlyrendet, mintha a táncosok elszédülnének egy pillanatra a fergeteges táncolásban. A 4/4-ből 4 ütemen keresztül $\frac{3}{4}$ lesz, majd visszazökken a csárdásba.

f *p* *f* *f* *p*
sej, da-na-da-na, sej, sej, da-na-da-na, sej -

f *p* *f* *p* *f* *p* *f* *p*
Sej da-na-haj, sej da-na-haj, sej da-na-haj, sej, da-na

sej, da-na-dom, sej da-na-dom, sej, da-na-dom, sej, da-na-dom
dom, haj, haj, haj,

haj da-na, da-na-da-na - haj da-na, da-na-da-na - haj, da-na haj, da-na

haj, da-na haj, da-na haj, da-na haj, da-na

haj, da-na haj, da-na haj, da-na haj, da-na

haj, da - na, haj, da - na haj! _____

haj, da - na haj, da - na haj! _____
haj!

haj, da - na haj, da - na dun - naj, dun - naj, dun - naj - dom!

⋮ Bárdos Lajos: *Dana-dana*
⋮ (férfikar) – zenehallgatás

🎵 A Bartók Férfikar

Karai József: Estéli nótázás

Csángó népdalok feldolgozása kórusra és zongorára.

Az estéli nótázás színhelye a guzsalyas vagy más néven a fonó. A fonás az őszi betakarítástól a farsang végéig tartott, hiszen ekkor nem lehetett a mezőn dolgozni. Ez volt az egyik legnépszerűbb közösségi alkalom, ahol összegyűltek fiatalok, idősek. Munkával, énekléssel, meséléssel töltötték az időt. Egy faluban akár több is működhetett. A legváltozatosabb élete a táncos guzsalyasoknak volt, mert ide a legények is eljárhattak, itt ismerkedhettek, párt választhattak maguknak. Kodály mintájára Karai József úgy válogatta össze a népdalokat, hogy egy történetet adjanak ki.

Ha folyóvíz vónék; Este jó, szürkül bé; Énekeljünk, énekeljünk; Gyere rózsám este guzsalyasba.

... Soroljatok fel Kodály-műveket, amelyekben a népdalok illusztrálnak egy-egy történetet!
... A népdalok alapján fogalmazzatok meg egy elképzelt történetet! Énekeljétek el az ismert népdalokat!

I. Lento, poco rubato

The image displays the piano accompaniment for the first three systems of the piece 'Estéli nótázás'. The score is written for piano and includes the following details:

- System 1:** Starts with a treble clef, a key signature of two flats (B-flat and E-flat), and a 2/4 time signature. The music begins with a piano (*p*) dynamic. The melody is characterized by a series of eighth and sixteenth notes, with a long slur covering the first two measures. The bass line is mostly rests.
- System 2:** Continues the melody with a triplet of eighth notes in the third measure. The bass line features a descending eighth-note pattern.
- System 3:** The melody concludes with a half note and a quarter note. The bass line has a few chords and rests. A piano (*p*) dynamic marking is present in the second measure of this system.

10 S. *p*

1. Ha fo - lyó - víz vó - nék, _____

mf

13

bá - na - tot nem tud - nék. _____ He - gyek - völ - gyek

16

kö - zött _____ zen - ge - dez - ve jár - nék.

Szokolay Sándor: *Ima rontás ellen*

Az 1988-ban kezdődő erdélyi falurombolás híre mélyen megrendítette a szerzőt. Tehetetlenségét komponálásba folytatta. A szöveget maga a szerző írta.

Nemzetek országotó Istene!
Szorongásban imádságra indított,
Veszedelemben fohászokodásra fordított,
Sajgó szájunkból származó szapora szóval,
Nehezült kebelünkben kizsakadt fennszóval
Kiáltunk Hozzád:
Nemzetek Országotó Istene!
Fordítsd hozzánk figyelmedet!
Békétlenséget nem szító, Nehéz sorsát viselő kicsiny néped csapásait
Elégeld meg immár!
Őrző Angyal, őrizd meg házunkat
Állj négy szögben állj négy őrző angyallal
Fedelét senki be ne omlassa!
Falait senki le ne ronthassa!
Ezen kérésünket halld meg!
Őseink temetőit, hitünk őrző templomait
Szent Fiadért kérünk, kíméld meg.
Porból porrá Te tégy csak minket kijelölt időnkben.
Hadd fekhessünk nyugodtan ágyunkban!
Tisztességtől ne féljünk álmunkban!

35 *mf*

Nyel-vün-kön bát-ran szól-has - sunk! E - le-ink mel-lett nyug-has - sunk!

f *mf*

Nyel-vün-kön bát-ran szól-has - sunk! E - le-ink mel-lett nyug-has - sunk!

37 *sub. p* *3* *mp* *cresc.*

A - ki ez i-mát ma vé - lünk mond - ja, E-gész vi-lág ma-gyar - ja - it

sub. p *mp* *cresc.*

A - ki ez i mán-kat ma vé - lünk mond - ja, E-gész vi-lág ma-gyar - ja - it

39 *mf* *f* *cresc.* *ff* *fff* <

min-den baj-tól óv - ja! Á - - - - - men.

mf *f* *cresc.* *ff* *fff* <

min-den baj-tól óv - ja! Á - - - - - men.

∴ Szokolay Sándor: *Ima rontás ellen* – zenehallgatás

Kocsár Miklós – Csodafú-szarvas – Nagy László versére

A Kodály utáni magyar kórusirodalom egyik legnagyobb alkotása.

A költemény alapja az ősi hagyományokból származó regósének egy balladisztikus látomásban átfogalmazva, tele szimbólumokkal. A regölés a néphagyományban a karácsonyi ünnepkörhöz tartozik. Férfiak házról házra jártak, és legtöbbször csodafú-szarvasról énekeltek.

A négy versszakban a négy évszak jelenik meg. Szimbolizálhatja az emberi élet teljességét, a természet körforgását. „Észre kell vennünk, hogy a létező és létezni akaró lüktető világgal azonosuló és attól magát mégis megkülönböztető, elkülönülő költő ars poeticája. A költő maga a csodafú szarvas, aki neki tülekedik, pörkölődik, magára marad, sírva sír, ha siet, lemarad, és áldozatává válik isteni küldetésének, tehetségének”. (Ordasi Péter)

Ha kevesebbet nyújtasz saját legjobbadnál, feláldozod az ajándékot, amely nem más, mint a tehetséged. (Steve Prefontaine)

A tanulás azért van, hogy rájövjünk, mihez van különleges képességünk. (Leonard Bernstein)

: Megtaláltatok már azt, amiben igazán jók tudtok lenni?

Nagy László: Csodafú-szarvas

Tavaszkerekedik,
bimbó tüzesedik,
jázminfával fényes
agancs verekedik,
csodafú szarvas
nekitülekedik,
neki tülekedik.

Jázminfa virágát
lerágom hajnalra,
inaimmal ugrok
nyárdelelő napba,
pörkölődök, vékonyodok,
maradok magamra,
maradok magamra.

Vadászok meglőnek,
golyó a szügyemben,
Balatonban a sok víz,
mind az én könnyem,
sírva sírok, sírva sírok,
ha sietek lemaradok,
csodafú-szarvas
hiába vagyok,
hiába vagyok.

Deresen, havasan
eljön a karácsony,
csodafú-szarvas
föláll az oltáron,
szép agancsa gyúlva gyullad:
gyertya tizenhárom,
gyertya tizenhárom.

: Kocsár Miklós: Csodafú-szarvas – zenehallgatás

 Mátraballai csodaszarvas-szobor

MAGYAR ZENESZERZŐK

Bárdos Lajos 1899–1986	zeneszerző, zenepedagógus, karnagy	népdalfeldolgozások, (népdalrapszódiák) motették, négy mise
Farkas Ferenc 1903–2000	zeneszerző, zenepedagógus	Színpadai művek: <i>A bűvös szekrény, Csínom Palkó, Furfangos diákok.</i> Oratorikus mű: <i>Cantus Pannonicus.</i> Filmzene: pl. <i>Egri csillagok.</i> Zenekari mű: <i>Régi magyar táncok.</i>
Ránki György 1907–1992	zeneszerző	Vígopera: <i>Pomádé király új ruhája.</i> Opera: <i>Az ember tragédiája.</i> Gyermekdaljáték: <i>Ki a győztes?</i>
Sugár Rezső 1919–1988	zeneszerző, zenepedagógus	Oratórium: <i>Hősi ének.</i> Kantáta: <i>Kőműves Kelemen.</i>
Szóllósy András 1921–2007	zeneszerző, zenepedagógus	<i>III. Concerto, Trasfigurazioni,</i> <i>Musica per orchestra</i>
Ligeti György 1923–2006	zeneszerző, népzene kutató, zenepedagógus	Elektronikus zene: <i>Artikulation.</i> Opera: <i>Le grand macabre (A nagy kaszás).</i> Kórusmű: <i>Atmospheres, Lux Eterna. Requiem.</i> <i>Hungarian Rock.</i>
Szőnyi Erzsébet 1924–2019	zeneszerző, zenepedagógus	Gyermekopera: <i>Makrancos királylány.</i> Gyermekoratórium: <i>Didergő király.</i> Kórusművek, zenepedagógiai írások.
Kurtág György 1926–	zeneszerző, zongoraművész	Zongorasorozat: <i>Bornemissza Péter mondásai, A boldogult R. V. Truszova üzenetei.</i> Játékok. Négy dal Pilinszky János verseire, 8 darab hegedűre és cimbalomra.
Karai József 1927–2013	zeneszerző, karnagy	Kórusművek: <i>Estéli nótázás, Kórus Kodály emlékére, Éjszaka, Zene vonósokra.</i> <i>Tavaszi kantáta.</i>
Hidas Frigyes 1928–2007	zeneszerző, karmester	Táncjáték: <i>A cédrus. Requiem,</i> fúvós hangszerekre írt művek.

Petrovics Emil 1930–2011	zeneszerző	Operák: <i>C'est la guerre (Ilyen a háború), Lysistrate, Bűn és bűnhődés.</i> Oratórium: <i>Jónás könyve.</i> Balett: <i>Salome.</i> Filmzenék: pl. <i>Fekete gyémántok, A koppányi aga testamentuma.</i>
Szokolai Sándor 1931–2013	zeneszerző	Operák: <i>Vérnász, Hamlet.</i> Oratórium: <i>A tűz márciusa.</i> Kórusciklusok.
Kocsár Miklós 1933–2019	zeneszerző, karnagy	Kórusművek, gyermekkarok, női karok: <i>Tűzciterák, Ó, havas erdő némasága.</i> Vegyes karok: <i>Csodafű-szarvas, Hegyet hágék, Mégis mondom Damion.</i> Kürtverseny, gondonkaverseny.
Durkó Zsolt 1934–1997	zeneszerző, zenepedagógus	Oratórium: <i>Halotti beszéd.</i> Opera: <i>Mózes.</i> <i>Turner-illusztrációk</i>
Eötvös Péter 1944–	zeneszerző, zenepedagógus, karmester	Elektronikus zene: <i>Tücsökzene.</i> Opera: <i>Három nővér.</i> Madrigálkomédia 12 hangra. Színpadi és filmzenék
Orbán György 1947–	zeneszerző, zenepedagógus	Kórusművek: <i>Passió magyar nyelven, Daemon irrepit callidus, Paprikajancsi szerenádja, Stabat mater.</i>
Vajda János 1949–	zeneszerző	Operák: <i>Barabás, Leonce és Léna, Mario és a varázsló.</i> Kórusmű: <i>Magnificat.</i>
Csemiczky Miklós 1954–	zeneszerző	Kórusművek: <i>Carmina universitatis; Supra firmam petram</i> – A tihanyi apátság alapítólevelének szövegére. Két motetta.

Populáris zene

A populáris zene fogalma folyamatos változáson megy keresztül. A „népszerűség” mint meghatározás koronként más és más, főleg vonatkozik ez napjainkra. Egy-egy stíluson, irányzaton belül is sokféle változata van, mely a popularitás határán mozog. Ilyen a jazz is, amely nagy hatással volt a 20. századi zeneszerzésre és a beat-rock irányzatokra is.

Jazz (dzsessz)

Az Amerikai Egyesült Államokban a 19. és a 20. század fordulóján kialakult előadási gyakorlat, ahol a szerző és az előadó ugyanaz a személy. A szó jelentése: lelkesedés, lendület, izgalom. Az Afrikából Amerikába hurcolt néger rabszolgák népzenejéből született. Improvizatív előadásmód, egyenletes lüktetés jellemzik. Énekes elődei a *munkadal*, a *blues* és a *spirituálé*.

Old Black Joe – Ültetvényesek dala. A melankolikussága emlékeztet a néger spirituáléokra, amelyekben a vallásos tartalom mellett megjelenik a rabszolgasors nehézségeire való utalás is.

Stephen Foster – Szabó Miklós fordítása

The image shows a musical score for the song 'Old Black Joe'. It consists of six staves of music in a single system, each with a treble clef and a common time signature (C). The lyrics are written below the notes. The chords are indicated by letters above the notes: C, F, C, dm, G, C, F, C, G, C, F, C, G, C. The lyrics are: Ó - rám le - járt, to - va tűnt az é - le - tem, Száz hú ba - rát, künn az ül - tet - vé - nye - ken, Ott vár - nak rám, a - hol min - den szép és jó, És hí - vo - gat - nak csen - de - sen: „Jöjj, Ol' Black Joel!” Ó, me - gyek, már me - gyek, ha - jam ham - vas, mint a hó, S már hí - vo - gat - nak csen - de - sen: „Jöjj, Ol' Black Joel!”

Miért sírok hát? Szívem megnyugvásra vár,
Szép ifjúság, soha nem jössz vissza már.
Vár rám az éj, s halkán cseng a tiszta szó,
Már hívogatnak csendesen: „Jöjj Ol' Black Joe!”
Ó, megyek, már megyek...

Mind sírba hull, aki itt örült velem,
Lányok, fiúk, akik ültek térdemen,
Túl a folyón, vár egy part – oly biztató,
Ott hívogatnak csendesen: „Jöjj Ol' Black Joe!”
Ó, megyek, már megyek...

(angolul)

Gone are the days when my heart was young and gay,
Gone are my friends from the cotton fields away,
Gone from the earth to a better land I know,
I hear their gentle voices calling „Old Black Joe”.

Chorus

I'm coming, I'm coming, for my head is bending low;
I hear those gentle voices calling, „Old Black Joe”.

Oh, Happy Day – 18. századi himnusz, mely gospelátíratára* vált világszerte népszerűvé.

Chords: G, C/G, G, E7

Oh, hap-py__ day,___ Oh, hap-py__ day,
Oh, hap-py__ day,___ am
When Je - sus washed,___
Oh, hap-pay__ day,___ When Je - sus washed,

 Az Edwin Hawkins Singers, az egyik leghíresebb gospelegyüttes

D7 am D7
 When Je - sus washed, When Je - sus
 washed, He washed my sins a-way,
 When Je - sus washed. Oh, hap - py day,
 Oh, hap - py day,
 Oh, hap - py day.
 He tought me how To watch, Fight and pray,
 Fight and pray. And live re - joi - cing
 Ev - 'ry day, Ev - 'ry day.

∴ Stephen Foster: *Oh Happy Day* – zenehallgatás

A blues egyszerre jelöl zenei formát és zenei műfajt. Sémaszerű, tipikus akkordmenet, csúszkáló hangok (blue-note) és panaszos hangvétel jellemzik.

A stílus kialakulásának további fontos előzménye volt a New Orleansban kialakuló fúvós-induló-zene, a *Marching Band*, ezekből alakultak a *dixielandzenekarok*, amelyekre később a fehérekből álló klasszikus jazz zenekarokat is értették.

☞ Az Original Dixieland Jazz Band

ne jelleg, a dzsessz bonyolultabb zenei improvizatív irányt vesz. Olyan új műfajok követik egymást, mint pl. *bebop*, *cool jazz*, *free jazz*, *jazz-rock*.

A dzsessz legnagyobb hatású muzsikusa két trombitás volt: *Louis Armstrong*, akit a „dzsessz királyának” is neveznek, és *Miles Davis*, akinek munkássága a mai napig hatással van a modern jazzre.

⋮ **Louis Armstrong: *When The Saints Go Marching In* – zenehallgatás**

☞ Louis Armstrong

Szórakoztató zene

„Ne feledkezz el az úgynevezett populáris elemről, mely nem csupán a vájt füleket csiklandozza jól-esően” – így figyelmeztette fiát Leopold Mozart, hogy a szélesebb néptömegek zenei igényeit is tartsa szem előtt. Minden zenetörténeti korban helyet talált magának ez a törekvés, mely elsősorban a tánczenékben öltött testet.

⋮ **Keressetek erre példákat a zenetörténet különböző korszakaiból! – zenehallgatás**

A 19. századi Bécsben a Strauss család révén már valóságos kultusza támadt az arisztokratikus felhanggal rendelkező **keringők**nek, de a **polka***, a **mazurka*** a **galopp***, a **csárdás** is a polgárság kedvenc táncai közé tartozott.

⋮ **Ifj. Johann Strauss: *Éljen a magyar* (polka) – zenehallgatás**

Az **operett** a 19. század elején vált a nagyvárosi polgárság szórakoztató színpadi műfajává. Az első nagy operettkomponista a francia *Jacques Offenbach* volt. A század második felében Bécs vált a műfaj központjává.

Az operett a 20. század elején másodvirágzását élte. Ehhez nagyban hozzájárultak magyar komponisták: *Kálmán Imre, Lehár Ferenc, Huszka Jenő*.

A 60-as évek lázadó ifjúsága leghatékonyabban az úgynevezett beatzenében tudta közvetíteni életérzéseit. A műfaj alapvetően a jazzből táplálkozik, de szembefordul az eltolt hangsúlyokra, improvizációra épülő zenei világával. Az egyenletes lüktetés, az ütemek elejének hangsúlyozása, a dalok szövegének fontossága jellemzi. Keveredik a **rock and roll** életerőt sugárzó dallamosságával (Elvis Presley). Az elektronikus gitárok és a dob lesznek az alaphangszerek. A beatkorszak első világsztárjai a *Beatles* és a *Rolling Stones*.

🎸 Beatles

🎵 Beatles: *Love me do* – zenehallgatás

A *rock and roll* a *blues* és az amerikai *countryzene* keveredéséből született. Nagyon rövid időn belül forradalmasította a fiatalok zenei világát, melyhez olyan külsőségek is tartoztak, mint a sajátos öltözködés, a hajviselet, a szórakozási szokások változása. Progresszív irányzatai a felnőtt-társadalom kötöttségeivel való szembefordulást, a szabadság és a szabad szerelem eszméjét hirdették.

Népszerűsége változatlan napjainkban is. Legjelesebb képviselői: *Led Zeppelin, Pink Floyd, Queen*.

A 70-es években megjelent egy a rockzenénél kevésbé igényes irányzat, a **diszkózene** (pl. *Boney M, ABBA*).

A 80-as években egyre inkább előtérbe kerültek az üzleti szempontok. A haszonelvűség, a lemezeladási példányszámok növelése a kommersz felé vitte el a műfajt.

A 90-es évek második felétől a színvonalas zene iránti vágy hozta vissza a korábbi értékebb, népszerű zenéket, és megerősödött a **retróhullám**.

Magyarországban a 60-as években az akkori hatalom nem nézte jó szemmel a nyugati zene beáramlását, de teljesen megállítani nem tudta. A hazai előadók a cenzúra ellenére rejtett üzenetekbe, népzenei ihletésű dallamokba burkolták a rendszert bíráló gondolataikat. Ebben *Bródy János* szövegeivel élen járt az új korszakot nyitó *Illés együttes*. Mellettük nagy népszerűsége tett szert az *Omega*, a *Metro*, a *Hungária* és a magyar rockzene egyik legnagyobb hatású együttese, a 70-es évek elején alakult *LGT*. Vezetője, *Presser Gábor* a magyar rockzene karizmatikus egyénisége.

🎸 Az Illés együttes

Mérföldkőnek tekinthető az 1983-ban bemutatott első magyar rockopera, Szörényi Levente–Bródy János: *István, a király*. A magyar népdalkincs ötvözése a rock legnemesebb hagyományai-val, a történelmi példákba ágyazott társadalomkritikával nemzeti rock stílust teremtett.

∴ Szörényi Levente–Bródy János: *István, a király* – Felkelt a napunk – zenehallgatás

Világzene (world music)

Az olyan zenei stílusok gyűjtőneve, amelyekben elsősorban különböző kultúrák népzenei, a népzennel érintkező egyéb irányzatok ötvözése hallható.

Magyarországon a 70-es években elindult táncházmozgalom olyan előadókat nevelt ki, akik az autentikus népzene művészi szinten tolmácsolják pl. *Muzsikás együttes, Téka együttes, Csík Zenekar, Besh o Drom, Sebestyén Márta, Szvorák Katalin, Berecz András*.

A népzene ötvözése más zenei stílusokkal (pl. rock, jazz) magas szinten pl. *Nikola Parov, a Ghymes, Makám* együttesek munkásságában érhető tetten.

Az énekelt versek műfajában elsősorban a népzenei és klasszikus zenei elemek keverednek. Több évtizedes munkásságukkal kiemelkedik *Sebő Ferenc, a Kalácsa, a Szelkiáltó együttes*.

∞ Ghymes együttes

Dés László–Nemes István: *Valahol Európában* (musical*)

A zene az kell (részlet)

Itt van, aki csak néz, és van aki beszél,
és van aki segít, hogyha kimerültél.
mert mindenki erős, és életrevaló,
de van aki csak árva, és sose volt jó!
Ami fontos az, hogy úgy legyen,
az, hogy mindenki más milyen,
a zene is csak ettől igaz,
s a dal csak így lesz szép!

[...]

A zene az kell, mert nem adjuk fel,
egy ritmus vagy jel, csak ne vesszünk
most el,
a zene az kell, mert körülölel,
ha van elég szív, a dal az csak így lesz
szép!

∴ *A zene az kell* – zenehallgatás

Kedvenc dalaimból

Ég a város

1666-ban keletkezett, a nagy londoni tűzvész idején.

Raics István fordítása

Népszerű angol kánon

1. 2.

Ég a vá - ros, ég a ház is, Nem is egy ház, há - rom -
Lon - dos's bur - ning, Lon - don's bur - ning, Fetch the en - gines, fetch the

3. 4.

száz is, Tűz! Tűz! Tűz! Tűz! Jaj, de mesz - sze a ka - ná - lis.
en - gines, Fire! Fire! Fire! Fire! Pour on wa - ter, pour on wa - ter.

The musical score is written in 3/4 time and G major. It consists of two staves. The first staff contains the first two measures, and the second staff contains the next four measures. The lyrics are written below the notes. There are first and second endings marked with '1.' and '2.' above the first two measures, and '3.' and '4.' above the next four measures.

Joseph Haydn: Erdő mélyén

1. 2. 3.

Er - dő mé - lyén es - ti csend - ben,
Hal - lod a csa - lo - gány é - des da - lát? Szí - ved - be zen - gi bá - na - tát.
Hal - lod a csa - lo - gány é - des da - lát? Szí - ved - be zen - gi bá - na - tát.

The musical score is written in 4/4 time and D major. It consists of three staves. The first staff contains the first measure, the second staff contains the next two measures, and the third staff contains the final two measures. The lyrics are written below the notes. There are first, second, and third endings marked with '1.', '2.', and '3.' above the first, second, and third measures respectively.

∴ J. Haydn: Évszakok – szüreti kórus – zenehallgatás

W. A. Mozart: Jöjj drága május

A szerző életének utolsó évében írta a dalt.

Vidáman

Tótfalusi István fordítása

p *d*

Szép má - jus, jöjj, hogy éb - reszd a fá - nak á - ga - it, oly

ré - gen vár - lak té - ged, hogy min - den nyíl - jon itt! Ha

di *fi*

dú - san hajt_ a ró - zsa és ont - ja il - la - tát, mily

vágy - va szí - vom ró - la, ott jár - va ré - ten át.

Lakner Tamás – Imádság háború után – Ady Endre versére

A vers fohász a lélek békéjéért.

A D E⁷ A

U-ram, há-bo-ru-ból jö-vök én, Min-den-nek vé - ge, vé- ge:

A E⁷ D A

Bé-kíts ki Ma-gad-dal s ma-gam-mal, Hi-szen Te vagy a Bé- ke.

A h E⁷ A

Bé-kíts ki Ma-gad-dal s ma-gam-mal, Hi-szen Te vagy a Bé- ke.

A h E⁷ A A h E⁷ A A h

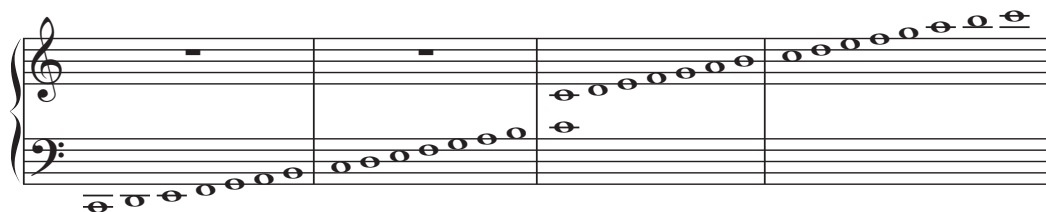
E⁷ A A h E⁷ A A h E⁷ A

2. Két rohanó lábam egykoron, Térdig gázolt a vérben, S most nézd, Uram nincs nekem lábam, Csak térdem van, csak térdem.
3. Nem harcolok, és nem csókolok, Elszáradt már az ajkam, S száraz karó a két karom már, Uram nézz végig rajtam.
4. Uram láss meg Te is engemet, Mindennek vége, vége. Békíts ki Magaddal s magammal, Hiszen Te vagy a Béke. *(Szélkiáltó együttes)*

∴ Lakner Tamás: *Imádság háború után* – zenehallgatás

Elméleti emlékezetfrissítés

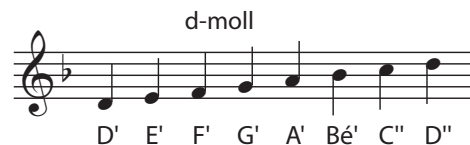
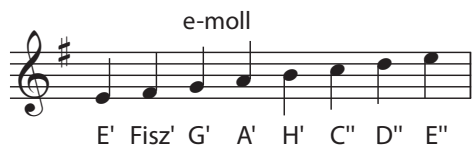
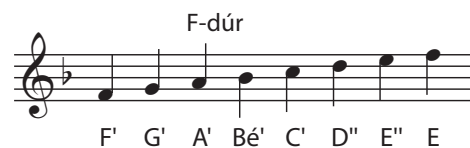
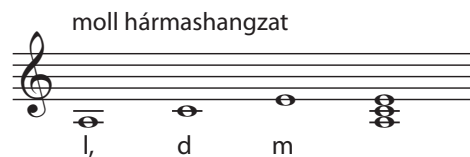
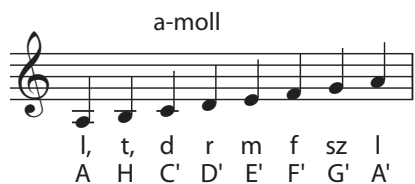
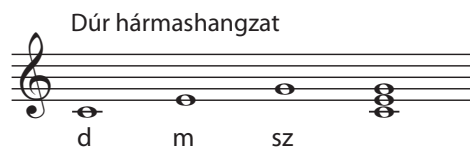
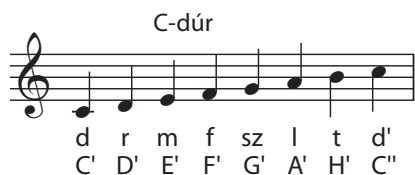
TÖRZSHANGOK

PENTATON, DÚR-MOLL HANGSOR, HÁRMASHANGZAT, ABSZOLÚT HANGNEVEK (ábécés nevek)
PENTATON HANGSOR

DÚR-MOLL HANGSOROK, HÁRMASHANGZAT, ABSZOLÚT HANGNEVEK

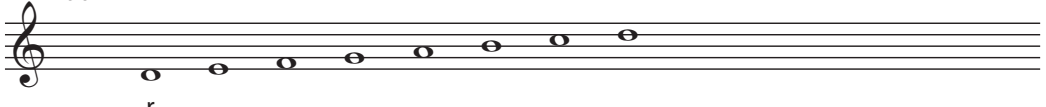
MODÁLIS HANGSOROK

Dúr vagy ión

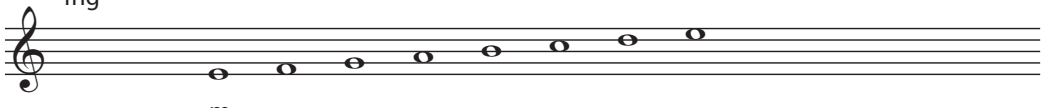
d

dór

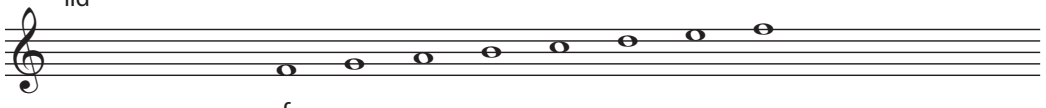
r

fríg

m

líd

f

mixolíd

sz

eol

l

lokriszi

t

HANGKÖZÖK

d

d

d

r

m

f

d

m

m

sz

d

f

T1

N2

k2

N3

k3

T4

d

sz

d

l

l,

f

d

t

l,

sz

d

d'

T5

N6

k6

N7

k7

T8

MÓDOSÍTOTT HANGOK

sz fi fa

| szí sz

sz tá ti

HANGÉRTÉKEK

egész

fél

negyed

nyolcad

szinkópa

nyújtott – éles

tizenhatod

kis nyújtott – éles

ÜTEMFAJTÁK

Szómagyarázat

gyócs (gyolcs): finom lenvászonból szőtt anyag

icce: régi magyar űrmérték, általában 7-8 dl folyadékot jelöl

habanera: a kubai zene egyik legősibb tartóoszlopa, egyben egy táncfajta is

kanavász: len- vagy pamutszövetből szőtt erős szövet

kengyel: nyereg tartozéka, melybe a lovas a lábát teszi

ma: anyós

napam: asszony, anyós: házastárs anyja

Szakkifejezések mutatója

arany metszés: A természetben és a művészetben is gyakran megjelenő arányosság. Az egészet két részre osztjuk úgy, hogy az egész úgy aránylik a nagyobb részhez, mint a kisebb a nagyobbhoz. Arányszámát az ún. Fibonacci-számsor adja: 1,2,3,5,8,13,21,

átdolgozás: valamely zenemű átdolgozott alakja, változata

autentikus: valódi, eredeti forráson alapul

bolero: $\frac{3}{4}$ -es lassú spanyol tánc

dalciklus: valamilyen szempontból összetartozó versek sorozatára írt, több dalból álló kompozíció

dialektus: egyes vidékek eltérő vonásokat mutató népzenei anyaga

enharmónia: egyformán hangzó, de különböző nevű, a temperálás révén egybeeső hangok: pl. gisz=ász, áisz=bé

etűd: önálló zenei gondolatot kifejező, de főleg a fejlett technikai készség bemutatására alkalmas mű

galopp: 19. században Európa szerte divatos 2/4-es ütemű gyors tempójú tánc (szórakoztató zene)

gospel: jelentése jó hír, örömhír. A spirituálé ritmikusabb, dzsesszesebb változata

habanera: páros ütemű kubai-spanyol tánc. A tangóhoz hasonló lüktetésű. Kuba fővárosáról, Havannáról kapta a nevét. (Carmennél)

hangfűrt: szomszédos hangok sokaságából álló hangcsoport

kolindák: karácsonyhoz, a téli napfordulóhoz kapcsolódó népi énekek (Cantata profana)

kromatika: a diatonikus hangrendszer kibővítése oly módon, hogy a törzshangok közé azok módosítása is bekerül (Erlkönig)

mazurka: lengyel eredetű $\frac{3}{4}$ -es tánc (szórakoztató zene)

melizma: a szöveg egy szótagjára több különböző hangot énekelünk

melizmatikus: olyan technika, amikor a szöveg egy szótagjára több különböző hangot (dallamot, dallamrészt) énekelnek

modális hangsorok: diatonikus (hétfokú) hangrendszer hét különböző hangjáról induló hangsorok összessége, melyek görög nevekkel vannak jelezve

performance: előre megtervezett, színpadi eszközöket is felvonultató művészeti esemény (mikropolifónia)

polka: származását tekintve cseh paraszti tánc (szórakoztató zene)

prelúd: (prelúdium) a barokk korban elterjedt kompozíciós forma, mely nagyon mozgalmassá, figurációkban gazdag zenei anyagot foglal magában. Jelentése előjáték, bevezetés

ritornell: vissza-visszatérő zene szakaszt jelöl

spiritualé: észak-amerikai négerek vallásos zenéje (dzsessz)

staccato: egy zenei játékmód és zenei jel. Az olasz szó jelentése *szaggatottan*. Olyan előadásmódot jelent, amikor a jelölt hangokat egymástól kis szünettel elválasztva játsszák

tradíció: régebbi korokból fennmaradt hagyomány

Forrásjegyzék

Aaron Copland: *Az új zene*. Zeneműkiadó, 1973, Budapest

Balassi Bálint *összes költeményei*. Magyar Elektronikus Könyvtár

Bartók Béla: *A magyar népdal*. Rózsavölgyi és Társa, 1924, Budapest

Bartók Béla: *Népzenénk és a szomszéd népek zenéje*. Somló Béla Könyvkiadó, 1934, Budapest

Bartók Breviárium. Szerkesztő: Ujfalussy József, Lampert Vera. Zeneműkiadó, 1974, Budapest (ISBN 9633300290)

Breuer János: *Kodály-kalauz*. Zeneműkiadó, 1982, Budapest (ISBN 9633304547)

Darvas Gábor: *A zene Bachtól napjainkig*. Zeneműkiadó, 1981 (ISBN 9633303990)

Dobszay László: *A magyar dal könyve*. Zeneműkiadó, 1984, Budapest (ISBN 9633304342)

Eöszé László: *Örökségünk Kodály*. Osiris Kiadó, 2000, Budapest (ISBN 963379823X)

Eric Salzman: *A 20. század zenéje*. Zeneműkiadó, 1980, Budapest (ISBN 9633303559)

Földes Imre: *Harmincasok*. Zeneműkiadó, 1969, Budapest

Frank Oszkár: *Schubert-dalok*. Akkord Zenei Kiadó, 1994, Budapest (ISBN 9638523530)

Frideczky Frigyes: *Magyar zeneszerzők*. Athenaeum Kiadó, 2000, Budapest (ISBN 9639261114)

Gonda János: *Jazz*. Zeneműkiadó, 1979, Budapest (ISBN 9633302536)

Hans Heinrich Eggebrecht: *A Nyugat zenéje*. Typotex Kiadó, 2009, Budapest (ISBN 9789639664807)

József Attila összes versei. Helikon Kiadó, 1965, Budapest

Kodály Zoltán: *Visszatekintés*. Zeneműkiadó, 1974, Budapest (ISBN 9633300347)

Miért szép századunk operája. Szerkesztő: Várnai Péter. Gondolat Kiadó, 1979, Budapest

Nagy Klasszikusok. *Szabó Lőrinc összes versei*. Szépirodalmi Kiadó, 1988, Budapest (ISBN 931536041)

Norman Lebrecht: *A komolyzene anekdotakincse*. Európa Könyvkiadó, 2002, Budapest (ISBN 9630793629)

Paksa Katalin: *Magyar népzene-történet*. Balassi Kiadó, 2011, Budapest (ISBN 9789635068654)

Peter Wicke: *A szórákoztató zene Mozarttól Madonnáig*. Athenaeum Kiadó, 2000, Budapest (ISBN 9638596694)

Szabolcsi Bence: *A zene története*. Zeneműkiadó, 1974, Budapest (ISBN 9633300118)

Tátrai Zsuzsanna – Karácsony Molnár Erika: *Jeles napok, ünnepi szokások*. Mezőgazda Kiadó, 1997, Budapest (ISBN 9789632865812)

Yehudi Menuhin – Curtis W. Davis: *Az ember zenéje*. Zeneműkiadó, 1982, Budapest (ISBN 9633304539)

Veszélka Attila: *Debussy-prelűdök*. Bába Kiadó, 2004, Szeged (ISBN 9639511706)

Weöres Sándor: *Egybegyűjtött írások*. Magvető Kiadó, 1975, Budapest (ISBN 9634462510)

Kották forrásjegyzéke

4. oldal. *Himnusz*. koltcsey.org
6. oldal. *Szózat*. In: Béres József: *Szép magyar ének I*. Akovita Könyvkiadó Kft., 2016, Budapest (ISBN 9789638868695)
10. oldal. *Azt gondoltam, eső esik*. In: *Nem arról hajnallik, amerről hajnallott*. Hungaroton, 1986, Budapest (HCD18121)
11. oldal. *Akkor szép az erdő*. In: *Tiszán innen, Dunán túl 150 magyar népdal*. Zeneműkiadó, 1953, Budapest
12. oldal. *Akkor szép az erdő*. In: *Nincs szebb élet a mienknél*. Téka CD. 2001, Téka Alapítvány (TVM 118)
13. oldal. *Én az éjjel nem aludtam egy órát*. In: *Dúdoltam én*. Sebestyén Márta. Muzsikás CD. Hungaroton (HCD 18118)
14. oldal. *Nem úgy van már, mint volt régen*. Bartók-rendi szám: A 732b. 17. oldal. *Magos kősziklának*. Bartók-rendi szám: C 682a. 21. oldal. *Aj, sirass édesanyám*. Bartók-rendi szám: A 1072a. 22. oldal. *Szívárvány havasán*. Bartók-rendi szám: A 1069t. 25. oldal. *Szent János áldása*. Bartók-rendi szám: C 5g. 26. oldal. *Víg volt nekem az esztendő*. Bartók-rendi szám: A 787d. 27. oldal. *Eddig vendég*. Bartók-rendi szám: A 791a. In: Bartók Béla: *Magyar népdalok. Egyetemes Gyűjtemény, digitális közreadás*
15. oldal. *Nézd meg, lányom, nézd meg jól*. In: *Magyar népdaltípusok példatára* (nepzeneipeldatar.hu)
16. oldal. *Irigyeim sokan vannak*. 19. oldal. *Hej, révész, révész*. 20. oldal. *Rákóczi kocsmábo*. In: Dobszay László: *A magyar dal könyve*. Zeneműkiadó, 1984, Budapest (ISBN 9633304342)
23. oldal. *Sok számos esztendőket*. In: *Új Pátria – Jövőnk öröksége 3 Erdőalji (Kolozs) népzene*. Fonó Budai Zeneház és a Hagyományok Háza, 2010, Budapest (FA 305-2)
24. oldal. *Csordapásztorok*. In: Volly István: *Karácsonyi és Mária-énekek*. Szent István Társulat, 1982, Budapest (ISBN 9633601908)
- 36–37. oldal. *A tavasz köszöntése*. In: *A dal mesterei 3*. Zeneműkiadó, 1994, Budapest (ISMN 9790080022627)
37. oldal. *A hársfa*. 170. oldal. *Ég a város*. In: Pécsi Géza: *Kulcs a muzsikához*: Művészeti, zeneelméleti és magyar népzenei alapismeretek. Kulcs a muzsikához kiadó, 2003, Pécs (ISBN 9630355191)
- 38–40. oldal. *A rémkirály – Erlkönig*. In: *A dal mesterei 2*. Zeneműkiadó, 1995, Budapest (ISMN 9790080021101)
- 42–43. oldal. *Les Preludes*. In: Kroó György: *A hét zeneműve*. Szerkesztők: Kroó György, Péteri Judit. 1973/4. Zeneműkiadó, 1973, Budapest
43. oldal. *Moldva*. In: Bedrich Smetana: *Hazám (Moldva)*. EMB Study Scores, 1987 (ISMN M080400760)
44. oldal. *Esőcsepp prelúd*. In: *A romantika mesterei: Frédéric Chopin: Préludes pout piano seul*. Zeneműkiadó, 1974, Budapest (ISMN 9790080071748)
- 45–46. oldal. *Carmen – Habanera*. In: Georges Bizet: *Carmen – ének-zongorakivonat*. Ricordi Kiadó (ISMN 9790041394794)
48. oldal. *Margit a rokkánál*. In: *A dal mesterei*. Zeneműkiadó, 1965, Budapest (ISMN 9790080044711)
- 50–52. oldal. *A két gránátos*. 68–70. oldal. *IX. (Újvilág) szimfónia*. 104. oldal. *Zsoltárszimfónia*. 105. oldal. *Rómeó és Júlia balett*. 110–111. oldal. *Jeanne d'Arc a máglyán (Szent Johanna)*. 112. oldal. *Carmina Burana*. In: Lukin László – Ugrin Gábor: *Ének-zene: A gimnázium I–III. osztálya számára*. 6. kiadás. Nemzeti Tankönyvkiadó, 1995, Budapest (ISBN 9631863050)
54. oldal. *Szentivánéji álom*. In: *A hét zeneműve*. Szerkesztők: Kroó György, Péteri Judit. 1979/2. Zeneműkiadó, Budapest
55. oldal. *A dalnak lenge szárnyán*. In: *A dal mesterei*. Zeneműkiadó, 1995, Budapest (ISMN 9790080021101)

- 56–57. oldal. *Forradalmi etüd.* In: *Chopin három etüdjé.* Zeneműkiadó, 1954, Budapest
58. oldal. *I. magyar tánc.* In: Johannes Brahms: *Hungarian Dances.* Peters Kiadó, 2001 (ISBN M0577083858)
- 59–60. oldal. *Don Carlos: Szabadság-kettős az első felvonásból.* In: Giuseppe Verdi: *Don Carlo.* Ricordi Kiadó, 2002 (ISBN M040485523)
- 60–62. oldal. *Rigoletto.* In: GiuseppeVerdi: *Rigoletto.* Ricordi Kiadó, 2000 (ISBN M 041913544)
63. oldal. *Requiem.* In: Giuseppe Verdi: *Requiem.* Peters Kiadó, 2002 (ISBN M014022082)
65. oldal. *Walter versenydala.* In: *Híres operaáriák 4.* EMB, 2004 (ISMN 9790080024287)
66. oldal. *Egy kiállítás képei.* In: Mogyeszt Muszorgszkij: *Egy kiállítás képei, zongorára, C,* Henle Verlag (cikkszám: HND477)
- 68–70. oldal. *B-moll zongoraverseny – I. tétel.* In: Pjotr Iljics Csajkovszkij: *Concerto for Piano (b-moll).* Peters Kiadó, 2001 (ISBN M014018177)
75. oldal. *Cavaradossi – levélária – E lucevan le stelle.* In: Giacomo Puccini: *Arias for Tenor.* Ricordi Kiadó, 2005 (ISBN M041355856)
75. oldal. *Csak egy szép lány van a világon.* In: *Húzd rá cigány 60 magyar nóta.* EMB (ISMN 9790080027776)
79. oldal. *Három a tánc.* In: Demény Dezső: *Csárdás Album.* Rózsavölgyi és Társa (reprint 1937) (cikkszám: EMBVM 1)
- 80–82. oldal. *Szerelmi álmok.* In: Liszt Ferenc: *Liebestraume.* EMB, 2015 (ISMN 9790080127070)
83. oldal. *Esz-dúr zongoraverseny.* In: Liszt Ferenc: *Esz-dúr zongoraverseny.* EMB, 1991 (ISMN 979008013195)
83. oldal. *Keserű bordal.* 87. oldal. *Hazám, hazám.* 88. oldal. *Finale.* In: Erkel Ferenc: *Bánk bán ének-zongora kivonat.* Rózsavölgyi és Társa, 1908 (ISBN 990002792)
- 91–92. oldal. *Lenhajú lány.* 93–94. oldal. *A tenger – Három szimfonikus vázlat.* In: *A hét zeneműve.* Szerkesztő: Kroó György. 1976/1. Zeneműkiadó, 1976, Budapest (Z. 7889)
- 95–96. oldal. *Bolero.* In: M. Ravel: *Bolero.* EMB (Z. 40102)
- 99–100. oldal. *Clapping Music.* In: Steve Reich: *Clapping Music.* Boosey and Hawkes, 1972
101. oldal. *Egy varsói túlélő (Survivor of Warsaw).* In: *Szemelvények a zenehallgatáshoz.* Tankönyvkiadó, Budapest (ISBN 9631744140)
- 103–105. oldal. *Tűzmadár– táncjáték.* 107. oldal. *VII. Leningrád – szimfónia I. tétel.* In: *A hét zeneműve.* Szerkesztő: Kroó György. 1973/4. Zeneműkiadó, 1973, Budapest (Z 7076)
113. oldal. *Egy amerikai Párizsban.* In: *A hét zeneműve.* Szerkesztő: Kroó György. 1974/1 Zeneműkiadó, 1974, Budapest
114. oldal. *Clap your Hand.* In: *Gershwin Album.* EMB, 1976
115. oldal. *West Side Story.* In: Leonard Bernstein: *West Side Story, ének, zongora.* Hutterer & Lechner Kiadó, 2010 (ISBN M051933457)
115. oldal. *Hiroshima.* In: *Miért szép századunk zenéje.* Szerkesztő: Kroó György. Gondolat Kiadó, 1974, Budapest (ISBN 9632800427)
- 119–121. oldal. *Ne menj el.* In: Bartók Béla: *Ne menj el!* Editio Musica, 1950, Budapest (ISMN 9790080000250)
- 122–125. oldal. *A kékszakállú herceg vára.* In: Balázs Béla – Bartók Béla: *A kékszakállú herceg vára.* Zeneműkiadó, 1979, Budapest (ISBN 9633302900)
- 126–129. oldal. *Cantata Profana.* In: Bartók Béla: *Cantata Profana kiapartitúra.* Universal Kiadó, 2009, Budapest (ISBN M008080258)
- 129–132. oldal. *Concerto.* In: Bartók Béla: *Concerto zenekarra.* Editio Musica, 2017, Budapest (ISMN 9790080150245)
- 134–135. oldal. *A Magyarokhoz.* In: Kodály Zoltán: *A magyarokhoz.* Szövegíró: Berzsenyi Dániel. Editio Musica, 1962, Budapest (ISMN 9790080039731)

- 135–138. oldal. *Csalfa sugár*. In: Kodály Zoltán: *Csalfa sugár. nőikarra*. Szövegíró: Arany János Editio Musica, 1971, Budapest (ISMN 9790080065815)
- 139–144. oldal. *Öregek*. In: Kodály Zoltán: *Öregek*. Szövegíró: Weöres Sándor. Editio Musica, 1960, Budapest (ISMN 9790080032435)
- 145–149. oldal. *Psalmus Hungaricus*. In: Eöszé László: *Kodály Zoltán*. Kis Zenei Könyvtár 37. Gondolat Kiadó, 1967, Budapest
150. oldal. *Galántai táncok*. In: Kodály Zoltán: *Galántai táncok – kispartitúra*. 1962 (ISBN M0008080180)
- 152–153. oldal. *Játékok*. In: Kurtág György: *Játékok I. zongorára*. Editio Musica, 1979, Budapest (ISMN 9790080083772)
154. oldal. *Furfangos diákok*. In: Farkas Ferenc: *Furfangos diákok*. Táncjáték-szvit partitúra és szólamok. Editio Musica, Budapest
155. oldal. *Hej, igazítsad*. In: Bárdos Lajos: *Hej, igazítsad!* Editio Musica, 1960, Budapest (ISMN 9790080034804)
- 155–156. oldal. *Dana-dana*. In: Bárdos Lajos: *Dana-dana háromszólamú vegyeskarra*. Dallama Kiss Lajos gombosi gyűjtéséből, szövege erdélyi táncszókból. Editio Musica, 1951 Budapest (ISMN 9790080002681)
- 157–158. oldal. *Estéli nótázás*. In: Karai József: *Estéli nótázás. vegyeskarra és zongorára*. Editio Musica, 2006, Budapest (ISMN 9790080145173)
160. oldal. *Ima rontás ellen*. 161. oldal. *Kocsár Miklós – Nagy László: Csodafiú-szarvas*. In: Kodály Zoltán, Nagy Olivér, Bárdos Lajos, Járdányi Pál, Szőnyi Erzsébet, Farkas Ferenc, Vajda János: *Zengő csudaerdő – Kóruskönyv*. Rózsavölgyi és Társa, 2000 (kiadói szám: RÉT008)
164. oldal. *Old Black Joe*. In: *A mi dalaink*. Összeállította: Ugrin Gábor. Tankönyvkiadó. Budapest
- 165–166. oldal. *Oh, Happy Day*. In: *Spiritual and Gospel Choirbook*. Schott Music Distribution, 2007 (ISBN M001146401)
169. oldal. *Dés László – Nemes István: Valahol Európában*. In: Dés László – Nemes István: *Valahol Európában*. Könnyűzenei kották (cikkszám: 1219)
170. oldal. *Erdő mélyén*. In: Dobszay László – Szabó Helga: *Ének-zene 6*. Tankönyvkiadó, Budapest (ISBN 963185432X)
171. oldal. *Jöjj drága május*. In: *Zenei olvasókönyv: Szolfézs példatár, alsófok, III. kötet*. Szerkesztette: Agócsy László és J. Irsai Vera. Editio Musica, Budapest (339. kotta)
172. oldal. *Imádság háború után*. In: www.szelkialto.hu

Képek forrásjegyzéke

8. o. Barabás Miklós: Egressy Béni (Nemzeti Portétár Alapítvány, wikimedia)
9. o. Jankó János: A népdal születése (Magyar Nemzeti Galéria, Budapest)
10. o. Marcus Stone: A hiány elmélyíti a szerelmet (wikimedia/Pembrils)
14. o. Táncháztalálkozó. Sebestyén Márta és a Muzsikás együttes ©CULTiRiS / Szalay Zoltán
16. o. Hieronymus Bosch: Hét főbűn – Irigység © CULTiRiS / AKG-Images / Erich Lessing
18. o. Ferenczi Zoltán: Vásárhelyi daloskönyv (Országos Széchényi Könyvtár, Budapest)
18. o. Ismeretlen festő: Balassi Bálint (Keresztény Múzeum, Esztergom)
19. o. Tükrös (Néprajzi Múzeum, Budapest)
25. o. Leonardo da Vinci: Keresztelő Szent János (Musée de Louvre, Paris)
26. o. Rózsabokor © CULTiRiS / Hanne Jens Eriksen / naturepl.com
27. o. Lotz Károly: A csárdás © CULTiRiS / (c) Sotheby's / AKG-Images
28. o. Korniss Dezső: Allegro Barbaro (Magyar Nemzeti Galéria, Budapest)

30. o. Bartók népdalgyűjtésen, Zobordarázs (Bartók Archívum, Budapest)
32. o. Bartók Béla gyűjtése (Bartók Archívum, Budapest)
33. o. Julius Henricus Quinkhard: A hegedűs és a fuvolás együtt zenélnek (Rijksmuseum, Amsterdam)
34. o. Eugène Delacroix: A Szabadság vezeti a népet (Musée de Louvre, Paris)
35. o. Josef Danhauser: Liszt a zongoránál © CULTiRiS / AKG-Images
39. o. Hermann Pluddemann: Erlkönig © CULTiRiS / INTERFOTO / Bildarchiv Hansmann
40. o. Albert Edward Sterner: Erlkönig (New York Public Library, New York)
41. o. Joseph Karl Stieler: Johann Wolfgang Goethe (Neue Pinakothek, München)
47. o. Wilhelm August Rieder: Franz Schubert © CULTiRiS / AKG-Images / Erich Lessing
47. o. Moritz von Schwind: Schubertiádák © CULTiRiS / AKG-Images
48. o. Marianne Stokes: Szent Erzsébet a szegényeknek sző (magángyűjtemény, wikimedia/Rlbberlin)
49. o. Joseph Kriehuber: Robert Schumann (Bibliothèque Nationale de France, Paris)
49. o. Clara Wick Schumann és Robert Schumann © CULTiRiS / AKG-Images
54. o. Wilhelm von Schadow: Felix Mendelssohn © CULTiRiS / Lebrecht Music & Arts
56. o. P. Schick: Frédéric Chopin (Bibliothèque Nationale de France, Paris)
56. o. Auguste Charpentier: George Sand (Musée de la Vie romantique, Paris)
58. o. Ludwig Michalek: Johannes Brahms © CULTiRiS / AKG-Images
59. o. Giovanni Boldini: Giuseppe Verdi (Casa Verdi, Milano)
62. o. Théobald Chartran: Giuseppe Verdi (wikimedia/AdamCuerden)
64. o. Cesar Willich: Richard Wagner (Reiss-Engelhorn-Museen, Mannheim)
66. o. Ilja Jefimovics Repin: Mogyeszts Muszorgszkij (Tretyakov Gallery, Moszkva)
67. o. Viktor Hartmann: Kijevi nagykapu; Gazdag zsidó; Szegény zsidó (Russian Academy of Sciences, Szentpétervár)
68. o. Nyikolaj Dmitrijevics Kuznyecov: Csajkovszkij (Tretyakov Gallery, Moszkva)
71. o. Mascagni: Parasztsücsület című operájának illusztrációja (Bibliothèque Nationale de France, Paris)
72. o. Antonín Dvořák © CULTiRiS / Lebrecht Music & Arts
73. o. New York-i Nemzeti Zenei Konzervatórium (Museum of the City of New York, New York)
74. o. Giacomo Puccini (Library of Congress, Washington D.C.)
74. o. Jelenet a Pillangókisasszonyból © CULTiRiS / Heikki Tuuli / Lebrecht Music & Arts
77. o. Munkácsy Mihály: Berkes Béla (magántulajdon)
80. o. Barabás Miklós: Liszt Ferenc (Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest)
83. o. Liszt Ferenc-karikatúra © CULTiRiS / INTERFOTO / Friedrich
84. o. Barabás Miklós: Erkel Ferenc (Országos Széchényi Könyvtár, Budapest)
84. o. Barabás Miklós: Katona József (wikimedia/Csanády)
84. o. A Bánk bán ősbemutatójának plakátja (Országos Széchényi Könyvtár, Budapest)
88. o. Erkel Ferenc szobra Gyulán (országalbum.hu/can.pastilla)
89. o. Claude Monet: A felkelő nap impressziója (Musée Marmottan Monet, Paris)
90. o. Claude Monet: Regatta Argenteuil-nél (Musée d'Orsay, Paris)
91. o. Félix Nadar: Claude Debussy (wikimedia/Nicke L)
92. o. Sandro Boticelli: Vénusz születése (Uffizi, Firenze)
94. o. Claude Monet: A vad tenger (Musée d'Orsay, Paris)
95. o. Maurice Ravel © CULTiRiS / AKG-Images
97. o. Edward Munch: Sikoly © CULTiRiS / INTERFOTO / Bildarchiv Hansmann
98. o. Henri Matisse: Zene (Albright-Knox Art Gallery, Buffalo)
101. o. Arnold Schönberg © CULTiRiS / AKG-Images

102. o. Anton Webern © CULTiRiS / AKG-Images
102. o. Alban Berg © CULTiRiS / AKG-Images
102. o. Igor Szttravinszkij © CULTiRiS / AKG-Images
104. o. Igor Szttravinszkij: Tűzmadár; az Angol Nemzeti Balett előadása © CULTiRiS / Laurie Lewis / Lebrecht Music & Arts
106. o. Szergej Prokofjev © CULTiRiS / Lebrecht Music & Arts
107. o. Dmitrij Sosztakovics © CULTiRiS / Photo Ingi Paris / AKG-Images
108. o. David Trahtenberg: Léghárító ágyúk Leningrádban (RIA Novosti archive; wikimedia/Ria Novosti)
109. o. Arthur Honegger © CULTiRiS / Lebrecht Music & Arts
109. o. Jean d'Arc-miniatúra (Archives nationales de France, Paris)
111. o. Jules Eugène Lenepveu: Jeanne d'Arc máglyahalála © CULTiRiS / AKG-Images / François Guénet
112. o. Carl Orff © CULTiRiS / INTERFOTO / Kurt Bethke
114. o. George Gershwin © CULTiRiS / Lebrecht Music & Arts
116. o. Leonard Bernstein © CULTiRiS / David Farrell / Lebrecht Music & Arts
116. o. Leonard Bernstein sírja (© Tony Fischer; wikimedia)
117. o. Krzysztof Penderecki © CULTiRiS / AKG-Images / Horst Maack
119. o. Bartók Béla © CULTiRiS / Lebrecht Music & Arts
122. o. A kékszakállú herceg vára az Angol Nemzeti Opera előadásában © CULTiRiS / Dee Conway / Lebrecht Music & Arts
124. o. Kass János illusztrációja A kékszakállú herceg vára című operához © CULTiRiS / Janos Kass / Lebrecht Music & Arts
124. o. A kékszakállú herceg vára ősbemutatójának plakátja (Országos Széchényi Könyvtár, Budapest)
134. o. Kodály Zoltán (hungarian-composers.com, wikimedia/Tambo)
139. o. Kovács Margit: Éneklő lány kerámia (Kovács Margit Kerámiamúzeum, Szentendre)
140. o. Idős asszonyok © Fortepan / Schmidt Albin
151. o. Galántai Múzeum kiállításának részlete (Galántai Honismereti Múzeum, Galánta)
152. o. Bartók Béla és Dohnányi Ernő (MTA BTK Zenetudományi Intézet, Budapest)
152. o. Weiner Leo © MTI Fotó
152. o. Kodály Zoltán és Lajtha László (MTA BTK Zenetudományi Intézet, Budapest)
153. o. Kurtág György © CULTiRiS / Andrea Felvégi / Lebrecht Music & Arts
156. o. Bárdos Lajos © MTI Fotó
162. o. Mátraballai Csodaszarvas-szobor © MTI Fotó
166. o. Rob Mieremet: Edwin Hawking Singers (Nationaal Archief, Hága, wikimedia)
168. o. Original Dixieland Jazz Band 1918-ban (wikimedia/FredrikT)
168. o. Louis Armstrong (Library of Congress, Washington D. C.)
169. o. Beatles együttes © CULTiRiS / INTERFOTO / Friedrich
169. o. Illés együttes © MTI Fotó
170. o. Ghymes együttes © MTI Fotó
- Shutterstock képügynökség: 11., 17., 37., 53., 82., 86., 100., 117., 127., 146., 160., 172. o.
- Shutterstock szerkesztői képek (/Shutterstock.com): 13. o. salajejan; 23. o. AJSTUDIO PHOTOGRAPHY; 24. o. Ventura; 34. o. posztos; 45. o. Igor Bulgarin; 57. o. Milosz Maslanka; 63. o. Igor Bulgarin; 70. o. df028; 77. o. bellena; 97. o. Cinematographer; 106. o. Igor Bulgarin.

Tartalom

Elősz	3	Romantikus opera –	
Himnusz	4	Georges Bizet: <i>Carmen</i>	45
Szózat	6	<i>Carmen</i> – Habanera	46
NÉPDALAINK VILÁGA		Franz Schubert	47
<i>Azt gondoltam, eső esik</i>	10	<i>Margit a rokkánál</i> – Johann Wolfgang	
<i>Akkor szép az erdő</i>	11	Goethe költeménye	48
<i>Akkor szép az erdő – változat</i>	12	Robert Schumann	49
<i>Én az éjjel nem aludtam egy órát</i>	13	<i>A két gránátos (Die beiden Grenadiere)</i> –	
<i>Nem úgy van már, mint volt régen</i>	14	Heinrich Heine versére	49
<i>Nézd meg, lányom, nézd meg jól</i>	15	Felix Mendelssohn-Bartholdy	54
<i>Irigyeim sokan vannak</i>	16	<i>Szentivánéji álom</i>	54
<i>Magos kösziklának</i>	17	<i>A dalnak lengé szárnyán</i> –	
<i>Hej, révész, révész</i>	19	Heinrich Heine versére	55
<i>Rákóczi kocsmábo</i>	20	Frédéric Chopin	56
<i>Aj, sirass édesanyám</i>	21	<i>Forradalmi etűd* c-moll</i>	
<i>Szivárvány havasán</i>	22	Op. 10 No. 12	56
<i>Sok számos esztendőket</i>	23	Johannes Brahms	58
<i>Csordapásztorok</i>	24	<i>I. magyar tánc</i>	58
<i>Szent János áldása</i>	25	Giuseppe Verdi	59
<i>Víg volt nekem az esztendő</i>	26	<i>Don Carlos: Szabadság-kettős</i>	
<i>Eddig vendég</i>	27	az első felvonásból	59
Zenei örökségünk	28	<i>Rigoletto</i>	60
Népzene gyűjtés	28	<i>Requiem</i>	63
Nyelvjárások, dialektusok		Richard Wagner	64
a magyar népzeneben	29	<i>A nürnbergi mesterdalnokok</i>	64
Régi stílus	30	<i>Walter versenydala</i>	65
Vegyes osztály	31	Mogyeszt Muszorgszkij	66
Magyar népdalok csoportosítása		<i>Egy kiállítás képei</i>	66
élethelyzetek szerint	31	Pjotr Iljics Csajkovszkij	68
		<i>b-moll zongoraverseny</i> – I. tétel	68
		A századvég romantikus zenéje	71
		Antonin Dvořák	72
		<i>IX. (Újvilág) szimfónia</i>	72
		Giuseppe Puccini	74
		<i>Tosca</i>	74
		<i>Cavaradossi – levélárja</i> –	
		<i>E lucevan le stelle</i>	75
		A 19. SZÁZAD MAGYAR ZENÉJE	77
		Szentirmay Elemér:	
		<i>Csak egy szép lány van a világon</i>	78
		Simonffy Kálmán: <i>Három a tánc</i>	79
		Liszt Ferenc	80
		<i>Szerelmi álmok</i>	80
		<i>Esz-dúr zongoraverseny</i>	83
		Erkel Ferenc	84
		<i>Bánk bán</i>	84

<i>Keserű bordal</i>	85	Kodály Zoltán	133
<i>Hazám, hazám</i>	87	<i>A magyarokhoz –</i>	
<i>Finale</i>	88	Berzsenyi Dániel versére	134
A SZÁZADFORDULÓ ZENÉJE	89	<i>Csalfa sugár –</i> Arany János versére ...	135
Claude Debussy	91	<i>Öregek –</i> Kodály Zoltán mesternek	
<i>Lenhajú lány</i>	91	Weöres Sándor versére	139
<i>A tenger –</i>		<i>Psalmus Hungaricus</i>	
Három szimfonikus vázlat	93	(Magyar Zsoltár – 1923)	145
Maurice Ravel	95	<i>Galántai táncok</i>	150
<i>Bolero</i>	95	Bartók Béla és Kodály Zoltán kortársai	
A 20. SZÁZAD ZENÉJE	97	és az őket követő nemzedékek	
Főbb zenei irányzatok	97	zeneszerzői	151
Arnold Schönberg	101	Dohnányi Ernő	151
<i>Egy varsói túlélő</i>		Weiner Leó	151
(<i>Survivor of Warsaw</i>)	101	Lajtha László	151
Anton Webern	102	Kurtág György	152
Alban Berg	102	Szemelvények a 20. századi	
Igor Sztravinszkij	102	és kortárs magyar zeneművekből	154
<i>Tűzmadár –</i> táncjáték	103	Ligeti György: <i>Hungarian Rock</i>	154
<i>Zsoltárszimfónia</i>	104	Farkas Ferenc: <i>Furfangos diákok</i>	154
Szergej Prokofjev	106	Bárdos Lajos: <i>Hej, igazítsad</i>	155
<i>Rómeó és Júlia –</i> balett	106	Karai József: <i>Estéli nótázás</i>	157
Dmitrij Sosztakovics	107	Szokolay Sándor: <i>Ima rontás ellen</i>	159
<i>VII. Leningrád –</i> szimfónia I. tétel	107	Kocsár Miklós – <i>Csodafű-szarvas –</i>	
Arthur Honegger	109	Nagy László versére	161
<i>Jeanne d'Arc a máglyán</i>		Magyar zeneszerzők	162
(<i>Szent Johanna</i>)	109	Populáris zene	164
Carl Orff	112	Jazz (dzsessz)	164
<i>Carmina Burana</i>	112	Szórakoztató zene	167
George Gershwin	113	Világzene (world music)	169
<i>Egy amerikai Párizsban</i>	113	KEDVENC DALAIMBÓL	170
<i>Clap your Hand</i>	114	<i>Ég a város</i>	170
Leonard Bernstein	115	Joseph Haydn: <i>Erdő mélyén</i>	170
<i>West Side Story</i>	115	W. A. Mozart: <i>Jöjj drága május</i>	171
Krzysztof Penderecki	116	Lakner Tamás – <i>Imádság háború után –</i>	
<i>Hirosima</i>	117	Ady Endre versére	172
Bartók Béla	118	ELMÉLETI EMLÉKEZETFRISSÍTÉS	173
<i>Ne menj el</i>	119	SZÓMAGYARÁZAT	176
<i>A kékszakállú herceg vára</i> (1911)	121	SZAKKIFEJEZÉSEK MUTATÓJA	176
<i>Cantata Profana</i> (1930)	126	FORRÁSJEGYZÉK	177
<i>Concerto</i> (1943)	129		